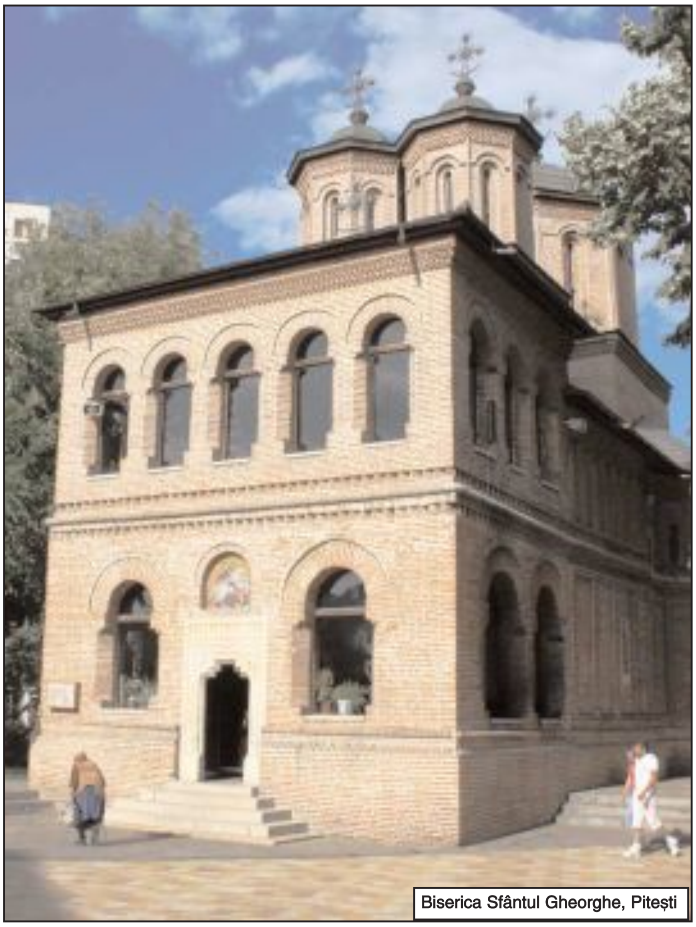
Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul IV ■ Nr. 9 (34) ■ Septembrie 2013

Biserica Sfântul Gheorghe, Pitești

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Iarăși, despre noi

Gheorghe PĂUN

Unele lucruri care urmează le-am mai spus, în revistă sau în alte contexte, parte dintre ele s-au respus în timpul întâlnirii din 10 august, când, componentă a Zilelor Municipiului Curtea de Argeș, a fost organizată Ziua Revistei, iar numeroși colaboratori și cititori, din multe locuri din țară și de la Chișinău, au fost prezenți pe Argeș în Sus. Nu fac aici o cronică a întâlnirii, îndrept doar o reverență „de la Curte” către prietenii revistei și trec la a consemna câteva dintre ideile care răspund, din nou, întrebării „de ce așa și nu altfel” în ceea ce ne privește.

Două nedumeriri (formulate de obicei, implicit sau explicit, ca reproșuri) de mai multe ori rostite au fost: 1. De ce tricolorul pe frontispiciu? 2. De ce (mereu) o biserică pe prima pagină? Cu continuările: 1. Sunteți naționaliști? 2. Sunteți o revistă religioasă? Nu am totdeauna răspunsuri bune, am folosit de mai multe ori „de ce nu?” sau, la a doua pereche de întrebări, „vezi interiorul revistei și decide singur”, dar am luat uneori interpelarea în serios. Naționaliști? Da și nu. Dacă a avea la vedere (și aproape de inimă) culorile naționale înseamnă naționalism, atunci suntem – dar de aici până la înțelesul curent al naționalismului e cale lungă. Români, da! Am pus semnul exclamării doar pentru a sublinia afirmația. Religioși? Întrebare mai nuanțată. Așa cum nu suntem istorici pentru că revista publică articole de istorie (exagerez puțin), nu suntem nici o revistă religioasă, chiar dacă se acordă o simpatie în plus acestei componente a spiritualității, deci a culturii. Măcar gândindu-ne la semnificațiile-implicațiile unui îndemn precum „Să trăim ca și când Dumnezeu ar fi alături” și tot ar trebui să fim, cu toții, „religioși”. Nu detaliez. Am răspuns însă adesea cu o întrebare terestru-redacțională: „Dar, îți place fotografia de pe prima pagină?” Nu am avut niciodată un răspuns negativ...

O chestiune mai de fond: „De ce nu sunteți mai polemici, mai angajați?” Sunt două aspecte aici. Angajați suntem: în slujba culturii, românismului, limbii române, bunului-simț, normalității. Nu vrem să fim în slujba politicii, a unei instituții (fie ea și Biserica), a unui grup literar, fie el și un *ism* (de fapt, și acest lucru este foarte important, revista nu este una de literatură, ba chiar încearcă să pledeze, nu neapărat explicit, ci prin exemplul pe care-l dă, pentru „deliteraturizarea” culturii românești, cum spune undeva Cristian Bădiliță). Prea sunt multe revistele „de atitudine” și de literatură (chiar dacă sub titlu scrie „de cultură”), pentru a mai adăuga una listei. Ne interesează, însă, cultura politică, literatura ca parte a culturii, dar și știința ca parte a culturii (asta nu înseamnă poziție polemică în raport cu percepția curentă?). Mai polemici? Se spune că e nevoie de așa ceva – și suntem de acord, în măsura în care poziția critică, lucidă, nu este înlocuită cu pamfletul de dragul pamfletului (și al audienței). Din păcate, de prea multe ori se dovedește că orice poate fi minimalizat, ironizat, înjurat, „desființat” doar pentru plăcerea unui joc literar, pentru a proba o intransigență devenită scop în sine (adesea, cu motivări de grup sau cu interese ignobile). Nu dorim să participăm la un asemenea scenariu. În general, *avem prea mulți diagnosticieni și prea puțini terapeuți...* Purtăm prea multe „rănițe ale trecutului” în spate – de pildă, anticomunismul și antisecurismul, justificate și necesare, au devenit obsesii la mulți justițiari de profesie, genuini sau simulanți. Alături de ele, stau obsesiile antipatiilor politice, antiglobalizare, xenofobe etc. Evident, pe un fond psiho-cultural potrivit, a cărui principală justificare este „datul la bot” (am bibliografie pentru asta...).

Pe scurt: să arătăm crăpăturile din zid, dar să luăm și mistria să le reparăm!

Și, mai important-urgent: să nu zgâriem ziduri și apoi să ne rugăm să și crape...

Mai erau și altele: cât regionalism argeșean (dar cine nu e puțin „argeșean” – nu uitați că Moldova de dincolo de Prut se numește, generic, Basarabia...) și cât „cosmopolitism” (autori din alte țări, adesea nu români), câtă știință, eventual matematică (deh, deformație profesională), de ce nu se scrie și despre ... (adăugați orice „ramură” a culturii care nu e bine acoperită în revistă), dar le las pentru altă dată. Nu închei însă înainte de a adăuga (editorii de reviste știu ce spun) că o revistă se face cu articolele care-i vin, pe care redacția și reputația revistei le atrag și, complementar, că nicio revistă nu conține mai mult decât poate/știe a găsi în ea cititorul (și Borges a spus-o...). Un cititor naționalist ne va aplauda pentru tricolorul de deasupra titlului, unul *anti* ne va critica. La fel cu biserica de pe prima pagină. Iar noi, cu mistria în mână, ne vom vedea de treabă, lăsând și tricolorul și biserica la locurile lor...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Nu avem din nefericire un serviciu statistic atât de exact precum îl au mai cu seamă ţările acelea care au posedat o monarhie democratică autoritară şi au tradiţii birocratice. Cu toate acestea, pre câtă statistică există, ea nu ne arată decât regres în toate privirile, o scădere din ce în ce mai pronunţată, fie în proporţia dintre export şi import, fie-n numărul şcoalelor rurale, fie-n numărul populaţiei române din oraşe. Deşi deci acest excelent instrument de observaţie, această metodă de cercetare a fenomenelor vieţii publice e îndestul de imperfectă la noi, din cauza lipsei elementelor necesare şi a datelor exacte, cu toată imperfecţiunea lui, rezultatele apărute numai în conture sub ochii observatorului sunt atât de triste încât dovedesc, fără alte consideraţii chiar, necesitatea unei schimbări de sistem, a unei schimbări în întreaga noastră manieră de-a vedea. (...)

Care este deci cauza balanţei comerciale defavorabile, bineînţelegându-se că, toate puterile fiind încordate, exportul de grâne şi producte brute s-a mărit, numai că şi importul s-a sporit cu mult mai mult, de-l întrece cu zeci de milioane?

Cauza e cea mărturisită de *Românul*: Se consumă mai mult decât se produce. De ce însă se consumă mai mult? Pentru că întregi straturi de naturi catilinare, de ignoranţi, de academicieni ai şcoalelor primare, de unde trăiau până ieri ca vai de ei, participă azi la atotputernicia guvernamentală şi exploatează ţara după plac. Dovadă e urcarea bugetului cheltuielilor cu 30 la sută, dovadă încordarea extremă a posibilităţilor poporului, dovadă mizeria din sate şi mortalitatea din oraşe.(...)

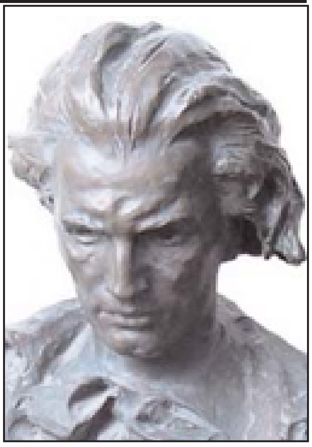
Căci cestiunea nu este dacă s-a înmulţit producţiunea; ea trebuie să se înmulţească cu sporirea consumării. Cestiunea socială, adâncă şi dureroasă pentru orice inimă deosebită de-a mucenicului Simion, e dacă s-au înmulţit numărul producătorilor şi puterea lor de producţiune. Acestea nu s-au înmulţit. Din contra, asupra aceluiaşi număr de producători s-a aşezat o nouă pătură foarte mare de consumatori, pe atât de exigenţi pe cât sunt de corupţi, şi, pentru a da acestora lucruri de care s-ar putea priva, rafinerii, prisoase, se chinuieşte un popor întreg până la istovirea puterilor sale. Acesta e marele secret al sărăciei: înmulţirea unor clase de consumatori care nu compensează prin nimic munca producătorilor care-i susţin.

Sărăcia şi sclavia nu sunt decât două cuvinte pentru acelaşi lucru. Esenţa lor este că puterile unui om se-ntrebuinţează în mare parte, nu pentru el însuşi, ci pentru alţii, din care rezultă apoi, parte supraîncărcarea lui cu muncă, parte o îndestulare insuficientă a trebuinţelor sale proprii. Căci natura, zgârcită cum este de felul ei, nu i-a dat omului decât atâtea puteri câte-i trebuie de-a se susţine pe el însuşi şi pe ai săi fără multă sforţare; un mare prisos de puteri nu i-a dat. Când sarcina comună a întreţinerii fizice a unui popor se ia după umerii unei părţi prea mare a lui, cealaltă parte se-ncarcă cu asupra de măsură şi e mizeră. Cu cât mai mult însă se agravează proporţia aceasta când clasa descărcată nu are trebuinţă, precum călugării, numai de întreţinerea existenţei fizice, ci de-o mulţime de obiecte de lux, de rafinerii pe care nu le poate produce, de munca altor popoare, plătită cu munca poporului propriu.

Într-adevăr, există într-un stat normal, guvernat omeneşte, o compensare pentru sacrificiile poporului de jos. Partea descărcată de munca fizică a societăţii îşi pierde puterea musculară (iritabilitatea), dar câştigă înmiit de mult prin sporirea puterii nervoase (sensibilitate, inteligenţă). Arte şi ştiinţe sunt copile ale luxului, dar sunt o compensaţiune. Invenţiile tehnologice în toate ramurile vieţii cer azi, în fabrici şi manufacturi, de mii de ori mai multă muncă decât mâinile tuturor acelora care nu lucrează fizic, a tuturor învăţaţilor la un loc. Supunând puterea unui sclav orb, care nu se revoltă, a naturii, munca fizică a omului devine din ce în ce mai uşoară. Dar avem noi arte şi ştiinţe? E pătura aceea consumatoare de nulităţi o clasă de oameni de ştiinţă care să compenseze munca conaţionalilor lor, din care trăiesc?

Precum ştim, nu.

Iată dar adevărata cauză a balanţei defavorabile: înmulţirea cu asupra de măsură atât a clasei consumatoare, cât şi a necesităţilor ei. Când un guvern are însă drept sistem de-a ridica de pe uliţe mii de nulităţi şi a le inspira trebuinţe pe care nu le avuseseră nicicând; când se despopulează cafenelele pentru a se popula bugetul; când ignoranţa, perversitatea şi lenea sunt titluri de recomandaţie pentru a face carieră pe miile de căi care atârnă direct sau indirect de stat – atunci, într-adevăr, se descarcă de sarcina întreţinerii fizice straturi de oameni care nu meritau să fie descărcate şi se încarcă cu asupra de măsură restul poporului.

Dacă producătorul nostru, ţăranul, ar primi în schimb cunoştinţele necesare pentru a-şi economisi munca braţelor şi a produce mai mult cu lucru mai puţin, atunci ar exista o compensaţie. Dar el munceşte în acelaşi mod primitiv şi greu ca şi strămoşii săi, însutindu-i-se sarcinile publice.

(*Timpul*, 1 august 1880)

Noi stabilim principiul, îndealtmintrelea în genere cunoscut, că, pentru un om care are conştiinţa datoriei, o singură însărcinare publică, bine sau rău plătită, e îndeajuns şi prea îndeajuns ca să-i consume toată puterea de muncă. Cuvântul pentru care o singură însărcinare publică cere puterea întreagă a unui om e că munca pentru sine are marginea ce şi-o pune omul însuşi, munca pentru stat nu are margine. Când cineva învaţă chimia pentru sine, o învaţă cu scopul practic poate al văpsirii lânurilor; când e profesor de chimie, poate învăţa toată viaţa pentru sine, poate preda toată viaţa obiectul pentru alţii şi, totuşi, nu va fi învăţat nicicând îndestul, nu va fi predat nicicând îndestul. Un medic privat poate merge la unii, poate refuza de-a merge la alţii, îşi aşază în fine o taxă, care face ca clientela lui să fie aleasă, însă mică. Un medic în serviciul public nu-şi poate limita munca în acest chip. Şi aşa e cu toate însărcinările publice. Când vedem dar pe patrioţi cumulând câte 4–5 însărcinări publice asupra lor putem fi de mai nainte siguri că nu-şi îndeplinesc pe nici una cum se cade.

Toate acestea, spuse de atâtea ori, le mai relevăm şi astăzi, de vreme ce ni se comunică alte câteva cazuri de cumulul cel mai lipsit de pudoare.

(*Timpul*, 12 august 1880)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Judeţean Argeş pentru Promovarea Culturii, Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii din România, Goleşti, Argeş, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu", Piteşti, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti.

CURTEA DE LA ARGEŞ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeş

Corectură: Cristian Bobi şi Radu Gîrjoabă

Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacţiei – Trustul de Presă „Argeş Expres" (25 lei/6 luni şi 50 lei/12 luni); banii trebuie trimişi în contul SC Argeş Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeş, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533, sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeş, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Piteşti.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

Merde alors!

Horia BĂDESCU

Am scris nu de puține ori despre raportul cu totul particular pe care spiritul românesc îl are, cu deosebire în lumea rurală, dar nu numai, cu transcendența. Despre predominanța laturii imanente a transcendentului, despre percepția atât de organică, atât de familiară a acestuia, ca parte a intimității umane celei mai profunde, a ființării omenești, viziune care umanizează totul: cosmos, natură, divinitate. În care Tatăl Ceresc întrupează deopotrivă omnipotența divină, dar și autoritatea tatălui existențial. Într-o asemenea viziune, Dumnezeu nu numai că intră în casele oamenilor, se așază la masa lor și-și odihnește preasfântul trup, ostenit de truda eternității, în patul acestora, dar le este și tovarăș de viețuire, Fârtatul, configurat prin opoziție la acela cu care omul nu poate sau, mai degrabă, n-ar trebui să se întovărășească, nefârtatul, diavolul. Dintr-o asemenea viziune descinde finalmente și transcendentul coborâtor al lui Blaga.

Numai că farmecul și singularitatea acestei însoțiri cu transcendentul întru existență sunt coborâte deseori, de același spirit, în profanitatea cea mai de jos, într-o familiaritate de o vulgaritate „exemplară”, într-o deriziune care atinge blasfemia. Înjurătura, la care românul e campion și nu concurează decât cu vecinii noștri unguri, folosește un arsenal celest demn în varietatea sa de o cauză mai bună. Dumnezei, sfinți și arhangheli, maici preciste și cristoși, paști, grijanii și anafure, biserici, până și sfioasa cădelniță sunt trecute cu încrâncenată mânie prin exercițiul suprem al masculinității. Și, culmea, nu doar de reprezentanții sexului tare. Să fie aceasta reflexul unei păgânități dormitânde, amintirea dacică a săgetării norilor zalmoxieni la supărare ori expresia unei exasperări existențiale istorice sau, pur și simplu, a încrâncenării grobiene? Nu mă încumet a da verdicte aici și acum.

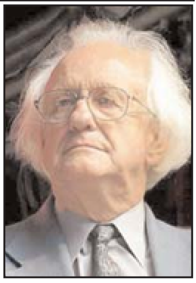
Lumea laică a pus mereu, nu doar la noi, o anumită relativitate și maliție în abordarea universului sacru. De cele mai multe ori, însă, și până mai de curând, când vorba lui Grigore C. Moisil precum că „legea nu interzice nimănui să fie imbecil” s-a adeverit din plin, cu reținerea necesară ori cu spirit subțire și umor de calitate. Uneori involuntar, ca în această factură redactată pe la 1873 de pictorul angajat să refacă frescele vechii biserici din parohia argoviană din Boswil (Elveția), factură descoperită în arhivele parohiale și trimisă mie, în copie, de un prieten francez. Iată, dar, factura stabilită de pictor la încheiere lucrărilor:

1. modificat a șaptea poruncă și lăcuit cele zece porunci: 3 franci 45
2. curățat Ponțiu Pilat, pus o blană nouă pe gulerul lui și lustruit personajul pe toate părțile: 2 franci 33
3. lărgit cerul și adăugat câteva stele; ameliorat focul iadului și dat diavolului un chip rezonabil: 3 franc 86
4. modificat sfânta Magdalena care era deteriorată: 3 franci 16
5. curățat și repictat ici și colo fecioarele înțelepte: 1 franc 30
6. marcat mai bine drumul spre cer: 0 franci 55
7. lăcuit femeia lui Putifar și îndepărtat jegul de pe gâtul ei: 1 franc 32
8. dat mai înapoi sfârșitul lumii, având în vedere că era mult prea aproape: 4 franci 48
9. curățat Marea Roșie de excrementele muștelor care o acopereau: 2 franci 00.

Găsesc fermecător de amuzantă această factură, care mi-a parvenit în franceză, limba celei mai laice națiuni europene (cel puțin așa se spune!?), dar în care dicționarul celest al injuriilor este aproape inexistent, iar cea mai uzuală înjurătură, devenită istorică grație încăpățânatului general Cambron, e inocenta: „Merde!” (Rahat!) *Alors, a bon entendeur salut!* (Cine are urechi de-auzit, să audă!)

Ipocrizia CE/UE

Johan GALTUNG

Încep cu ipocrizia: CE/UE ca producător de pace. Există încă foarte multe persoane care cred că „este de neconceput ca Franța și Germania să meargă la război *una împotriva celeilalte*”, dar care uită că din aceasta nu decurge faptul că „este de neconceput ca Franța și Germania să meargă la război *una alături de cealaltă*”. Acest lucru s-a întâmplat deja în războiul împotriva Iugoslaviei. Și e greu de crezut că asta va fi ultima dată, având în vedere nivelul mediu de autoîndreptățire a UE și de dorința sa de a concura SUA în jocurile ei intervenționiste.

Eroarea a fost plasată încă în teoria pe care s-a bazat Uniunea Cărbunelui și Oțelului, la 9 mai 1950: să lăsăm Franța și Germania să gestioneze împreună cărbunele și oțelul, pentru ca în felul acesta să se controleze una pe cealaltă. Dar, cele mai importante arme se fac din uraniu (de exemplu, din instalațiile de centrifugare ale UE din Olanda). În plus, există și o piață a armelor. UE nu caută autarhie, oricine poate cumpăra ceea ce nu vrea să producă.

Cel mai important lucru este însă faptul simplu că CE/UE include țările din colțul protestant/catolic al triadei europene, create prin faliile dintre catolicism și ortodoxie și dintre creștinătate și islam, în secolul al XI-lea (Grecia este grecească, nu este slav-ortodoxă). O extindere de la 15 la 27 va aduce înăuntru Bulgaria, care este slav-ortodoxă. Aceasta înseamnă că Bulgaria trebuie să renunțe la propria-i spiritualitate și va fi probabil fundamental divizată din cauza politicii UE, așa cum este Turcia, unde populația este musulmană, iar elita, incluzând armata, este seculară. În Iugoslavia, UE și-a favorizat spiritualitatea sa: catolicele Slovenia și Croația au fost recunoscute fără ezitare. Bosnia-Herțegovina a fost recunoscută așa amestecată cum este ea, cu alegeri la cinci niveluri, tocmai pentru a evita apariția unui stat islamic. Serbia cea slav-ortodoxă a fost aleasă de NATO (inclusiv de ezitanta Grecie) ca țintă comună.

Dintre cele cincisprezece țări, douăsprezece sunt vechi puteri imperialiste. Majoritatea au lei și vulturi pe stemă. Că o adunare de fiare de pradă, grase sau ruinate unele, poate produce un miel al păcii – asta e o biologie în care eu nu cred. Dar cred, în schimb, că ele vor prefera să conducă lumea împreună, în loc să se războiască între ele. Orice agresiune va fi direcționată înspre exterior.

Apropo de sintagma „de neconceput”, menționată mai devreme. Desigur, totul depinde de abilitatea de a concepe, ceea ce depinde de cine este cel care evaluează lucrurile. Presiunea asupra micii Austrii a fost plasată la intersecția dintre prostie și un clar exces de putere. Acest lucru nu este război, dar este îndreptat într-o asemenea direcție și relevă multe despre Uniunea Europeană. Nu prea sunt baze pentru a lipi pe Haider eticheta de extremist de dreapta sau nazist. Populist – da, naționalist austriac – da, habsburgic – fără îndoială. Că s-a opus cotei de imigrare în țările UE din țări din afara UE – fără îndoială. El a spart zidul de tăcere, negând deschis că Austria a fost prima victimă a nazismului și recunoscând că aceasta a fost nazistă și Waffen-SS. Când el apare ca un adept al keynesianismului lui Hitler, asta e mai degrabă un semn de salut către Keynes decât spre Hitler. Că el a scos la iveală corupția legată de cele două partide principale din statul austriac, în particular, la Social Democrați, care au mobilizat Internaționala Socialistă pentru a mobiliza UE să impună sancțiuni – e, de asemenea, evident. El se îndoiește că UE va fi prea mult în avantajul Austriei și cred că aici este adevărata problemă. Așa cum un învățat spunea (aproximativ), dacă iei unei națiuni medii minciuna de bază, atunci iei prin asta fericirea multora. Prin urmare, ce se va întâmpla atunci când prima solicitare de ieșire din UE va pune la încercare această superputere?

Dar, aceasta este o autobiografie, nu o analiză a Uniunii Europene. Ce se poate spune despre UE și persoana mea?

Am fost adesea invitat să țin conferințe la Collège d'Europe din Brugge, Belgia, un loc unde au fost formați mulți eurocrați. De obicei, am stat acolo câte două zile. Prima seară, încercam să bandajez cu ceva muzică o parte dintre rănile politice și intelectuale care urmau conferințelor mele, adesea având alături și un student cu chitara. A doua zi, de dimineață, eram din nou „la polizor” cu politicile economice și globale. Până în 1972.

Atunci s-a produs Ruptura. Mă aflam la o dezbatere publică cu unul dintre șefii de la CE, unul cu nume regal. Vorbisem, folosind cifre și teorie, despre „cooperarea” dintre CE/UE și țările în curs de dezvoltare și despre cum această cooperare face țările sărace și mai sărace, iar țările bogate și mai bogate. Liderul CE tocmai negociase și semnase asemenea înțelegeri și a exclamat: Dar liderii lor sunt entuziaști! *Liderii*, da, am spus, și pot să cred asta. Dar *popoarele*?...

El a rămas fără grai, nu mai auzise niciodată ceva asemănător. Eu am rămas fără slujbă, acolo. În 1972 am publicat cartea cu titlu transparent *The European Community: A Superpower in the Making* – în nouă limbi.

Universitatea Deschisă/BBC era interesată în aplicarea teoriei imperialismului la CE. Am scris împreună o piesă în patru acte: centrul în Centru, centrul la Periferie, periferia în Centru, periferia la Periferie. Nu era o piesă destinată să devină literatură. A fost însă lansată împreună cu un lung interviu, în care foloseam zahărul pentru exemplificare. Înțelegerile internaționale au stabilizat prețul materiei prime, dar ceea ce țările în curs de dezvoltare aveau nevoie era să proceseze ele însele materia primă, sfecla și trestia de zahăr – în multele direcții posibile.

Fiul cel mic al unui ambasador în CE al unei țări a zahărului din Pacific stătea într-o seară în fața televizorului și a exclamat: Tată, tată, uite pe cineva care vorbește despre zahăr exact ca tine! Mi-a căutat adresa prin BBC și a confirmat tot ce am spus. Țările zahărului și-au făcut cunoscută dorința de a procesa ele trestia, dar li s-a răspuns că vorbesc de parcă ar fi Fidel Castro. Prin această remarcă, șansele lor la venituri mai bune pentru munca lor și, peste toate, la multele efecte colaterale ale slujbelor mai pretențioase decât plantarea și tăierea trestiei, s-au spulberat.

Apoi, deodată, am primit o invitație din partea Asociației funcționarilor de la Comisia Europeană, care doreau să cunoască argumentele mele împotriva proiectului lor.

Homo sapiens

Totul a fost pregătit, într-o încăpere așa și așa din clădirea principală. Dar, cu o zi înainte de prelegere a apărut un anunț interesant: Comisia a declarat că nu mi se permitea să țin conferința în clădirile CE. Presupun că asta e ceea ce ei numesc libertate de expresie, civilizație vestică, sau altceva de genul ăsta.

Organizația funcționarilor a fost iritată, ceea ce nu însemna, desigur, că ei erau în mod necesar de acord cu mine. Întâlnirea a avut loc la subsolul uneia dintre clădirile din apropiere, plină de țevi pentru apă caldă și cu o mulțime de cabluri, ceva ce americanii numesc camera de încălzire. Un loc întins, neplăcut, cam la fel de atrăgător ca un adăpost antiaerian improvizat la vreme de război.

Am început prin a descrie cum o superputere a fost construită în Europa, nu neapărat totdeauna cu intenție, dar ca o consecință a proceselor cu care s-a pornit la drum. Rapoartele de la începutul anilor 1950, făcute de persoane de vârf din Belgia (Paul-Henri Spaak) și Franța (René Pleven) erau perfect clare în privința intențiilor politice și militare, chiar dacă o Comunitate de Apărare Europeană a fost făcută să eșueze la Paris de către Adunarea Națională, la 31 august 1954.

Dezbaterea rezona în conducte și presupun că și în dispozitivele de ascultare pe care Comisia îmi imaginez că le instalase atunci când un Satan mai mic, eu, a apărut chiar în locul căruia el/eu îi aparținea/aparțineam, jos prin catacombe, în hrube subterane. M-a distrat întreaga afacere, dar funcționarii aproape leșinaseră, puși în fața curajului de a fi prezenți.

La multă vreme după aceea a venit din nou un semn de viață de la Collège d'Europe din Brugge, cred că era în 1989 – din partea asociației studenților. Erau plictisiți de propaganda monopolistă a CE specifică locului, voiau o variație, pe mine. Răspunsul rectorului a fost un nu necondiționat, nu se poate invita un inamic al Comunității Europene, unul care crede că superputerile în general trebuie abolite, nu construite (ceea ce nu mă oprește de la a fi adesea impresionat de inteligența acestei activități de construcție). Studenții au făcut colectă pentru a plăti mare parte a drumului meu din Hawaii.

Din nou, aceeași poveste. Rectorul a încuiat clădirea și a plecat cu cheia. Studenții erau furioși, au reușit să deschidă o fereastră, au găsit o scară și am urcat cu toții pe ea. De data aceasta, sala a fost considerabil mai bună decât adăpostul contra bombelor din Bruxelles.

Și, din nou, am atras atenția asupra a ceea ce este numită libertate academică, *audiatur et altera pars*, „ascultă și partea cealaltă”, punctul forte al civilizației occidentale, se spune. Nu era nevoie să subliniez nimic acolo – semnul roșu de subliniere era vizibil tuturor. Au înțeles.

Ulterior, tot ceea ce am spus s-a întâmplat: există Eurocorps, există planul Tindemans privind ramura militară a Uniunii Europene, cu o armată comună, producție comună de arme, mașinărie de spionaj și armele nucleare puse la dispoziția UE de către Franța și Anglia. Și au construit și ceea ce le trebuia, un inamic comun, prin politica față de Iugoslavia, după 1991, total contrară înțeleptei alternative propuse de secretarul general al ONU. Ca o parte a acestui tip particular de democrație UE, planul de pace al lui Peréz de Cuellar comunicat Ministerului de Externe German (în scrisorile din 10 și 14 dec. 1991) nu a fost făcut niciodată public. I s-a pus palma la gură până și ONU.

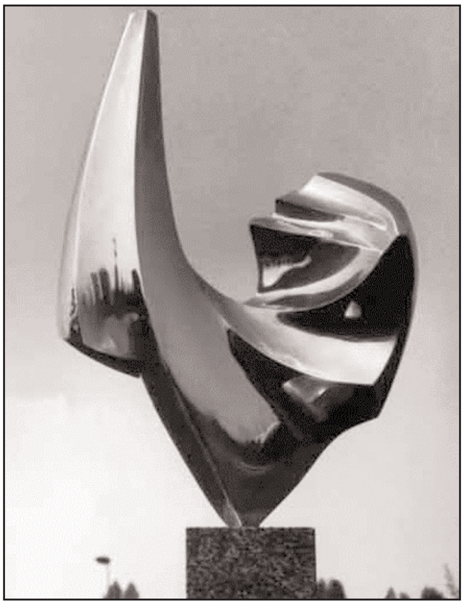
Dar povestea poate fi continuată. Am fost consultant al uriașului comitet politic al Parlamentului European de două ori, ultima dată în martie 1990, privind „Europa după Războiul Rece”, împreună cu ambasadorii SUA și sovietic și cu secretarul general adjunct al NATO.

Ceea ce am prezis a fost o latino-americanizare a economiei Europei de Est și faptul că sfârșitul Războiului Rece va face modul marxist de înțelegere a ceea ce s-a întâmplat aici și mai relevant, nu mai puțin relevant. Totuși, ținând seama că asemenea păreri nu erau apreciate, ba chiar erau evitate în țările Europei de Est, aceste țări se vor blama probabil reciproc – cu alte cuvinte, nu marxism, ci naționalism. Toate acestea erau banalități și era necesară o orbire considerabilă pentru a nu le vedea, dar: Germania s-a înarmat; pacea a venit datorită NATO; toate problemele erau plasate în Est, nimic în Vest. Pacea a fost împinsă înăuntru...

Parlamentarii erau foarte interesați. Mulțime de întrebări. Ca și în alte ocazii, eu, antagonistul CE, am răspuns fiecăruia în limba lui, până ce un domn grec s-a ridicat și a spus: Pentru a nu strica *show*-ul profesorului Galtung, pentru că mă îndoiesc că vorbește și grecește, voi formula întrebarea mea în engleză. Deștept tip. Au fost multe reacții privind „claritatea profetică” a banalităților spuse de mine. Puțină teorie poate să ne ducă departe.

Ceva mai târziu, eram așezat la masa unde a fost semnat acordul SALT II, în Ambasada Sovietică din Viena. Am avut discuții amănunțite cu ambasadorul. Dar realitatea s-a dovedit a deveni mult mai rea decât am crezut.

Cetățean norvegian fiind, am fost, desigur, superactiv înainte de referendumurile populare din Norvegia din 1992 și 1994, în 1992 vorbind despre cum UE este pe cale să devină o superputere, iar în 1994 despre faliile din Europa și, peste toate acestea, despre alternativele la apartenența la CE/UE. Acest din urmă punct nu era ceea ce mișcarea „Nu UE” voia, pentru că putea să „dividă mișcarea”. Ideea mea era de a oferi un meniu de alternative, mai multe, astfel încât fiecare să poată alege ceea ce dorește, și cred că a fost un interes enorm tocmai pentru aspectul constructiv, alternativ.

Oricum, „Nu UE” a câștigat ambele referendumuri, cu o majoritate fragilă. Mai târziu, am avut un guvern anti-UE care nu a mai lăsat nicio alegere. Condusă de civili inteligenți, Norvegia se strecoară în superputerea care nu are o politică nordică, nu are o politică pentru Europa ca un întreg (chiar cu cele 27 de țări, care sunt doar jumătate din total), fără o politică ONU clară, în general, fără viziune.

– Galtung, mi-a zis odată un tip înțelept, îmi plac multe dintre alternativele tale. Dar unde sunt politicienii norvegieni cu suficient curaj și tărie pentru a face asemenea lucruri? Avea probabil dreptate. Norvegia alternativă are fundamente foarte slabe. Norvegia în care am crescut eu, cu individualiști, cu suflete precum rădăcinile răsucite ale unor copaci, mulți dintre ei idealiști, era o țară foarte onestă. Astăzi, țara este la fel de alunecoasă ca săpunul, materialistă și semicoruptă, cel puțin la suprafață. Chiar și o țară care dorește să fie diferită ajunge încet-încet „normalizată UE”...

Norvegia este solid cuplată la capitalul și consumismul internațional. Norvegia are în față vremuri grele.

În 1993 am fost invitat la o dezbatere în *think-tank*-ul Comisiei Europene, Forward Studies Unit. Catastrofa din nord-vestul Iugoslaviei era relativ clară pentru toată lumea, dar nu erau încă în stare să facă față crizei care se profila în Kosovo. Numele organizației era de acum UE și unul dintre directorii generali era prezent în sală. Eram așezați în jurul vechii table a Comisiei de pe vremea când CE încă mai avea numai șase membri.

Începutul nu putea fi mai rău. Unul dintre participanți a venit mai târziu, cerându-și scuze, spunând că vine de la negocierile dintre UE și Norvegia, privind apropiata apartenență la UE. Singurul lucru care se interpunea între starea prezentă și apartenența viitoare era un nou referendum...

M-am uitat la el și am spus: Nu ai negociat cu Norvegia, ci cu guvernul norvegian.

– Dar de data asta totul va merge cum trebuie, a răspuns el.

I-am replicat că în democrație poporul decide, ceea ce înseamnă că și acum *merge* ca în 1992. A plecat din sală și nu a mai revenit. Iar poporul chiar a decis că nu va *merge...*

Discuția despre Iugoslavia a fost bine fundamentată. Participanții au fost critici până ce am ajuns la noaptea crucială dintre 14 și 15 decembrie 1991, când ministrul german al Afacerilor Externe i-a convins/mituit pe ceilalți să-l urmeze în politica de recunoaștere a noilor țări. O tragedie. Dar interpretarea lor era diferită de a mea. Ei spuneau că totul s-a datorat faptului că CE nu era o federație – *Bundesstaat* – cu propria-i politică, ci o comunitate de state – *Staatenbund* – cu tocmeală în loc de politică fixată, comună.

– Dar în final a fost 12-0 pentru linia lui Genscher, am spus, și s-a pornit de la 1-11.

– Da, mi-au răspuns, am sacrificat Iugoslavia pentru a obține o politică CE comună. Dar asta s-a întâmplat ca efect al logicii tocmelii.

– Cum poate o autentică politică externă a UE să fie diferită de așa ceva, am întrebat, și cine au fost specialiștii voștri în problemele Iugoslaviei în acea noapte?

Liniște.

A urmat un dejun ușor. Federaliștii o duc bine, chiar și atunci când un mic Satan este printre ei. Fiecare prim-ministru a consultat propriii lui specialiști de la cunoscutele institute guvernamentale din aceste vechi țări coloniale, oameni care nu fuseseră în stare nici să prezică sfârșitul Războiului Rece. Sărmana UE! Sărmanii de noi!...

În toamna lui 1999, am participat la o mare conferință UE, în Bruxelles, despre integrarea din Europa de Vest și lipsa de integrare din Asia de Est. Cum vine asta? Și cum pot fi cele două regiuni raportate una la cealaltă? Un factor a fost, desigur, faptul că SUA au dorit să apară Comunitatea Europeană, mai ales în timpul Războiului Rece, ca o sperietoare în plus împotriva comunismului, dar nu a vrut și o Comunitate a Asiei de Est. Un alt factor este că integrarea se oprește în fața faliilor, și până acum asta a creat o prăpastie între Japonia (shintoistă) și vecinii ei, care sunt confucianiști/budiști (se găsesc din aceștia și în Japonia, o posibilă bază comună într-o bună zi). Al treilea motiv este existența unor organizații care ridică poduri peste faliile europene, cum este OSCE, din păcate, fără un corespondent în Asia de Est. Până acum. Toate acestea se vor schimba atunci când soarta comună tuturor imperiilor va atinge și SUA: declinul și căderea.

În sală erau și câțiva funcționari care-și aminteau de întâlniri în buncăre de la subsol și de întâlniri care au avut loc după ce s-au escaladat ferestre. Zâmbeau încontinuu, cerându-și parcă scuze, deranjați. Alți câțiva intrau și ieșeau, printre ei, mulți studenți de-ai mei dintr-o țară sau alta a UE. Inteligenți, silitori. Își lingușeau profesorul lor cu părul alb. Istoria are tendința de a cicla. Iar conferința a parcurs încet-încet întreaga ei agendă dificilă.

Ca de obicei, am spus ceea ce gândesc și ceea ce știu, indiferent unde mă aflu. Seara a urmat un dineu la un restaurant în Grande Place – piața care miroase a genocid în Congo „Belgian”, cu singuraticul Joseph Conrad luptând împotriva lui. Cinam împreună cu Devil, desigur, cu un flirt îndelung [de fapt, un joc de cuvinte: „long spoon” poate fi și „lingură lungă” și „lungă giugiuleală”..., n.n., Gh.P.] – o minunată cină și o fermecătoare Devil. Alături de mine era și un funcționar de înalt nivel care, de asemenea, îmi fusese student.

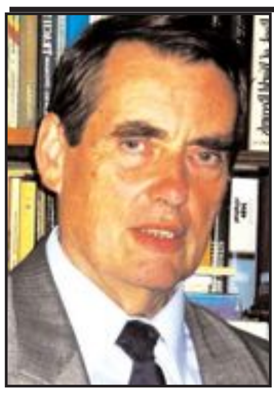
În timpul supei de raci, m-a anunțat că lucrează pentru grupul de cooperare dintre UE și țările Asiei de Est. Duceau lipsă de propuneri concrete: Johan, tu ai totdeauna atât de multe propuneri. Ai ceva și pentru noi? În scurta pauză, a primit cinci propuneri gratis – superexperților lor cu greu le-ar fi venit în minte vreuna dintre ele –, iar în vremea asta chelnerii făceau curat pe câmpul de bătaie după felul principal, măturând și decorând, înainte ca desertul să ne atragă cu totul atenția.

Pacea este calea!

(Traducerea secțiunii „EC/EU: Hypocrisy” a autobiografiei lui Johan Galtung, *On the Peace Path Through the World*, 2000.)

Homo sapiens

Despre frumos ca temei al binelui

Dan D. FARCAȘ

În cultura europeană există o prejudecată, oarecum subconștientă, cultivată și în școală, conform căreia cunoașterea este înainte de toate (dacă nu cumva exclusiv) o *cunoaștere conceptuală:* acumularea de adevăruri, evident, sub formă verbală și, dacă e posibil, chiar matematică. Or, această viziune îngustează enorm splendoarea experienței cunoașterii omenești.

Luând în considerare ceea ce numeam „componentele modelului acțiunii”, ca și diversitatea surselor și suporturilor cunoașterii, înțelegem imediat că există și o *cunoaștere tacită,* o cunoaștere care vizează îndemânarea, dar și o cunoaștere care ne îmbogățește relațional și sufletește ș.a.m.d.

Omul posedă, astfel, o *cunoaștere operațională,* întinsă pe o gamă largă de virtuozități: de la sport la Paganini, de la chirurgie la raliuri, de la rezolvarea problemelor matematice la politică etc. Dar tot atât de importantă este și *cunoașterea valorilor.* Pe măsură ce se maturizează, un om va pune preț pe tot mai multe lucruri pe lângă care inițial trecea indiferent. Își va îmbogăți spectrul de motivații, urcând de la cele primare la altele, tot mai sofisticate, inclusiv printr-o *cunoaștere afectivă,* proces care depinde și de inteligența emoțională a celui în cauză. Cunoașterea afectivă întâlnește, pe un palier superior, *cunoașterea artistică,* dar și *cunoașterea morală,* prin care omul se integrează în structura de competiții, cooperări și ierarhii ale colectivităților și ale societății omenești.

Demult, pe când eram încă student, în niște vremuri în care nu prea aveam acces la cărți bune, dar formația matematică îmi imprimase deja înclinația spre clasificări, mi-am zis, în spiritul celor de mai sus, că ar trebui să existe – la fel cum sunt noțiunile și adevărurile din cunoașterea conceptuală – și niște emoții și un soi de „adevăruri” afective, mai simple sau mai complexe, mai primitive ori mai evoluate, la care unii vor avea acces prin educație, iar alții nu. Fără să știu că domeniul (cel puțin motivațiile umane) fusese desțelenit de mult de alții, dar și pradă unor stări de spirit sumbre, m-am apucat să redactez pe atunci un text în care să arăt că tot ce mișcă în societate se bazează pe egoism, avantaje materiale, plăceri sexuale, bucuria înjosirii și manipulării semenilor și altele asemenea. Titlul lucrării era „Pseudoetica”.

Tot încercând să sistematizez domeniul abordat, am descoperit o primă fisură în premisele mele. Existau și acțiuni umane dezinteresate față de semeni. Dar, privindu-le mai de aproape, mi-am dat seama că și multe dintre acestea erau tot atât de meschine. Oamenii făceau, de regulă, binele doar pentru că „așa trebuie”, deci cu frică de pedeapsa lui Dumnezeu, ori cu speranța unei recompense în viața de apoi. Or, frica sau dorința de recompensă sunt motivații primitive. Alte gesturi frumoase se datorau educației din copilărie, practic unor conexiuni reflexe extrem de puternice, care te obligau să fii așa și nu altfel, fără să te mai gândești de ce, fără să mai alegi, deci fără contribuția liberului-arbitru. Cred că era ceea ce Kant, educat în spirit prusac, numea „legea morală în mine”. Mie, acest tip de „facere de bine” îmi părea prea apropiat de reflexele pavloviste, care se regăseau și la un câine.

Treptat, am descoperit, însă, și câteva întâmplări mărunte care se încăpățânau să nu se încadreze în clasificările mele pesimiste și care m-au condus la o distincție mult mai importantă. Poate a fost o floare călcată de bocancul unui trecător, poate o fațadă distrusă pentru a fi înlocuită cu o clădire diformă, poate o nedreptate făcută unei persoane pe care o admiram fără s-o cunosc, poate altele. Am constatat însă prin ele că există și oameni care iubesc *frumosul,* creându-l spre bucuria celor din jur și fiind gata de sacrificii pentru a-l apăra atunci când este amenințat. Ei nu fac asta dintr-un instinct primar, nici din reflex, nici din teamă, ori pentru că ar aștepta o răsplată, nici măcar recunoașterea gestului lor, ci pentru că frumosul, chiar dacă nu le aparține, este ceva extrem de important pentru ei, uneori mai important decât bogăția, posesia ori puterea, și pentru că lezarea frumosului le produce o durere insuportabilă.

Dintr-o dată am înțeles că motivațiile de sorginte instinctuală sau reflexă reprezintă doar o treaptă inferioară, nedesprinsă complet de animalitate, și abia motivațiile legate de frumos sunt specific omenești.

Așadar, motivele oamenilor s-ar împărți – mi-am zis – în două mari categorii. Pe de o parte, ar fi cele de „nivel 1”, comune cu animalele (desigur, mult rafinate la om): plăcerile și neplăcerile legate de conservarea și supraviețuirea personală și a speciei, cum ar fi integritatea personală, hrana, actul sexual, ocrotirea urmașilor etc. Tot aici s-ar încadra nevoile de integrare în colectivități mai mici sau mai mari, nevoia de acceptare, de impunere și recunoaștere a superiorității sau a autorității, frica, avantajele, posesiunea, comportamentele intrate în reflex (vecine cu dresajul) etc.

Pe de altă parte, însă, în societatea umană apare o clasă nouă de motivații, să-i zicem de „nivel 2”, inexistentă la regnul animal, derivată din conceptele de *frumos* și *urât* – reflectări pe plan afectiv, *conștiente* și mereu repuse în cauză, ale armoniei omului cu lumea.

Frumosul, așa cum au remarcat încă anticii, are mai multe niveluri. Cea mai simplă formă este frumusețea lumii neînsuflețite: a unui cristal, a unui vârf de munte, a mișcării astrelor, a unui apus de soare etc. Pe o treaptă superioară avem frumusețea vieții: a unei păduri, a saltului unei gazele sau a fentei unui fotbalist. Dar aceste splendori nu se pot compara cu următoarea treaptă, cea a frumuseții actelor specific umane, deci cu ceea ce am putea numi motivația *frumosului uman.* Nu mă refer la frumusețea trupului unui atlet sau a siluetei unei miss, care țin tot de categoria precedentă, ci la cea a sufletului, a spiritului omenesc, în primul rând la frumusețea manifestărilor sale. Un om este frumos dacă face lucruri purtătoare de valori cu adevărat umane: creații, descoperiri, acte de binefacere etc., dacă apreciază, ocrotește și cultivă frumosul și, în același timp, respinge urâtul și răul. În plus, un om este frumos doar dacă face toate acestea altruist, nu doar pentru cei apropiați, ci pentru toată omenirea, ori chiar pentru întreaga lume vie, ca și pentru cele ce transcend în sacru.

Din acest punct de vedere, toată *arta* autentică nu este altceva decât expresia frumuseții sufletești a artistului, respectiv, înțelegerea și zugrăvirea de către acesta a frumosului și urâtului uman. Aceeași înțelegere a frumosului însuflețește drama universală a lui Oedip sau a lui Faust, sculpturile lui Praxiteles ori Michelangelo, picturile lui Rembrandt sau Goya, muzica lui Bach sau Beethoven.

Am înțeles, ceva mai târziu, că frumusețea matematică, cea a simetriilor, a perfecțiunii și a rigorii raționamentelor abstracte, nu e o frumusețe divină, nici măcar totdeauna umană, ci e din aceeași categorie cu frumusețea cristalului. Ea poate aspira la statutul de frumos uman doar în măsura în care admirăm în ea ingeniozitatea minții omenești care a creat-o.

Așa cum au remarcat numeroși gânditori, între care Kant, frumosul se distinge de motivațiile pe care le-am moștenit de la animale prin faptul că nu se asociază cu un *interes egoist,* personal sau de grup, respectiv, nu se asociază cu dorința de *posesiune* (a unor obiecte sau privilegii, a teritoriului, a siguranței familiei, a poziției în ierarhie etc.).

Prin urmare, un om are o frumusețe de tip superior dacă are capacitatea *altruistă* de a promova binele și frumosul, ca și capacitatea de a identifica, de a cultiva și apăra frumusețea care înmugurește în preajma sa. Această însușire se mai numește și iubire – față de oamenii care posedă frumusețe, ca și față de frumosul creat de ei. Așadar, un om este frumos și în măsura în care – în mod recursiv – este capabil de iubire, adică de capacitatea de a aprecia frumusețea altor oameni (inclusiv un posibil frumos suprauman, la care nu mă gândeam în tinerețe); el este frumos în măsura în care poate să înfrumusețeze viața altor oameni și să ocrotească – până la sacrificiu – frumosul autentic, actual sau potențial. Cred că aceasta este și acea iubire (sau dragoste) la care se gândea Apostolul Pavel când scria: „rămân acestea trei: credința, nădejdea și dragostea; iar mai mare dintre acestea este dragostea” (Cor I, 13,13).

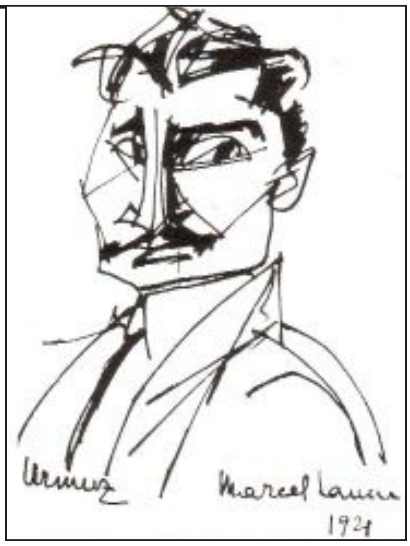
Iubirea, înțeleasă ca ocrotirea dezinteresată a frumosului uman (și nu ca obișnuință, teamă, speranța recompensei divine ori compasiune fără nuanțe), este un comportament altruist, tipic uman, care poate fi realizat în deplin anonimat și care nu este evocat nici măcar pentru a te lăuda față de tine însuți. Acest tip de iubire – și numai el – generează *binele autentic,* atât ca gest, cât și ca noțiune etică. Și, prin oglindă, urâtul spiritului uman ne permite să ajungem la definirea conceptului de *rău.*

Iubirea generează, între oamenii care posedă această însușire, un „feedback pozitiv”, o emulație întru frumos și bine. Dar atributul iubirii frumosului și a binelui nu este înnăscut. El se obține printr-un efort îndelungat de cunoaștere afectivă, desfășurată în mijlocul altor oameni și al moștenirii lăsate de înaintași. E un proces în care, la fel ca în cazul cunoașterii conceptuale, unii excelează, în timp ce alții rămân repetenți sau chiar analfabeți. Există oameni care sădesc și ocrotesc florile, spre bucuria semenilor, și există alții care le rup să le vândă, sau le calcă doar pentru că pe acolo drumul e mai scurt, fără a resimți nici cel mai mic disconfort. Există oameni care se bucură dacă-și văd semenii creând frumosul și există alții care le înăbușă creativitatea din invidie, sau din plăcerea de a le demonstra cine este mai puternic. Există unii înrolați în apărarea unicității frumuseții creatorului și alții care tintesc înregimentarea sa în mari ierarhii în care individul devine doar o piesă standardizată, interșanjabilă. Există unii care înțeleg frumusețea ruperii rebele a convențiilor, pentru a deschide noi orizonturi, și există alții care preamăresc supunerea smerită, față de niște adevăruri considerate definitive. Și comparațiile pot continua.

Chiar și azi, după atâția ani, trăiesc cu convingerea că omenirea va deveni matură doar atunci când toți oamenii se vor fi ridicat pe acel palier în care, pentru fiecare om, cea mai importantă motivație va deveni frumosul uman, producând implicit, fără alte premise, binele. Iată un proiect la care cred că ar merita să se înhame, pe termen lung, atât școala, cât și celelalte instanțe care promovează cunoașterea.

Urmuz, 130 - 90

După furtună

Ploaia încetase și ultimele rămășițe de nouri se împrăștiaseră cu totul… Cu vestmintele ude și părul în dezordine, rătăcea în întunericul nopții, căutând un lăcaș de adăpost…

Ajunse, fără să știe, lângă cripta învechită și roasă de vremuri a mănăstirii, de care, apropiindu-se mai cu atenție, o mirosi și o linse de vreo 56 ori în șir, fără să obțină nici un rezultat.

Contrariat, își scoase atunci spada și năvăli în curtea mănăstirii… Fu însă repede înduioșat de privirea blândă a unei găini ce îi ieșise întru întâmpinare și care, cu un gest timid, dar plin de caritate creștină, îl pofti să aștepte câteva momente în cancelarie…

Calmat puțin câte puțin, apoi emoționat până la lacrimi și cuprins de fiorii pocăinței, renunță el pentru totdeauna la orice planuri de răzbunare și, după ce sărută găina pe frunte și o puse la păstrare în loc sigur, se apucă de mătură toate chiliile și le frecă scândurile cu moloz...

După aceea, își numără gologanii și se sui într-un copac spre a aștepta sosirea dimineții.

„Ce splendoare! Ce măreție!", exclama el în extaz în fața naturii, tușind uneori semnificativ și sărind din cracă în cracă, în vreme ce, pe sub ascuns, avea grijă să dea regulat drumul în văzduh unor muște cărora le introducea sub coadă lungi fâșii de hârtie velină…

Fericirea nu-i fu însă de lungă durată… Trei drumeți, cari la început i se dădură drept prieteni și care în cele din urmă pretextară sosirea lor acolo ca fiind trimiși din partea Fiscului, se apucară să-i facă tot felul de mizerii, începând prin a-i contesta mai întâi însuși dreptul de a sta urcat în copac…

Pentru a se arăta însă binecrescuți și a nu uza direct de rigorile ce legea le punea lor la îndemână, încercară atunci prin tot felul de mijloace piezișe să îl silească a părăsi copacul… mai întâi prin promisiunea de a-i face regulat spălături stomacale, oferindu-i în cele din urmă saci cu chirie, aforisme și rumegătură de lemn.

El rămase însă indiferent și rece la toate aceste ademeniri, mulțumindu-se să scoată pur și simplu actul său de pauperitate, pe care întâmplarea făcuse să îl aibă în acea zi la sine și care, printre alte scutiri și avantagii, îi conferea dreptul de a sta pe vine deasupra crengii unui copac, în mod absolut gratuit și oricât timp ar fi voit…

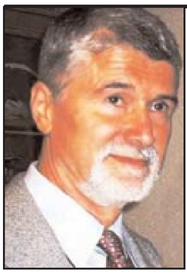
Totuși, pentru a arăta că nu le poartă ranchiună și ca să le dea în același timp o lecție fină, de tact și urbanitate, se dete jos, își scoase spada și intră de bunăvoie în lacul mocirlos și infect din vecinătate, unde înotă iepurește timp de aproape o oră; după care, comisiunea fiscală, umilită și rușinată, o rupse pe loc la fugă, răspândind pretutindeni, prin sate și orașe, prin munți și prin câmpii, un miros pestilențial fiscal.

El însuși, îndurerat și decepționat de pe urma atâtor încercări rele prin care trecuse, își numără gologanii și se sui din nou în copac, de unde de astă dată se găinăță asupra întregului teren, zâmbind cu perversitate…

După aceea, regretând sincer ceea ce făcuse, dar totuși cu mult profitat moralmente, se dete jos, se scutură cu un centimetru și intonând cântecul libertății vârî găina sub gheroc și dispăru cu ea în întuneric…

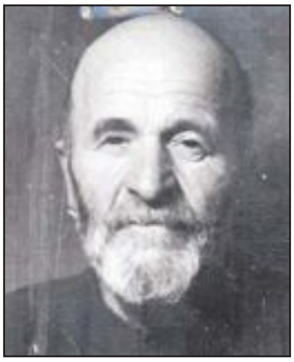
Se crede că ar fi apucat drumul spre orașul său natal, unde, sătul de burlăcie, s-ar fi hotărât ca împreună cu dânsa să întemeieze un cămin și să devină folositor semenilor săi, învățându-i arta moșitului.

Istoria de lângă noi

Preotul Gheorghe I. Cotenescu,
cetățean de onoare post-mortem al Câmpulungului

Radu PETRESCU

În cadrul unei ceremonii oficiale, pe 20 iulie 2013, Primăria Municipiului Câmpulung-Muscel a acordat șapte titluri de cetățean de onoare, printre cei omagiați astfel numărându-se, post-mortem, și preotul profesor Gheorghe I. Cotenescu.

În calitate de nepot de fiică al pr. Gheorghe I. Cotenescu, am prezentat succint participanților la acest eveniment o parte a vieții luminoase și bogate în fapte a acestuia (1886-1965) în ogorul Domnului și al Neamului, spre binele Bisericii și al enoriașilor, al Școlii și al Cetății. Iar pentru că preotul căpitan în rezervă Gheorghe I. Cotenescu a luat parte la întreaga campanie a Războiului de Reîntregire (1916-1919), la început în spitale militare de evacuare a răniților, ulterior fiind atașat eroicului Regiment 9 Vânători, condus de viitorul general Gheorghe Rasoviceanu, parcurgând împreună drumul „de la Nistru până la Tisa" și fiind decorat cu Ordinul Coroana României, între cei onorați de Primăria Câmpulungului, numărul celor care au purtat și poartă în continuare cu cinste uniforma militară se ridică la trei. Am precizat, de asemenea, că, din clipa în care a ajuns în Muscelul moșilor și strămoșilor săi, legăturile pr. Gheorghe I. Cotenescu pe multiple planuri cu Câmpulungul au devenit o permanență a vieții sale. Din dorința de a exemplifica o carieră didactică ce a depășit un sfert de veac (inclusiv profesoratul său în Seminariile Teologice din Câmpulung Muscel, Curtea de Argeș și Cernica, Ilfov), în paralel cu o păstorire continuă de 52 de ani în Parohia Stoenești-Muscel, întreruptă doar de martirajul său în temnițele comuniste, am reluat câteva fragmente elocvente din mărturia unuia dintre sutele sale de ucenici (printre care doi patriarhi, Iustin Moisescu și Teoctist Arăpașu, episcopii Gherasim Cristea și Eftimie Luca, numeroși ierarhi, mari duhovnici ai neamului precum Sofian Boghiu, Felix Dubneac, Roman Braga, Tănase Petroniu, profesorii universitari Ion Rămureanu și Anton Uncu, dar și preoți culți precum Ilie Băcioiu-Rucăr, Ioan Pârvu-Dragoslavele, Nicolae Andreescu-Poenărei, protopopul de Argeș Constantin Dejan, dar și muzicologul Titus Moisescu și protopopul de Argeș Vasile Chițu, elevii săi străluciți de la Curtea de Argeș, care-l venerau), vrednicul de pomenire Arhimandrit Iustin Pârvu (1919-2013), recent dispărut dintre noi:

„Îmi amintesc cu drag de frumoasele vremuri pe când eram elev la seminarul de la Cernica, și printre mulți profesori deosebiți, una dintre cele mai interesante figuri a fost și îmi rămâne în memorie părintele profesor Gheorghe Cotenescu. Eu am îndrăgit mult muzica psaltică și, de aceea, părintele profesor prezenta pentru mine un interes aparte, dar nu numai prin talentul său muzical, cât și prin dăruirea sa față de elevi, sacrificiul pe care îl depunea în munca sa pedagogică. Era un om bun ca pâinea lui Dumnezeu, încât noi stăteam foarte relaxați și nestresați la ora părintelui. Sărmanul părinte venea așa de obosit, deoarece făcea naveta de la Târgoviște la Cernica, pornindu-se cu noaptea în cap de acasă, și bucuria noastră era când drumurile erau înzăpezite și mașinile nu străbăteau de la Pantelimon până la Cernica, fiind astfel scutiți de oră. Așa năstrușnici cum eram noi, părintele Cotenescu ne iubea pe toți, și în memoria mea rămâne ca o adevărată vioară a ortodoxiei românești, care a mers până în cele mai sensibile tonuri muzicale, dar și sufletești."

Titlul de cetățean de onoare este o recompensă binemeritată pentru cel care, împreună cu familia sa, a devenit un paria într-o societate dezumanizată, în urma faptului că, ajutându-i pe membrii rezistenței anticomuniste din Munții Muscelului, conduși de colonelul Gheorghe Arsenescu, pr. Gheorghe Cotenescu a fost arestat de Securitate în martie 1949, anchetat cu sălbăticie 14 luni și condamnat penal retroactiv în mai 1950, fiind cel mai vârstnic deținut din lotul din care făcea parte și elevul său, starețul Pimen Bărbieru de la Schitul Cetățuia-Negru Vodă.

La ceremonie a fost prezentă și nonagenara Elena Ion Arnăuțoiu, din Câmpulung (sora fraților Toma și Petre Arnăuțoiu, executați în 1959), a cărei familie a fost prietenă cu familia Cotenescu. (În fotografie, alături de autor, n.red.)

Despre viața, activitatea și martiriul preotului profesor Gheorghe I. Cotenescu s-a mai scris în revistă, în numerele din ianuarie 2012, iulie 2012 și mai 2013.

Istoria de lângă noi

Al 45-lea

Radu PINTEA

În 13 iunie MMXIII, de sfânta zi de prăznuire a Înălţării la ceruri a Mântuitorului, aula Universităţii Carol al II-lea de pe Calea Victoriei 88 a adăpostit un eveniment editorial care se înscrie, firesc, într-o serie tot mai apreciată de publicul român nerăbdător să-şi ia cu brio şi *in corpore* corigenţele la istoria naţională, serie iniţiată şi susţinută cu crescând şi binecuvenit succes de Editura Curtea Veche: a fost lansat volumul *Monarhiile secolului XXI* de Sandra Gătejeanu-Gheorghe şi Ioan-Luca Vlad.

După alocuţiunea rostită de reprezentanta editurii, autorii au dat autografe. Între cei doi – Alteţa Sa Principele Nicolae al României a însemnat în tomul de aleasă, bine întocmită ţinută, spre încântarea audienţei (cei mai mulţi tineri şi foarte tineri), spre împăcata şi lesne dedată la nădejde a mea bucurie. Asta era, aşa cum i-am văzut în acea călduroasă după-amiază de Înălţare: un tânăr principe, între doi tineri, în faţa altor zeci de tineri frumoşi, cu chipurile neumbrite de inhibiţii, temeri ori sumbre premoniţii. Preţ de străfulgerarea unei trecătoare clipe am trăit impresia că sunt norocos martor al unui exerciţiu de dezmorţire a oaselor, de normalitate. *În iarba tinereţii lui îşi face culcuş sufletul meu* – îmi vin în cap, de capul lor, cu fulgerul iubirii sale scrijelitele cuvinte ale lui Gaby Michăilescu în bazaltul peanului său despre Leonard.

În precuvântarea sa, ambasadoarea editurii a pronunţat oarecum anticipativ şi cât se poate de sintetic pentru noi toţi numărul 44. Atâtea monarhii fiinţează în momentul de faţă în lume. Într-o clipită m-am trezit, la început fără să ştiu de ce, că mă gândesc la „41", pentru ca după scurgerea unei a doua clipe, să realizez că nu era vorba doar de numeralul cardinal pur, ci de variaţiunea lui ordinală; mă gândeam, de fapt, la *Al 41-lea*. Titlul unui film în care o femeie îşi impuşcă iubitul, nu pentru că ea era roşie, iar el alb, ci din ură, neputinţă, răzbunare şi crudă dar clară înţelegere a faptului că nici măcar temperatura excesivă a amorului nu putea topi cele două categorii nemiscibile cât să le aducă la fericita şi tihnita fuziune. Romantic ghemotoc de patimi, convingeri, datorie, ură şi dragoste.

Pentru ca abia la a treia iteraţie să desluşesc de ce îmi trecuse prin cap „41" când vorbitoarea pronunţase clar „44". În ambele cazuri, erau din belşug prezente aceleaşi ingrediente – toate romantice, în stare reală majoritatea sau latentă, dacă nu chiar iminentă. Trebuia doar să atingă un fel de masă critică. Oricum, nu fericesc pe nimeni care la un moment sau altul va trebui să aleagă între urmarea iubirii sau a datoriei. Slavă Domnului că la mine cele două sunt atât de încâlcite între ele încât, chiar dacă la un moment dat mi-ar veni bâzdâcul să le despart pentru a acţiona în consecinţă, probabil că după nici două minute de încercări m-aş plictisi şi m-aş lăsa păgubaş. Să fie cel de-al 45-lea – neenumerat în catalog – Regatul României? Şi dacă da, atunci ce-a vrut a zice doamna cu astă enumeraţie – 44? Mă rog, poate nimic în afară de un simplu inventar sau o evidenţă

sau statistică. Sau poate altceva. Cu totul altceva. Prea e o sintonie totul, praznicul Înălţării, Aulă regală, lansarea unui clasor ambiţios plin de rarităţi printre care ne numărăm, iată, şi noi pentru prima dată după mult timp altfel, pentru prima dată aşa cum trebuie şi cum e doar firesc.

Pluteşte ceva în aerul torid al Bucureştilor, ca puful plopilor care s-a dus şi ca parfumul teilor ce se încăpăţânează încă să vrăjească până la ameţire picăturile ploilor calde, rapide şi violente care se abat conştiincios peste urbe şi peste regat.

Ce se întâmplă cu al 45-lea? Nimic, numai că, pentru a respira normal, ar trebui să renunţăm la nodul din gât care ne împiedică să rostim încă o dată încuviinţarea sălăşluită în vintrele noastre încă dinainte de vremea lui Vodă Ghika, în zavera cumplită a Războiului din 1877, când ne-am scuturat greabănul sub Carol Dezrobitorul, în leatul lui 1918, când, sub dumnezeiescul, de sine jertfitor şi rege printre regi Ferdinand cel Loial ne făcurăm roată mare spre împlinirea pohtei unui alt brav Michaiu de trei veacuri bântuindu-ne reveriile cu al său aprig îndemn, pentru ca în 1947, de fraged lacom de toate năpraznele cele mai siluitoare ale lumii şi vrând în zgârcenia sa să le ia el pe toate fără a lăsa pe nimeni să le împartă cu dânsul pentru a-şi proteja supuşii, un alt Mihai I şi nepot al celui Loial repetă martiriul Întregitorului său Bunic, îşi face autodafe, preferând abdicarea şi surghiunul decât să rişte sacrificiul poporului său – mlădiţe peste vremi ale sfântului Meinrad de Sigmaringen transplantate în celălalt capăt al Dunării întru strălucirea peste ani a celui mai de preţ diamant din blazonul dinastiei Hohenzollern: puritatea sufletului. Aceste nestemate vor dăinui pe plaiurile carpato-danubiano-pontice cât lumea îşi va mai merita numele de lume. Norocos popor, şmecher popor am mai fost de-am ştiut să ne tragem numai ce e cel mai bun din toate câte sunt! Al naibii popor am mai fost şi noi să avem asemenea sfinţi umblători printre noi! Dar, cine ştie, poate că vom fi meritat şi noi măcar un pic o asemenea blagoslovire. Al 41-lea – romantism, film, dramă. Al 45-lea – realism, realitate şi nu neapărat dramă. Ce ciudată mai e şi mintea omului de e în stare să vâre în acelaşi sertar două lucruri precum acestea. Dar ce se mai poate spune despre una dintre cele mai vechi, mai nobile şi mai severe dinastii germane, care îşi afuriseşte, recuză şi anatemizează fiii, invocând înalta trădare când tocmai această „trădare" de a fi preferat mai degrabă să lupte contra ţării unde s-au născut decât să-şi înjosească ţara care le-a făcut onoarea, martirică de altfel, de a-i numi rege este cea mai orbitoare dovadă a preaplinului tocmai în calitatea care face renumele şi materia însăşi a blazonului casei unde au venit pe lume? Subiect de tragedie nemaiscrisă şi nemaipomenită vreodată, dar trăită aievea între copertele străbune ale neamului nostru românesc.

Odată cu apariţia acestei prime ediţii a lucrării *Monarhiile secolului XXI* aşteptăm cu nerăbdare ediţia a II-a, revăzută şi, mai ales, adăugită.

Lacrima Anei

Florica Gh. Ceapoiu

(n. 10 iulie 1948, Bucureşti) a urmat Liceul „Tudor Vladimirescu" şi Institutul Politehnic Bucureşti, Facultatea de Electronică şi Telecomunicaţii, Secţia Electronică Aplicată. Inginer electronist, cercetător ştiinţific principal la Institutul Naţional de Motoare Termice din Bucureşti. A debutat în 2003, în revista *Paradox – Theia,* iar în volum în 2004. Dintre cărţile publicate: *Melodii din taina serii* (2004), *Gând ascuns printre oglinzi* (2005), *Dintr-un timp al regăsirii* (2007), *Printre crini şi albe turnuri* (2008), *Aur şi ivóriu* (2009), *La izvorul neuitării* (2010), *Muguri de lumină/ Muguj drite* (2011, ediţie bilingvă română-albaneză), *Raza de lună* (2012), *La ospăţul zorilor* (2012), *Reverberaţii pe treptele cuvântului – Zece ani de poezie şi cronică literară: 2002-2012* (2012), *Nestinse candele* (2013). Activitate în Cenaclurile literare „Perpessicius", „Orpheon", „Literatorul", apariţii radiofonice.

Trudind mereu

Însăilez în zori un magic vers,
Când orizontu-şi scaldă-n raze geana
Şi-n tot înaltul se deschide vana
Prin care viaţa curge-n univers.

De m-am zidit în el cum biata Ana,
Am ocolit şi ploile în mers
Şi ca dovadă pură, de neşters,
Eu cu lumină i-am umplut poiana.

Trudind mereu, nu-mi pasă de greşesc
Când îl adap cu propria-mi suflare;
Aşa-i croit tot neamul omenesc,

Din sine, varsă sânge până moare –
O picătură-n graiul românesc
E zestre pentru lumea viitoare.

(Din volumul *Aur şi ivóriu,* Editura Semne, 2009)

La temelii de timp

Trecut-au vremile, urmându-şi goana,
Pe lângă turle vechi de mănăstire,
Menite în lumină să se-nşire
Pe rugul vieţii stins, plângând, de Ana.

În sfânt locaş de cult şi primenire,
Însângerând văzduhului sprânceana,
I-au fost zidite pruncul şi icoana
La temelii de timp şi-nveşnicire.

Preaplinul lacrimii i-a-ntins coroana
Ce-a fost purtată fără-mpotriviri,
Ne-nţelegând nici jocul, nici capcana,

Nici patima trezită-n blânde firi.
Cu groază, veacul, înmuindu-şi pana,
A re-nviat-o-n imn de pomeniri.

(Din volumul *Nestinse candele*, Editura Semne, 2013)

Un veac de la cel de-Al Doilea Război Balcanic

Gen. Florian TUCĂ, Col. Laurențiu DOMNIȘORU

Unul dintre evenimentele aniversare ale anului 2013 este legat de împlinirea unui veac de la participarea României la cel de-Al Doilea Război Balcanic, în care țara noastră s-a angajat, pe de o parte, pentru a face față amenințărilor unor puteri străine, pe de altă parte, pentru a realipi la trupul țării Cadrilaterul.

Este necesar să amintim că în anul 1912, în Primul Război Balcanic, Turcia a fost învinsă de armatele Bulgariei, Serbiei, Muntenegrului și Greciei, care însă nu s-au înțeles între ele la împărțirea teritoriilor eliberate. Ca urmare, pe data de 17 iunie 1913, Bulgaria i-a atacat pe foștii săi aliați.

Dacă în Primul Război Balcanic, desfășurat din toamna anului 1912 până în vara următorului an, România nu a participat, din cauze la care nu ne vom referi, deoarece nu fac obiectul relatării noastre, în cel de-Al Doilea Război Balcanic ea s-a angajat cu o mare parte din forțele sale militare, în scopurile exprimate cu o deplină claritate într-o notă pe care Ministerul Român al Afacerilor Străine din acel timp a înaintat-o legațiilor române din străinătate. În acel document istoric, semnat chiar de prim-ministrul Titu Maiorescu, se spunea printre altele: „Făcând să înainteze armata sa pe pământul bulgar, România nu urmărește nici o politică de cucerire și nici zdrobirea armatei bulgare. Acțiunea militară a României este datorată, în primul loc, obligației de a procura acum teritoriului său de peste Dunăre o graniță asigurată. Conflictul actual între statele balcanice și, mai ales, originea acestui conflict, născut din intransigența guvernului bulgar și agresiunea la care s-a dedat contra alianțelor din ajun, au întărit pe guvernul român în convingerea că o graniță strategică se impunea spre partea Bulgariei, pentru a face cu putință pe viitor relații pașnice între cele două state. Această graniță este linia Turtucaia-Dobrici-Balcic, cu un oarecare număr de kilometri la apus și la miazăzi, după configurația terenului. În afară de aceasta, interesele esențiale ale României în Peninsula Balcanică ne împiedicau a rămâne simpli spectatori în fața tendințelor de hegemonie pe care Bulgaria le manifestă în paguba celorlalte state, a doua zi chiar după lupta comună de dezrobire. Element constant de ordine și pace în Orientul Europei, România are datoria de a participa la reglementarea definitivă a unei chestiuni care, la porțile sale chiar, prea mult timp a amenințat și pe urmă a tulburat pacea generală. Lucrând, în aceste condiții, pentru a ajunge la un aranjament definitiv cu beligeranții, România nu crede numai a contribui la asigurarea intereselor legitime ale părților direct în cauză, ci și a ajuta sforțările pacifiste ale Marilor Puteri." (Titu Maiorescu, *România, Războaiele Balcanice și Cadrilaterul,* ediția din anul 1995, București, pag. 221.)

Cel de-Al Doilea Război Balcanic s-a desfășurat în vara anului 1913, în lunile iunie și iulie. În perioada respectivă, în fruntea statului român s-a aflat regele Carol I, în fruntea guvernului, așa cum am arătat, Titu Maiorescu, iar la conducerea Ministerului de Război, generalul de divizie Constantin Hârjeu; șef al Marelui Stat Major era generalul Alexandru Averescu. Toți acestia erau oameni luminați și capabili, foarte bine pregătiți în conducerea acțiunilor statale și militare ale României. Oameni de stat și de arme, ei au fost conducători străluciți ai trupelor române participante la campanie. Prin implicarea și sub conducerea lor directă, s-au luat cele mai judicioase măsuri menite să asigure victoria trupelor noastre. Mai întâi, pe data de 20 iunie 1913, a fost decretată mobilizarea armatei, acțiune începută din ziua de 23 iunie 2013. Ca și în anul 1877, la chemarea Patriei au răspuns cu entuziasm zeci și zeci de mii de fii ai poporului român, pentru că toți înțeleseseră scopurile acestor chemări. Ca urmare, într-un timp foarte scurt, efectivele armatei noastre s-au ridicat la peste 300.000 de luptători.

În data de 27 iunie, România a declarat, în mod efectiv, război Bulgariei. În virtutea acestui fapt, într-o notă diplomatică pe care Guvernul României a adresat-o celui bulgar, s-a precizat în mod expres faptul că „Guvernul român a dat deja ordin armatei de a intra în Bulgaria". În acea notă se menționa, și de data aceasta, scopul acestei acțiuni militare, în următoarele formulări:

„Noi am intrat pe teritoriul Bulgariei cu două scopuri:

a) a ne asigura o frontieră strategică, adică Turtucaia, cu câtiva kilometri la vest de Dobrici-Balcic, deoarece convenții internaționale se vede că n-au însemnat nimic pentru bulgari, care au atacat pe propriii lor aliați;

b) de a participa, ca parte integrată, la tratatul care va regla împărțirea teritoriilor balcanice (Serbia, Muntenegru, Grecia și Bulgaria, n.n.), care atunci vor trebui să aranjeze cu noi, fie se va face de Rusia, la Petersburg (unde noi n-avem ce căuta) și apoi aici, în București, înțelegere cu noi." (idem, pag. 134)

În ziua de 29 iunie, în urma ordinelor primite, grosul armatei române se afla deja în plină acțiune pe frontul de dincolo de Dunăre, înaintând în direcția Sofiei.

În legătură cu această acțiune militară, se impune a se sublinia că n-a fost o înaintare „în pas de marș", cum se relatează, în mod eronat, în unele studii militare de specialitate, ci una în condiții de război, cu treceri peste unele obstacole întâlnite în cale și peste cursuri de apă, cu forțarea unor puncte obligate de trecere, iar pe alocuri chiar și cu ciocniri directe între trupele noastre și cele bulgare. Pe 14 iulie, printr-o telegramă pe care prim-ministrul Titu Maiorescu o adresa Regelui Carol I, cel care era comandantul armatei române, suveranul era informat că înaintarea nu se desfășura „într-un ritm lent", asa cum socoteau unii oameni politici ai vremii, „ci cu vigoare", asigurându-l totodată pe rege că „înaintarea armatei române nu poate fi oprită decât prin armistițiu general, deci simultan cu preliminariile de pace încheiate între cei cinci beligeranți". (idem, pag. 139)

Referindu-ne la această „înaintare viguroasă", nu putem trece cu vederea peste faptul că, pe alocuri, trupele noastre s-au angajat și în ciocniri directe cu forțele adverse, dar nu cu atacuri sau asalturi crâncene sau cu lupte corp la corp, ca acelea din timpul Războiului de la 1877-1878. În cadrul acestor ciocniri directe se vor înregistra, din păcate, pierderi umane de partea ambelor tabere. În cele mai multe dintre lucrările românești dedicate prezentării și analizării acestui război, se trece prea ușor cu vederea peste aceste acțiuni militare, fără să se arate că pe câmpul de luptă s-au înregistrat și pierderi umane, atât în tabăra alor noștri, cât și în cea a adversarilor. În această privință, în urma documentării noastre, am putut depista unele informații interesante, care n-au mai fost semnalate în cărțile sau studiile de specialitate publicate până acum. De exemplu, în însemnările sale din data de 7 iulie 1913, Titu Maiorescu făcea următoarea consemnare: „Vine la 8 dimineața, la mine, generalul Hârjeu, cu informație de la Averescu, că joi seara (4 iulie 1913, n.n.), la întâlnirea avangardelor noastre cu arrière-garde bulgare, am pierdut la Vrața 3 oameni și spre Ferdinandovo un om". (idem, pag 141) Astfel de pierderi se vor înregistra și după aceea. În această privință, în lucrarea intitulată *Istoria campaniei militare din anul 1913,* semnată de C.M. Petrescu (București, 1914), se relatează la un moment dat despre un duel de foc dintre militarii unui detașament de cicliști români din Divizia 1 cavalerie și ai unui escadron din Regimentul 9 Roșiori, pe de o parte, și luptătorii bulgari, pe de altă parte, pe timpul căruia s-au înregistrat pierderi de oameni în ambele tabere. Ciocnirea a avut loc în satul Linta, de pe malul râului Ogost și pe o porțiune de teren din apropiere, care se afla pe un terasament al căii ferate Vidin-Vrața. Cu privire la ele, în lucrarea mai sus citată se consemnează: „Detașamentul cicliștilor a procedat la ocuparea înălțimilor de la sud-vestul satului Linta, iar escadronul a procedat la ocuparea înălțimilor de la est, pe malul drept al Ogostului. Spre a ști ce se găsea dincolo de defileu, s-au organizat două recunoașteri: una comandată de sublocotenentul Roșca, compusă din 5 cicliști, spre calea ferată Vidin-Vrața, și a doua sub comanda brigadierului Mihăilescu, de la cicliști, spre pădurea aflată pe flancul drept. Două companii bulgare ocupau înălțimea Bel Marcovo și aceste companii au primit cu focuri întâia recunoaștere, omorând pe soldatul ciclist Ion Marius Teodorescu."

Pe timpul desfășurării celorlalte recunoașteri, care au fost întâmpinate și ele cu focuri, s-au înregistrat alte pierderi umane în rândurile armatei române, dar care, din păcate, n-au mai fost consemnate cu nume concrete în lucrarea mai sus citată și nici în alte cărți dedicate războiului, așa cum n-aveau să fie semnalate, la modul concret, ca număr și ca nume, nici pierderile umane înregistrate de noi datorită bolilor și epidemiilor inerente tuturor campaniilor militare din trecutul mai îndepărtat. Rămâne ca în legătură cu militarii români morți, răniți și dispăruți în timpul celui de-Al Doilea Război Balcanic, să se întreprindă cercetările de rigoare.

Participarea României la război s-a încheiat, pentru noi, cu o mare victorie. În urma Conferinței de pace, care s-a desfășurat la București, în zilele de 16-28 august 1913, Cadrilaterul, străvechi pământ românesc, a revenit la trupul țării.

În concluzie, grație unor excelente preparațiuni ale participării României la cel de-Al Doilea Război Balcanic, unei rapide mobilizări a oștirii, unei bune organizări a campaniei, asigurării trupelor cu cele de trebuință (armament, echipament, hrană, asistență medicală etc.), existenței unui comandament judicios alcătuit, care a organizat și a condus aproape ireproșabil marșul zis „strategic" al trupelor române, și, nu în cele din urmă, a modului exemplar în care s-au comportat militarii noștri, armata română a încheiat campania din Bulgaria, în mod strălucit. La sfârșitul anului 1913, evocând și lăudând participarea armatei române la acest război și aducând mulțumiri militarilor români învingători, Regele Carol I, comandantul suprem al oștirii, s-a adresat foștilor combatanți care se întorseseră victorioși la vetre cu un *Ordin de zi pe armată*. El reprezintă, de fapt, și *Mesajul de Anul Nou* (1914) adresat oștirii de către suveran. Pentru că textul acestui important document istoric n-a prea fost citat în lucrările de specialitate, îl reproducem aici ca încheiere a expunerii noastre:

Istoria de lângă noi

Prințesa Maria, fiica Regelui Carol I și a Reginei Elisabeta

Gheorghe VLAD

În noiembrie 1869, domnitorul României, Carol I, s-a căsătorit cu aleasa inimii sale, prințesa Elisabeta de Wied, în prezența multor capete încoronate ale Europei. Imediat după ceremonia căsătoriei, tânăra pereche a plecat spre România.

Bucureștiul era împodobit cu ghirlande de flori, cu steaguri tricolore, cu frumoase covoare românești care au încântat-o pe tânăra soție. Palatul în care avea să locuiască familia domnitoare era o fostă casă boierească ce aparținuse lui Dinicu Golescu și în care locuise și Al.I. Cuza, dar care părea mică și neînsemnată în comparație cu splendidele palate unde locuise în Neuwied și Montrepas. Însă bucuria și veselia cu care au primit-o românii au făcut-o pe Elisabeta să uite simplitatea și modestia noii locuințe. Într-o scrisoare adresată unchiului său Albert, scria: „Și acum nu doresc altceva decât ca la moartea mea să fiu condusă la mormânt de toți oamenii săraci”. (G. Bengescu, *Carmen Sylva,* Ed. Porțile Orientului, Iași, 1995, p. 22.)

O delegație a celor mai înalte doamne din București a oferit o diademă cu mărgăritare și briliante, pe care regina a acceptat-o cu emoție și cu condiția să facă parte dintre bijuteriile Coroanei României. În aceeași zi, Elisabeta a adresat o scrisoare de mulțumire prim-ministrului, prin care punea la dispoziția acestuia suma de 10.000 de franci, pe care să-i dăruiască la patru fete din București și patru din Iași din partea sa.

La 15 noiembrie 1869, Elisabeta a apărut pentru prima dată la o ceremonie oficială, participând, alături de Carol I, la deschiderea Corpurilor Legiuitoare, bucureștenii putând admira eleganța, frumusețea, farmecul înfățișării sale. În aceeași lună, Elisabeta a participat la inaugurarea Facultății de Medicină a Universității din București, vizitând apoi și Azilul „Elena Doamna”, înființat de Elena Cuza, predecesoarea sa.

La 27 august 1870, doamna Elisabeta a născut o fetiță, prima prințesă română din familia Hohenzollern, care a fost botezată cu mare pompă în religia ortodoxă conform Constituției țării, într-o frumoasă zi de septembrie, în biserica de la Cotroceni, eveniment important, la care au participat înalți demnitari ai statului și clerul superior. În fruntea alaiului care s-a îndreptat spre Biserică se afla adorata copilă, ținută în brațe de domnișoara de onoare Zoe Crețulescu, urmată de părinții săi, Elisabeta și Carol, membrii guvernului și ai Curții Românești, un public numeros și entuziast. Douăzeci și una de lovituri de tun au anunțat apropierea cortegiului de biserică. (B. Crăciun, *Regii și Reginele României,* Ed. Porțile Orientului, Iași, 1996, p. 78.)

Venirea pe lume a gingașei copile a umplut de bucurie inimile părinților ei, făcându-i să uite greutățile provocate de complicațiile politice prin care trecea țara. Cu această fericită ocazie, mama copilei, talentată poetă sub pseudonimul Carmen Sylva, a scris câteva frumoase poezii dedicate fetiței sale.

Pentru a-i putea înțelege pe români și mai bine, Elisabeta a învățat rapid limba română, fapt ușurat de cunoașterea perfectă a limbilor latină, italiană și franceză. Tânăra mamă, observând lipsa manualelor din școlile românești, a sprijinit traducerea în limba română a unor valoroase cărți cu conținut didactic și educativ, apelând la intelectuali de frunte.

Fetița era iubită cu pasiune de părinții săi, creștea și se dezvolta armonios, era bucuria tuturor. Carol o iubea pe micuță cu o duioșie greu de descris. În noiembrie 1871, îi scria tatălui său o scrisoare în care-l informa că „Maria e veselă și aleargă prin toate odăile. Când am un moment liber, mă joc cu dânsa. Această copilă e toată bucuria mea.” (Idem, p. 32) Iată o descriere a micii prințese făcută de un contemporan în anul 1873. „Copila avea o frunte largă, doi ochi albaștri strălucind de inteligență și vioiciune, o guriță gingașă care nu se deschidea decât spre a spune părinților săi vorbe pline de afecțiune și de dragoste, iar străinilor cuvinte plăcute și atrăgătoare, un frumos păr blond, subțire ca mătasea și care începea să fâlfâie pe umerii săi, în bucle unduitoare, un zâmbet îngeresc – totul făcea din mica prințesă ființa cea mai hazlie ce se putea închipui. Era de o rară precocitate, abia de doi ani și jumătate îi plăcea să învârtă un glob pământesc și să spună numele unor țări de pe toate continentele. Avea atâta blândețe și bunătate, era atât de inteligentă.

Avea idei și expresii pline de poezie: *Cât de rumeni sunt obrajii tăi, mamă! Oare i-a sărutat soarele?,* îi spunea mamei sale, apoi îngenunchia ca să sărute razele soarelui”. (Idem) De remarcat un alt lucru deosebit: micuța prințesă iubea din cea mai fragedă vârstă tot ce era românesc, limba pe care o folosea cel mai des, costumul popular pe care-l îmbrăca aproape zilnic, cântecele, dansul. Micuța cânta cu deosebit talent romanțe; cântecul ei preferat era *Frumoasă copilărie*, pe versuri de Vasile Alecsandri, pe care-l cânta încă de când avea doi ani și jumătate. În mod deosebit, îi plăcea să meargă cu părinții săi la biserică. Era bucuria tuturor, era iubită, adorată, ocrotită de toți cei din jurul său.

Dar soarta avea să fie nemiloasă cu prințesa. 1874 a fost un an nefast pentru familia domnitoare. În ianuarie, doamna Elisabeta s-a îmbolnăvit de vărsat de vânt. Abia vindecată, în luna următoare s-a abătut suferința și asupra micuței sale Maria. Îngrijirile devotate ale mamei și ale celor din anturajul Casei au dus la vindecarea fetiței. Luna martie i-a fost însă fatală. Sâmbătă, 23 martie, a fost o zi frumoasă de primăvară, cu un soare strălucitor, călduț, iar părinții au scos-o pe micuța doritoare de aer curat și de soare primăvăratic la o plimbare în Parcul Cotroceni. A doua zi, duminică, 24 martie, copila s-a îmbolnăvit de scarlatină. În următoarele trei zile, părinții și medicii au făcut eforturi disperate pentru salvarea ei, dar totul a fost în zadar. Joi, 28 martie, copila și-a încredințat sufletul în mâinile Domnului.

Ea îndurase suferința cu resemnare demnă. La început, nu voia să fie așezată în pat. „Dacă mă culc, voi dormi și nu mă voi mai redeștepta”, spunea ea cu glas stins. Avea temperatură mare și cerea des să i se dea apă din Râul Peleș, din acel Peleș pe ale cărui maluri se jucase de atâtea ori. Când i s-a întins paharul cu apa atât de dorită, fetița a șoptit istovită: „Totul s-a sfârșit” și lumina s-a stins în minunații ei ochi albaștri. Astfel s-a stins la numai trei ani, șapte luni și o zi singurul copil al lui Carol și al Elisabetei, suveranii României.

Prințesa Maria a fost jelită de toată suflarea românească, de la părinții ei deznădăjduiți, până la cei mai umili români. Contemporanii ne relatează cum la puțin timp după moartea blândei copile s-a stins de durere un bătrân slujitor, arab de origine, care era birjarul care conducea trăsura cu care era scoasă la plimbare copila. Când copila a fost așezată pe patul ei mortuar, a stat nemișcat lângă pat și nu a lăsat pe nimeni să-i sărute mâinile sau picioarele, iar după câteva zile a murit de durere.

Țara întreagă a luat parte la durerea părinților. La 29 martie, a avut loc ceremonia înmormântării la care a participat o mulțime imensă. A fost înmormântată în grădina Palatului Cotroceni, unde îi plăcea atât de mult să se plimbe, în apropierea bisericii unde a fost botezată. La căpătâi, a fost pusă o cruce de marmură albă în care au fost sculptate cuvintele din Biblie, din Luca, capitolul 8, versetul 52, în care se spune: „Nu plângeți, căci nu e moartă, ci numai adormită!” Cu acest trist și dureros eveniment, poporul român și-a manifestat simpatia și afecțiunea față de îndurerații părinți. Toți românii au plâns împreună cu părinții îndurerați.

Duminică, 31 martie 1874, domnitorul Carol I a adresat o scrisoare prim-ministrului guvernului, prin care mulțumea, în numele său și al soției sale, tuturor românilor care alături de ei și-au manifestat durerea pentru pierderea ireparabilă. „…Amintirea cea mai dulce pe care răposata ne-a lăsat, ca un scump odor, e nemărginitul Ei amor către patria în care s-a născut, amor care era atât de viu încât chiar la frageda-i vârstă, în cea dintâi depărtare în străinătate, Ea se simți cuprinsă de dorul țării. Legea copilei, Nașterea, Limba ce Ea vorbea au dobândit o nouă sfințenie pentru Noi căci fiecare cuvânt românesc Ne va fi, de aici înainte, un răsunet al acelui glas pe care nu-l vom mai auzi pe pământ.”

După moartea fiicei sale, Carmen Sylva a scris mai multe poezii în amintirea ei, unele memorabile, publicate în volumul intitulat *Montrepas*. Îndurerata mamă nu și-a revenit niciodată după pierderea copilei.

(Fragment din volumul în pregătire *Carol I, făuritorul României libere, moderne.*)

Ostași,

Puteți privi cu mândrie anul care s-a dus. El va rămâne neșters în amintirea noastră prin însemnătatea faptelor săvârșite. V-ați împlinit datoria mai presus de orice laudă. Simt, dar, o vie mulțumire a vă împărtăși adânca mea recunoștință pentru graba cu care ați răspuns la chemarea Țării.

Ați arătat că, în orice clipă, Patria se poate rezema pe voi.

Dacă n-au fost lupte sângeroase, totuși ați dovedit adevărate însușiri războinice, răbdând cu bărbăție toate obstacolele și neajunsurile.

Ați înfruntat boala nemiloasă ca niște voinici. Întipărite pe veci rămân în inimile noastre numele acelora care nu s-au mai întors la căminurile lor.

Fiți pururi însuflețiți de înalte simțăminte care v-au călăuzit în acele vremuri mari și care vor rămâne fala armatei.

Medalia „Avântul Țării”, care vă împodobește pieptul, va aminti vouă și viitorimii acțiunea măreață, care, prin grabnica și hotărâta ei împlinire, a ridicat și mai sus renumele nostru.

Vă mulțumesc călduros pentru ascultarea și disciplina ce le-ați arătat în aceste zile înălțătoare, fără să dați o clipă înapoi în fața jertfelor și greutăților de tot felul pe care împrejurimile le impuneau.

Medalia *Avântul Țării* a fost instituită în anul 1913 și a fost acordată tuturor militarilor și personalului civil care au prestat un serviciu permanent pe lângă armata română participantă la campania din 1913. Piesa este deosebit de frumoasă. Ea are pe avers o acvilă cruciată și încoronată, care ține în gheara dreaptă o spadă, iar în cea stângă un sceptru. Pe aceeași față a medaliei se află scris: „Înălțătorul avânt 1913”. Pe revers este reprezentată o secvență de la trecerea trupelor române dincolo de Dunăre, pe un pod de vase, iar în plan îndepărtat apare o „verigă” din lanțul Munților Balcani. În sfârșit, pe marginea aceleiași părți a medaliei se află următorul înscris: „Din Carpați, peste Dunăre, la Balcani”.

Din câte știm, pe teritoriul țării noastre nu s-a înălțat decât un singur monument în amintirea celor căzuți în timpul războiului. Acesta se află în Cimitirul eroilor din orașul Zimnicea, județul Teleorman. El are formă de cruce monumentală și este așezat în marginea unei cripte de beton. În criptă au fost depuse rămășițele pământești a 36 de soldați și gradați eroi ai războiului nostru din 1913. Numele tuturor sunt consemnate, în ordine alfabetică, în *Revista Eroică* nr. 3-4, din 1935.

Fie-le, tuturor, țărâna ușoară!

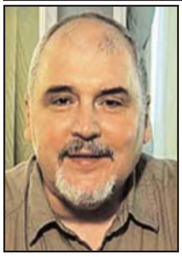
Tamara Buciuceanu

Tamara Buciuceanu s-a născut la 10 august 1929, la Tighina, Basarabia. Între 1948-1951 urmează Institutul de Teatru „Vasile Alecsandri” din Iaşi; în anul IV se transferă la Institutul de Artă Teatrală şi Cinematografică din Bucureşti, la clasa profesorului Nicolae Bălţăţeanu (asistentă, Sorana Coroamă-Stanca). Termină studiile în 1952, se căsătoreşte în 1962 cu medicul Alexandru Botez. A jucat pe scenele mai multor teatre din Bucureşti – Giuleşti, Bulandra, Naţional, Teatrul de comedie etc., precum şi la Teatrul Naţional din Iaşi. A jucat în peste 25 de filme, personajul său emblematic fiind profesoara Isoscel din seria *Liceenii*. A avut roluri importante în teatru, în piese precum *Coana Chiriţa, Romeo şi Julieta la început de noiembrie, Scaunele, Cumetrele, Doctor fără voie, Nepotul, Aşteptând la arlechin, Domnişoara Nastasia, Mamouret, Dimineaţă pierdută*. A făcut o carieră impresionantă şi în televiziune. TVR Media a lansat în 2006 DVD-ul *Tamara Buciuceanu,* care cuprinde o selecţie din apariţiile sale memorabile în programele de divertisment ale Televiziunii Române.

Filmografie (selectiv): *Titanic vals* (1964), *Anecdota* (1972) – film TV, *Scorpia* (1973) – film TV, *Vegetarian* (1973), *La spaţiul locativ* (1975) – film TV, *Doctor fără voie* (1976) – film TV, *Ma-ma* (1976), *Ultimele zile ale verii* (1976), *Domnişoara Nastasia* (1976) – film TV, *Premiera* (1976), *Serenadă pentru etajul XII* (1976), *Toate pânzele sus* (serial TV, 1977) – ep. 2, 12, *Vis de ianuarie* (1978), *Melodii, melodii* (1978), *Ion: Blestemul pământului, blestemul iubirii* (1979), *Cântec pentru fiul meu* (1980), *Alo, aterizează străbunica!...* (1981), *De ce trag clopotele, Mitică?* (1981), *Grăbeşte-te încet* (1981), *Înghiţitorul de săbii* (1981), *Şantaj* (1981), *Prea tineri pentru riduri* (1982), *Chiriţa în provincie* (1982) – teatru TV, *Sfântul Mitică Blajinu* (1982) – teatru TV, *Bocet vesel* (1983), *Declaraţie de dragoste* (1985), *Cuibul de viespi* (1986) – adaptare cinematografică după piesa *Gaiţele, Liceenii* (1986), *Primăvara bobocilor* (1987), *Punct şi de la capăt* (1987), *Extemporal la dirigenţie* (1988), *Dimineaţa pierdută* (1990) – teatru TV, *Liceenii Rock'n'Roll* (1991), *Titanic vals* (1993) – film TV, *Liceenii în alertă* (1993), *Paradisul în direct* (1994), dublaj de voce la seria animată *Poveşti cu Mac-Mac,* în rolul doamnei Bentina Beakley (1996), *Sexy Harem Ada-Kaleh* (2001), *Agenţia matrimonială* (2005) – serial TV, *Cuscrele* (2005) – serial TV, *Nunta mută* (2008), dublaj memorabil de voce, record de dublaj Disney (interpretare la 81 de ani şi 58 de ani în activitate), la filmul *Prinţesa şi Broscoiul,* în rolul Mamei Odie (2010). (Wikipedia)

Draga noastră Morsă

Eugen CRISTEA

Devine parcă o obişnuinţă să mi se ceară să scriu despre adevăraţii titani ai teatrului şi filmului românesc. Mă bucur mult că mi se oferă această şansă, mai ales că – pe de altă parte – sunt bombardat încontinuu cu vedetele de carton care-mi inundă ecranul televizorului seară de seară cu valuri de inepţii şi cretinisme. Iată de ce şansa de a vorbi despre un real monstru sacru îmi surâde încă de la început. Într-un fel, dacă stau şi mă gândesc bine, am avut şi şansa reală de a sta alături de titani ai artei româneşti. Şi nu numai de a sta, ci şi de a juca în replică directă cu aceştia. Printre ei se numără şi admirabila Tamara Buciuceanu-Botez.

S-au spus şi s-au scris atâtea despre dumneaei, încât cuvintele sunt deja seci. Cred că nimeni nu a comparat-o, până acum, cel puţin, cu legendarul rege Midas, cel care transforma în aur tot ceea ce atingea... Ei bine, Doamna Tamara este – în accepţiunea mea – un adevărat rege Midas al cuvintelor magice. Sau, dacă doriţi, o regină. Indiferent ce text i s-ar oferi, Doamna Tamara îl transformă în aur, fără prea mare efort.

Dar harul dumneaei nu vine numai de la Dumnezeu, ci şi în urma unei munci istovitoare, dar plină de cele mai mari satisfacţii. Pare că tot ceea ce face Doamna Tamara e din cale-afară de simplu. Precizez, *pare*! Spun asta pentru că, fiind alături de dumneaei de-a lungul a peste treizeci de ani de colaborare scenică, ştiu cât de profesionist tratează „Morsa” orice apariţie în faţa publicului. Cu mândrie vă relatez că porecla i-am pus-o chiar eu, într-un moment de inspiraţie şi, cred, chiar de haz.

Prima noastră colaborare datează din anul 1981, când am fost partenerul Morsei într-un spectacol de uluitor succes, *Funcţionarul de la Domenii,* în regia inegalabilului Matei Alexandru. O comedie spumoasă, de mare calitate teatrală, fără nimic vulgar în text. O comedie cu care am bătut ţara în lung şi în lat, pe vremea când Teatrul încă mai însemna ceva în această ţară din ce în ce mai amărâtă şi din ce în ce mai distrusă în materie de cultură. Morsa – o colegă de scenă impecabilă, de la care am învăţat marea ştiinţă de a da replica matematic, pentru că e lucru ştiut că arta comediei de calitate înseamnă nu numai alchimie, ci şi matematică în stare pură. Am filmat şi la televiziune ani în şir, după care am avut o splendidă întâlnire la *Rivalii,* pe scena Naţionalului bucureştean, sub bagheta de neînlocuitului Horea Popescu. Mi-amintesc – apropo de marele profesionalism al Morsei – o întâmplare care îi pune din nou în lumină corectitudinea şi marele respect faţă de public. Aveam o replică celebră, pe care o rosteam la ieşirea din scenă: „Sic transit gloria mundi”. Mă pune Ucigă-l toaca să bag de la mine şi – chipurile – o traducere, credeam eu, hazlie: „Aşa a trecut Grigore munţii”. La pauză, Morsa mă cheamă la cabină şi mai-mai că nu mă trage de urechi: „Dacă mai spui tâmpenia asta, eu nu mai joc cu tine!” Şi nici c-am mai spus-o...

Am făcut şi alte turnee lungi prin ţară, toate încununate cu acelaşi imens succes. Dar marea realizare a constituit-o punerea în practică a unui proiect absolut genial. Spectacolul cu piesa *Caviar, vodcă şi... bye-bye* de George Astaloş, în regia maestrului Dan Puican, alături de Stela Popescu şi Alexandru Arşinel. Cu acest spectacol am colindat mapamondul, pe cinci continente şi 32 de ţări. Cu mâna pe inimă vă spun că ABSOLUT la fiecare reprezentaţie tot publicul se ridica în picioare la apariţia Tamarei, iar la finalul recitalului său, se aplauda minute bune în şir. Dar poate că nu acest lucru e cel mai important. Poate toate acestea sunt ştiute şi pot fi confirmate de miile de spectatori de peste graniţe. Altceva vreau să spun. Există o sintagmă celebră care spune că pe om îl cunoşti în turnee şi la drum lung. Aserţiunea îşi găseşte aplicarea în modalitatea de comportament a Morsei la drum lung. Drum lung, adică 36 de ore până în Australia. Drum lung, adică 12 ore până în America. Drum lung... Şi lista poate continua la nesfârşit. Pe lângă faptul că Morsa stă tot timpul cu zâmbetul pe buze, nu am auzit-o niciodată să se plângă sau să protesteze. Nici măcar de oboseală... Am avut zile când mergeam direct de la aeroport la spectacol. Seara, Morsa strălucea în lumina nemiloasă a reflectoarelor. O strălucire care – în mod sigur – venea de la bunul Dumnezeu. O generozitate fără seamăn o face pe Morsă să fie partenerul scenic ideal. Nimic nu e mai frumos în meseria noastră decât generozitatea faţă de colegi. Şi Morsa o are din plin.

Cel mai mult îmi place să merg la cumpărături cu Morsa. Atentă, selectivă, eficace, rezolvă tot ceea ce trebuie cumpărat în timp record. Niciodată nu uită să-mi atragă atenţia la cadourile pentru soţia mea, pe care ea însăşi le alege cu pricepere şi bucurie.

Morsa, un talent, un geniu, un monument şi, peste toate, UN OM.

Să ne trăieşti, draga noastră Morsă!

Cu acelaşi respect dintotdeauna, Eugen al Dumneavoastră Cristea

„Am avut o familie unită, cu nişte părinţi extraordinari, care ne-au alimentat de mici dragostea pentru artă. Eram cinci copii, trei fete şi doi băieţi, şi am avut o viaţă îmbelşugată, până într-o zi... În 1940 am plecat în refugiu şi am lăsat tot ce agonisiseră mama şi tata o viaţă întreagă. Am ajuns la bunica, la Iaşi, într-un vagon deschis şi au urmat ani grei. Când aveam 17 ani, săracul tata a fost reţinut. Am venit la Bucureşti şi i-am spus ministrului Justiţiei: «Suntem cinci copii acasă, cu o mamă bolnavă, iar tata e nevinovat. Vă rog frumos, dacă e nevoie, împuşcaţi-mă pe mine, pentru că mai sunt patru copii de crescut.» Foarte tare l-am impresionat şi, după câteva ore, mi-a zis: «Fată, du-te acasă, că în trei zile vine şi tatăl tău». S-a întors bolnav, dar cu ajutorul unor oameni sufletişti a luat un post de profesor la Liceul «Ştefan cel Mare» din Suceava, unde a educat 13 generaţii de elevi, care l-au iubit enorm. Mama trebuia să devină soprană, însă visul nu i s-a mai împlinit din cauza războiului. A fost o soţie şi o mamă extraordinară!”

Vizibil emoţionată de amintirea părinţilor, doamna Tamara trece rapid la o altă etapă a vieţii sale – primii paşi în teatru. Admiterea a dat-o la Bucureşti, dar a cerut să fie transferată la Iaşi, pentru a fi aproape de familie. După trei ani minunaţi petrecuţi acolo s-a întors în Capitală, unde avea să i se deschidă uşile unei lumi fascinante: „La Iaşi mi-a fost profesor Ion Lascăr, iar la Bucureşti, Nicolae Bălţăţeanu. La examenul de absolvire erau toţi directorii de teatru, iar după ce am avut succes cu piesa «Iarbă rea», mă voiau şi la Teatrul Armatei, dar şi la Teatrul Giuleşti, actualul Odeon. Ca să nu am vreo îndoială, am pus într-o pălăriuţă două bileţele şi am ales Giuleştiul. Mi-am tras soarta, care a fost foarte frumoasă şi bună. Şi am stat acolo zeci de ani, sub ocrotirea doamnei directoare Elena Deleanu, care mi-a fost ca o mamă şi a ştiut să aibă grijă de actori. A fost o echipă excelentă, în care m-am format profesional, alături de colegi dragi precum Cornel Vulpe, Vasilica Tastaman şi mulţi alţii.”

(Fragmente dintr-un interviu de Cristina Trache, http://www.taifasuri.ro/taifasuri/la-taifas, ianuarie 2010.)

Seniori ai culturii

Acad. Radu Miron

Acad. Radu Miron s-a născut la 3 octombrie 1927, în Codăești, jud. Vaslui. Membru corespondent al Academiei Române din 9 martie 1991 și membru titular din 21 aprilie 1993.

A urmat Facultatea de Matematică-Fizică a Universității la Iași. Încă din ultimii ani de studii a fost angajat preparator și apoi asistent la Facultatea de Matematică-Fizică a Universității din Iași și cercetător la Institutul de Matematică al Academiei Române, Filiala Iași. În 1957 și-a susținut teza de doctorat cu titlul *Geometrizarea sistemelor mecanice neolonome*; în 1973 a primit titlul de doctor docent în științe. În 1963 a fost numit conferențiar la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași, iar din 1969 profesor titular. În aceeași perioadă a funcționat pe post de cercetător principal și apoi șef de sector la Institutul de Matematică din Filiala Iași a Academiei Române. A fost „visiting professor" la universități din Canada, Germania, Italia, Japonia și S.U.A. De asemenea, a participat la numeroase congrese internaționale de matematică. Face parte din conducerea revistelor *Tensor* (Japonia), *Algebras, Groups and Geometry* (S.U.A.), *Journal of the Egyptian Mathematical Society* (Egipt), *Progress in Mathematics* (India).

Preocupările sale științifice grupează șase direcții principale: geometria diferențială, fundamentele geometriei, topologia algebrică, mecanica teoretică, și aplicații ale geometriilor lui Joseph Louis Lagrange și William Rowan Hamilton în fizica teoretică. În anul 2007 a introdus conceptele de mecanică finsleriană, lagrangiană și hamiltoniană, a căror geometrizare a realizat-o integral. A elaborat metode noi de investigare a fibratelor vectoriale pe care le-a aplicat în studiul modelelor geometrice în fizica teoretică. O consecință a fost descoperirea unor domenii noi de cert interes științific și aplicativ: geometriile Lagrange și Hamilton de ordin superior, spațiile Finsler și Cartan de ordin superior. Noțiunea de conexiune neliniară, introdusă în premieră în aceste geometrii, i-a permis rezolvarea unei probleme celebre formulate acum peste o sută de ani de Luigi Bianchi. Acestea au făcut obiectul a opt monografii publicate în S.U.A., Singapore, Olanda și Canada. Numeroase noțiuni și rezultate îi poartă numele: „Repere Miron", „Ecuații fundamentale ale reperelor Miron", „Conexiuni Miron" (denumiri specificate în celebra carte a lui Makoto Matsumoto, *The Foundations of Finsler Geometry*, 1986). Alte concepte definite de el: „Geometrie Lagrange", „Geometrie Hamilton", „Energii de ordin superior", „Geometrii de ordin superior", „Configurații Myller", „Spații Finsler tari neriemaniene" etc.

Rezultatele cercetărilor sale se regăsesc în 30 de cărți, monografii și tratate, scrise singur sau în colaborare, precum și în aproape 300 de note, memorii și studii publicate în prestigioase reviste din țară și din străinătate. Menționăm câteva dintre cărțile sale: *The Geometry of Myller Configurations* (1966, distinsă cu Premiul „Gh. Țiteica" al Academiei Române); *Geometria analitică și diferențială* (2 vol., 1968, 1969, în colab. cu prof. Gh. Gheorghiev și D. Papuc); *Topologie algebrică* (1974, în colab. cu I. Pop, distinsă cu Premiul Academiei Române); *Fibrate vectoriale. Spații Lagrange. Aplicații în Relativitate* (1987, în colab. cu prof. M. Anastasiei, distinsă cu Premiul Academiei Române; versiune engleză: *Vector Bundle and Lagrange Spaces with Applications to Relativity*, 1997); *The Geometry of Lagrange Spaces. Theory and Applications* (1994, în colab. cu prof. M. Anastasiei); *Fundamentele Aritmeticii și Geometriei* (1968, în colab. cu prof. Dan Brânzei; versiune engleză: *Backgrounds of Arithmetic and Geometry*, 1995); *The Geometry of Higher-Order Lagrange Spaces. Applications to Mechanics and Physics* (1997); *The Geometry of Higher-Order Finsler Spaces* (1998); *The Geometry of Higher-Ordes Hamilton Spaces. Applications to Hamiltonian Mechanics* (2003); *The Geometry of Hamilton and Lagrange Spaces* (2001, în colab. cu D. Hrimiuc, Canada, și H. Shimada, S. Sabău, Japonia); *Finsler-Lagrange Geometry. Applications to Dynamical Systems* (2007, în colab. cu Ioan Bucătaru); *Geometry of Myller Configurations. Applications to Theory of Surfaces and Nonholonomic Manifolds* (2009-2010).

Este fondator al Seminarului Național de geometrie Finsler și Lagrange (1980), fondator și primul președinte al Societății Balcanice a Geometrilor (1995), membru în societățile Institute of Basic Researches (S.U.A.), Tensor (Japonia), Mathematical Society (S.U.A.), Finsler Geometry (Japonia) ș.a.; membru de onoare al Academiei de Științe a Republicii Moldova. Doctor Honoris Causa al Universității Tiraspol cu sediul la Chișinău, precum și al universităților din Bacău, Brașov, Constanța, Craiova, Galați și Oradea. A fost distins cu Premiul „Opera Omnia" al CNCSIS (2004).

(După Dorina N. Rusu, *Dicționarul membrilor Academiei Române. 1866–2010*, Ed. a II-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010.)

Un profesor prin excelență

Mirela ȘTEFĂNESCU

Este vorba despre profesorul academician Radu Miron de la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași, matematician de reputație internațională, care a fost sărbătorit în toamna trecută la împlinirea vârstei de 85 de ani.

Radu Miron s-a născut în satul Codăești din județul Vaslui, la 3 octombrie 1927. A fost elev la Liceul Industrial din Iași și apoi la Liceul Teoretic din Bârlad. În toamna lui 1948 (anul reformei învățământului), intră la Facultatea de Matematică a Universității ieșene și, prin muncă asiduă, devine unul dintre studenții eminenți ai seriei sale. Ca student, prestează ore de seminar încă din 1950. Termină facultatea în 1952, este repartizat la Institutul de Matematică al Academiei, Filiala din Iasi, unde profesorii îi rețineau pe absolvenții excepționali, chiar dacă aveau „origine proastă" (dosare de cadre cu probleme). Se înscrie la doctorat la profesorul Mendel Haimovici și în trei ani își termină teza, care se ocupă cu problema geometrizării sistemelor mecanice neolonome; rezolvă aici o problemă pusă de Elie Cartan în 1928, care credea că aceste sisteme – definite cu doi ani înainte de românul Gheorghe Vrănceanu – nu pot fi geometrizate. Tânărul Miron demonstrează că ipoteza lansată de Cartan era falsă pentru sistemele neolonome conduse de ecuații Pfaff care au sisteme de derivate.

Din 1956, cercetătorul Radu Miron se lansează în cariera didactică, fiind pe rând lector, conferențiar și, din 1969, profesor plin la facultatea pe care o absolvise. Obține curând și titlul de doctor docent. Între 1972-1976, este decanul acestei facultăți și apoi șeful catedrei de geometrie. În 1963 este premiat de Ministerul Educației, în 1968 Academia Română îi conferă prestigiosul premiu „Gh. Tițeica", pentru cartea sa *Geometria configurațiilor Myller.* În această carte, ieșeanul Miron pune în lumină configurațiile definite de profesorul său Alexandru Myller; mai târziu, conduce și doctorate consacrate acestei probleme. L-am auzit citând de multe ori cuvintele scrise de celălalt mare geometru din Iași, profesorul Octav Mayer, în prefața la această carte: „Este posibil să aduci diverse omagii marilor oameni de știință dispăruți. De multe ori, vântul puternic al progresului șterge urma pașilor lor. A nu-i uita înseamnă a le continua lucrările, conectându-le cu prezentul."

Aceasta a fost o trăsătură definitorie pentru opera matematică a profesorului Miron și pentru atitudinea sa față de înaintași. Astfel, în 1960, la sesiunea jubiliară a universității centenare, „ieșeanul care va duce mai departe moștenirea lăsată de profesorii săi", cum îl descrie G. Andonie în cartea sa de istoria matematicii românești, prezintă o lucrare intitulată „Geometria unor configurații Myller", pe care o dedică profesorilor Myller și Mayer. Scrie articole elogioase despre geometrii din scoala ieșeană și din România (Al. Myller, O. Mayer, Gh. Vrănceanu, Gh. Gheorghiev, Janos Bolyai, Dan Barbilian), subliniind contribuția lor în geometrie, trasând istoria spațiilor Finsler in România, la care a contribuit cu prisosință chiar domnia sa, cercetând spații cu metrici generalizate aplicabile în mecanica lagrangeană și non-lagrangeană, urmându-i pe Grigore C. Moisil, Dimitrie Mangeron, Mendel Haimovici, Victor Vâlcovici, Ștefan Procopiu, Nicolae Teodorescu și alții, nume sfinte ale științei românești. Geometriile lui Miron cu metrică generalizată vin în atingere cu varietățile neolonome, subiect drag profesorului, și se aplică în studii de mecanică începute în România după 1930.

În 2002, la bicentenarul nașterii lui Janos Bolyai organizat la Budapesta, românul Miron ține o lucrare aflată sub mottoul: „Geometria neeuclidiană hiperbolică, descoperită independent de Janos Bolyai și de Nikolai Lobacevski, reprezintă o piatră de hotar în știință, pe care nu o va scoate afară dezvoltarea impetuoasă a matematicii și a fizicii." În această lucrare, se demonstrează apartenența lui Bolyai la știința românească și maghiară deopotrivă.

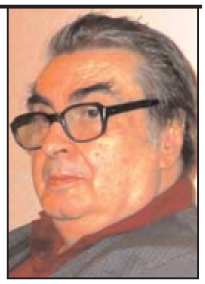
Radu Miron este ales membru corespondent al Academiei Române în 1991, și membru plin în 1993. În 1996, când a susținut discursul de recepție la Academie, am ascultat cu emoție cum profesorul meu a trasat istoria „contribuțiilor românești la fundamentarea și dezvoltarea geometriilor de ordin superior din punct de vedere teoretic și aplicativ".

După 1990, mai multe universități din țară i-au conferit titlul de doctor honoris causa; printre ele, și universitatea mea din Constanța.

Profesorul Miron a fost invitat de nenumărate ori la universități din Japonia, Germania, Austria, Canada, Italia, Rusia, Cehia, Polonia, Egipt, Bulgaria, România, etc. Cu prestanța sa specifică, a reprezentat peste tot cu demnitate România și universitatea sa. Am făcut două călătorii împreună, prima dată spre Japonia, când am avut un drum demn de Spătarul Milescu, oprindu-ne în Moscova, la Universitatea „Lomonosov" (unde Miron a lucrat cu un profesor de acolo), apoi călătorind cu avionul la Habarovsk, cu trenul la Nahodka (Vladivostok), cu vaporul la Yokohama, iar a doua oară spre Austria, la Linz. Este o plăcere să vezi țări străine alături de domnia sa. Îl interesează orice lucru nou, găsește forța să aleagă trasee și să le urmeze, știe o grămadă de lucruri te miri de unde. Citează versuri și proză, cu o memorie prodigioasă, are numeroase amintiri despre profesorii noștri, vorbește despre ei cu venerație, despre pictură are vaste cunoștințe pe care le dezvăluie când și când. Am fost cu Radu Miron la Universitatea de Stat din Chișinău, în mai 1990. Cred că am fost printre primii matematicieni români care au stat acolo două săptămani, pentru a ține lecții, a corecta cărți scrise de colegii moldoveni în limba strămoșească și a avea conversații nesfârșite „în dulcele stil clasic".

Știința, parte a culturii

De unde aveam modele pe vremea noastră?

Dragoș VAIDA

M*isiunea acestei tinere generații este însă una foarte dificilă, deoarece (în opinia unora) tinerii de astăzi ai României nu mai au modele, repere și nici chiar valori* (Eliza Chirilă – Președinte al Clubului Studenților Universității Româno-Americane, *Hotnews*, luni 15 iulie 2013, Smile Media). Cred că, într-adevăr, așa stau lucrurile, cu puține excepții, desigur notabile, dar cu semnificații cantitative și calitative reduse, în plan global.

Nu sunt în măsură, în niciun caz nu acum, să propun *repere* sau *valori, modele* pentru a fi mai precis, pentru complicatul itinerar al vieții unei generații și nici să spun cum ar putea fi acestea găsite, pe scurt, n-am o „lecție de predat". De altfel, nici nu cred că modelele pot veni „din afară", dintr-o grupă de vârstă depărtată – cu toate că o anumită experiență poate m-ar ajuta (doi copii, trei nepoți/nepoate, strănepoata, activitatea la catedră). Înțeleg de la aceste vlăstare că nu mă pândește plictiseala, că ele nu mi-au arătat încă totul, că „petrecerea" continuă. Acum, mi se pare că înțeleg *infinitatea finită* a vieții și că existențele noastre, cu care facem un neîncetat tapaj, sunt inepuizabile, în contrast cu smeritele noastre resurse. Si atunci? Încerc să spun câte ceva – de-a lungul mai multor *însemnări viitoare*, fără a ști când sau dacă acestea vor folosi – despre ce *modele* am avut noi, *pe vremea noastră*. Amintirile vin de la sine, brusc, chemându-se unele pe altele, *înflăcărate,* fără melancolii, într-un fel de 1001 de nopți – prima metaforă despre memorie, înainte de prăjitura *madeleine* a lui Marcel Proust (1871–1922, o viață îngrozitor de scurtă!), amintiri care se redeșteaptă și cer socoteală. Le invoc tocmai acum, *la centenarul romanului* lui Proust *Du côté de chez Swann* (1913), în care apare celebra prăjitură și fermecătoarea punere în toate drepturile a memoriei, pe nedrept disprețuită în comparație cu inteligența.

Rezultatele de la admiterea la Arhitectură, unde a dat Constanța Halița, colega de la Liceul „Titu Maiorescu", ulterior „I.L. Caragiale", cea care avea să-mi devină soție, s-au strigat seara târziu, de la o fereastră mică de la serviciul de personal, la intrarea cea veche a Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu". Erai sau nu erai pe listă; asta era tot. Viitorul meu socru fusese deja umflat/săltat, cum se spune azi la tv, ca unul dintre foștii directori de la Societatea Phoebus Franco-Română. Învățase la Politehnică și Matematică, unul dintre studenții lui Traian Lalescu, lecturi cu creionul în mână, știa franceza. Aveau să urmeze procesul, pentru „activitate antimuncitorească", și apoi ani la Canal. A câștigat la recurs, chiar în fața instanței comuniste. (Soacra mea a iesit din sala de judecată în lacrimi când a văzut muncitorii în salopete aduși cu camionul în instanță pentru a depune și a acuza. Pe lumea noastră științifico-religioasă există însă și minuni: martorii nu au confirmat niciun abuz, au spus că li s-au dat cele cuvenite, normale. Instanța a trebuit să anuleze sentința anterioară, prea bine înțeles, fără a acorda daune.)

În grijile lor de tot felul, părinții noștri nu s-au implicat în alegerea facultății. Singurul comentariu al părinților mei a fost acela că, dacă totuși vreau matematică, de ce nu mă duc la Politehnică.

Colegii și cu mine ne-am trăit anii de formare academică 1952-1957, perioadă de severe restricții, sub îndrumarea unor iluștri profesori, modele de neuitat. Unii chiar m-au onorat cu o relație cu note personale de prietenie intelectuală. În ordinea în care i-am cunoscut mai îndeaproape: Miron Nicolescu (1903–1975), Gr.C. Moisil (1906–1973), Dan Barbilian (1895–1961), Mihail Benado (1920–?), Simion Stoilow (1887–1961), Mihai Neculcea, Victor Vâlcovici (1885–1970) și Solomon Marcus.

Prima cămașă albă mi-am luat-o pentru cununie. Am fost cu soția mea ca bodygard să-și ia ea un loden de 800 de lei, sumă mare pe atunci. Era un palton „la liber", nu pe celebrele puncte de pe cartelele noastre. De unde și expresia din epocă pentru cineva mai puțin pregătit în meserie, inginer sau altceva, „pe puncte". I-am făcut cadou niște clipsuri, o imitație nenorocită de perle. După căsătorie, mâncam ce se putea găti pe un reșou.

M-am angajat ca programator la IFA (Institutul de Fizică Atomică al Academiei), la Laboratorul de mașini de calcul, pe 12 iulie 1957, imediat după examenul de stat, ca să nu pierd postul, cu un salariu 957 lei. Ne permiteam să mergem la mare cu primul copil, în trenuri supra-aglomerate. Culcam fetița pe culoar, pe salteaua de plajă umflată, dar mergeam.

O dată ajuns la IFA, institut mare, cu peste 500 de salariați, de distinsă ținută academică, mi-am pus totuși întrebarea ce fac cu matematica și cu învățământul, căci, până una-alta, luam autobuzul IFA de la Facultatea de Litere la 7:30 și la 8:00 pontam.

Pe atunci, IFA avea trei directori, Horia Hulubei, profesor, domn, cu viziune, care își rezerva intervenția pentru când considera că este cazul, Florin Ciorăscu (1914–4 martie 1977), dedicat, eficient, cu vocație managerială, și Șerban Țițeica (1908–1985), om de cultură de cea mai serioasă și autentică factură, ochi albaștri, mai calzi și mai frumoși decât ai stărețului Zosima din *Posedații* lui Dostoievski. A fost membru al Academiei Române (1955) și vicepreședinte al acesteia (1963-1985, mandat lung!), membru al reputatei Academii de Științe a URSS (1965); cunoștea mai multe limbi (moderne și clasice) și îi citea în original pe marii filosofi. În 1984 a ținut la Măgurele o neuitată prelegere despre Miracolul Grecesc. În paralel cu Facultatea de Științe, a frecventat Conservatorul din București și, îndrumat de Silvia Șerbescu, s-a arătat a fi un remarcabil pianist. Venea la noi la laborator și conducea ședința de adoptare a planului de cercetare științifică. În management, era la polul opus în comparație cu modelul personalist și ofensiv ilustrat de Gr.C. Moisil.

În acei ani de debut, pentru diagnosticarea unei situații de pană, se folosea la IFA un program de tabelare a valorilor funcției sinus. Dacă noi, cu programul în mână (mai precis spus, cu cutia rotundă de B Complex în care intra perfect banda de hârtie cerată pe care erau datele și instrucțiunile), spuneam că *mașina nu merge*, domnul ing. Victor Toma, șeful laboratorului, ulterior membru de onoare al Academiei, introducea programul de sinus. Dacă *sinusul* nu mergea, intram într-o pauză nedeterminată așteptând depanarea. Dacă însă sinusul mergea, gata, în ciuda perorației noastre, încasam blamul că programul cu care am intrat noi este greșit. Argumentul nostru frecvent, mai mult mormăit, era acela că nu poți judeca sănătatea unui om numai pe baza analizei urinei.

Nu eram într-o situație mult diferită de cea prin care trecuse și ilustrul nostru „coleg" John von Neumann (1903–1957), de la nașterea căruia se împlinesc 110 de ani, care și-a încheiat prodigioasa carieră când tocmai noi ne-o începeam. Ne-a lăsat în informatică, printre altele, prima expunere din lume dedicată programării, scrisă împreună cu A.W. Burks și H.H. Goldstine (*Preliminary discussion of the logical design of an electronic computing instrument,* Institute for Advanced Study, 1946) pe care profesorul Gr.C. Moisil nu o găsise [1, p. 136], [2], și pe care am citit-o la IFA luând-o ca model pentru [3].

Pe noi – pe Sergiu Rudeanu, pe mine și pe alții – profesorul Moisil ne însuflețea, ne mobiliza, ne chema personal la telefon, la câte o conferință a unui profesor din străinătate – așa am ajuns eu să vorbesc cu Sobolev, cu René De Possel care conducea Institutul Blaise Pascal –, ne punea să prezentăm comunicări la sesiuni ale Comisiei de automatizări a Academiei, ne invita la el acasă. Aș putea spune că într-un fel ne-am format „Du coté de chez Moisil", cine, în ce direcții, vezi [1]–[4]. Afirmația profesorului din [1, p. 140], [2] că „toate direcțiile de cercetare teoretică în domeniul calculatoarelor digitale au găsit ecou în țara noastră" era adevărată, în 1970. Cărticica [3] a fost scrisă la îndemnul profesorului, care o va cita, vezi [1, p. 160], [2].

Profesorul nu spunea în străinătate că este membru al Academiei, calitate care i-ar fi deschis calea unui protocol, dar care l-ar fi obligat la un anumit *standing*. Prefera ca din banii economisiți să ia cărți – tot atâtea semnalări de noi și surprinzătoare domenii pentru noi – pe care ni le dădea pentru prezentare la seminar.

Dar de tânărul asistent Solomon Marcus cine nu-și aduce aminte, de profesorul Marcus de mai tarziu, cu servieta maro deschis puțin uzată și burdușită de cărți și caiete, oprit la urcarea într-un Ogar Cenușiu (Greyhound, companie de autobuze, n.red.) în State pentru control. Oare de câte ori a curmat o conversație spunând că nu are timp? Cine nu culegea de la dânsul o problemă frumoasă, o referință incitantă? Profesorul Moisil ne spunea uneori că este academicianul „de serviciu". Aceste vorbe nu mi se par acum a reprezenta numai o simplă butadă. Este necesar să avem o asemenea instanță culturală. Cred că o și avem.

Referințe

1. A. Iorgulescu, S. Marcus, S. Rudeanu, D. Vaida (coordonatori/eds.): *Grigore C. Moisil și continuatorii săi în domeniul Informaticii Teoretice/Grigore C. Moisil and his followers în the field of Theoretical Computer Science,* Editura Academiei Române, București, 2007.
2. Gr.C. Moisil: *Activitatea Centrului de Calcul al Universității din București, AMC* 13-14 (1970), 9-20, în [1].
3. D. Vaida: *Utilizări ale calculatoarelor electronice de la Institutul de Fizică Atomică,* Editura Academiei Române, București, 1961.
4. D. Vaida: *Profesorul Gr.C. Moisil – pionierul informaticii românești* (în două părți), în [1].

De-a lungul multor ani, Radu Miron a organizat conferințe naționale de geometrie; seminarul de spații Finsler, care apoi s-a organizat și în alte țări, a continuat să reprezinte un punct de coagulare în geometria românească. La Iași, școala sa o continuă pe aceea a marilor înaintași. Are doctoranzi în mai multe țări, destui și în România. Toți îl respectă și îi datorează cariera, entuziasmul pentru geometrie și pentru matematică.

La ultimele sărbătoriri organizate de elevii și colaboratorii săi în onoarea sa, mi-a făcut plăcere să îmi amintesc de Radu Miron, pe care îl cunosc din 1959, de la examenul meu de admitere în facultate. Am și lucrat împreună; vreo trei dintre sutele (cam trei sute) de articole publicate de profesorul Miron sunt scrise împreună cu mine: ne-am întâlnit la interferența geometrie-algebră, în demonstrarea independenței sistemului de axiome pentru spațiul liniar și generalizarea acestei noțiuni. Mi-a plăcut să discut matematică din nou cu profesorul, pe atunci și decanul meu, care îmi îndrumase lucrarea de licență în 1964, consacrată studiului spațiilor Norden. Mai târziu, mi-a fost șef de catedră și întotdeauna mi-a fost prieten.

Un gând bun pentru fostul meu profesor, la cei aproape 86 de ani, dorindu-i mulți înainte!

Dialoguri esențiale

Interviu cu Anatol Vieru (II)

Cătălin MAMALI

A. Vieru: Întotdeauna am avut carențe în capacitatea de a mă informa, dar aceste carențe s-au dovedit a fi, dintr-un punct de vedere, fructuoase, în sensul că puțina, limitata informație pe care am avut-o, am prelucrat-o foarte mult. Acest lucru se întâmplă nu numai cu muzica contemporană, ci și cu muzica clasică; și din muzica clasică cunosc destul de puțin, nu sunt enciclopedist, dar la puținul pe care-l cunosc, m-am gândit foarte mult. Așa că o carență a mea am transformat-o, într-un fel, într-un avantaj, sau cel puțin într-o metodă de lucru. Este poate și un instinct de apărare, nu numai o neputință aici; faptul că mă zbat totdeauna cu haosul impulsurilor mele interioare m-a făcut să lupt greu și cu informația exterioară, atât de necesară în zilele noastre. Chestiunea aceasta a modurilor nu a fost o infuzie din exteriorul muzicii, un transplant, o dorință conjuncturală de a fi „up to date" (adică de a lua ultimul răcnet din interdisciplinaritatea momentului și de a-l infiltra în muzică), ci mai degrabă o țâșnire reflexivă din interiorul propriului meu laborator. Mai târziu, profesorul Solomon Marcus m-a ajutat să dau pondere ideilor mele, intrând de această dată în niște cercetări pur teoretice, fără să știu (și aceasta este o vină a mea) că în același timp se făceau cercetări multiple în această direcție, dar nu în Europa, ci în Statele Unite. În Europa exista o foarte tangențială încercare a lui Barbaud în Franța, care a publicat și o carte, întâmplător tot în anul 1968 (când făceam eu comunicarea la Conservator), despre automatizarea muzicii. Dar la ideea de automatizare în muzică am ajuns mai târziu. Acesta a fost un exemplu. Aș putea să mai dau și alte exemple privitoare la modul meu de lucru.

C. Mamali: Desigur, și mă gândesc îndeosebi la descrierea unor momente semnificative ale procesului de creație muzicală. Mai exact, este vorba de o problemă legată mai ales de intimitatea procesului creator: vă rog să descrieți cât mai în detaliu posibil situația și factorii care au premers și au însoțit procesul elaborării de către dumneavoastră a unei idei artistice pe care o considerați a fi importantă în evoluția dumneavoastră. Deci, care au fost condițiile și factorii care au premers și însoțit geneza unei idei importante? De asemenea, menționați, dacă este cazul, ce rol au avut surpriza și întâmplarea în acest proces. Vă rog să nu evitați amănuntele.

AV: Am să vorbesc despre geneza lucrării care se numește *Sita lui Eratostene*, pe care am compus-o într-un mod cu totul neasteptat pentru mine. Pot judeca lucrurile detașat acum, după aproape două decenii. Chiar momentul în care am compus această *Sită a lui Eratostene* îmi arată că a fost un joc: am compus-o în tren. Trecusem cu trenul spre Paris prin Viena. Era în 1968 sau, mai degrabă, prin 1969. Anotimpul era între iarnă și primăvară. Pe drum era zăpadă. La Viena s-a făcut oprirea aceea când am schimbat trenul sau numai vagonul, după care am adormit. Când m-am trezit și m-am uitat în jur la frumosul peisaj, am constatat că dispăruse zăpada. Trecusem, nu știu cum, dinspre iarnă spre primăvară. Era o vreme labilă, specifică trecerii dinspre iarnă către primăvară. Și atunci, pe loc, am compus această *Sită*. Sigur că ulterior am mai finisat-o, dar, de fapt, atunci am compus-o integral. Era vorba de un joc care consta în transpunerea cunoscutului algoritm antic în muzică. Numerele prime deveneau personaje – azi aș spune *vocabular* –, iar eu împărțeam timpul în căsuțe-timp (folosind un timp discontinuu) și umpleam fiecare căsuță cu evenimente muzicale. Aceste evenimente muzicale erau de tot felul, unele pur muzicale, altele, evenimente mai puțin muzicale, interjecții sau zgomote. Fiecare eveniment se substituia unui număr prim, fiindcă numerele prime erau personajele sitei și, deci, asistam la un fel de repetări de multipli ai numerelor prime. Evenimentul care se substituia lui 2 și pe care eu l-am denumit cu cuvântul *calm,* revenea din două în două, altul, ca *brutal*, se substituia lui 5, altul, ca *Sonata lunii* de Beethoven, se substituia periodicității de 11 căsuțe ș.a.m.d.

Ei, momentul când am conceput această *Sită a lui Eratostene* a fost unul de joc, nici nu am știut dacă este sau nu muzică. În fond, nici nu era muzică, era un fel de categorie muzicală, de experiment muzical-psihologic asupra timpului. În acel moment, fără a-i cunoaște urmările, am avut încrederea de a-l nota. Nu a fost numai încredere, nu am putut să-mi refuz acest lucru, a fost ceva imperativ și am avut totodată intuiția esenței acestui fenomen, și anume, o relație între psihologie și muzică. În momentul acela, nu total clar, dar concludent din punct de vedere muzical, am introdus și o altă noțiune, anume noțiunea de *pregnanță* a unui eveniment muzical, stabilind relația de inversă proporționalitate între pregnanță și periodicitate. Un anume simț, un ideal clasic îmi spunea că cu cât un eveniment este mai pregnant, cu atât el trebuie să revină mai rar. Evenimentele banale reapar mai des; așa trebuie să fie, ele se insinuează prin acumulare în conștiința noastră, în timp ce evenimentele pregnante tocmai pentru că intervin brutal în conștiința noastră nu au nevoie să se repete atât de des pentru a fi reținute. Iată câteva adevăruri cât se poate de elementare. Important pentru muzică și, cred, și pentru celelalte domenii, nu este faptul de a avea idei interesante, ci de a le articula, de a pune în relație idei. Un aspect al creativității este să unești două lucruri pe care toată lumea le cunoaște, dar pe care nimeni nu se gândește să le unească. Mie mi se pare că, cu cât ești mai matur, cu atât ai capacitatea mai mare de a stabili relații acolo unde alții nu le văd. Momentul acesta de joc a fost pentru mine un eveniment, o trăire crucială, cum spuneți dumneavoastră.

Deci, ideea acestei site, ideea de căsuță-timp, ideea de pregnanță, toate articulate într-un singur gest, în ceva care să existe. Totul mi-a apărut atunci ca un teatru muzical, un fel de comedie absurdă. Absurditatea consta în aceea că această comedie arbitrară se desfășura într-un cadru strict logic. Titlul *Sita lui Eratostene*, deși adecvat, suna el însuși comic. Câteva luni sau un an mai târziu, mergând în vizită la Moscova, am întâlnit un prieten (un compozitor de renume astăzi, Schnittke), căruia i-am arătat piesa; el mi-a spus: „Bine, domnule, dar acum un an și jumătate mi-ai spus că ești împotriva colajelor în artă". Atunci mi-am dat seama de inconsecvența mea. Într-adevăr, colajele dispăruseră și mi-au părut ceva arbitrar și repede caduc; mi-am dat seama că-mi călcasem un anumit gest al meu. Am înțeles însă și originalitatea încercării de a stabili ceva trainic cu evenimente efemere, un demers ce merită a fi făcut. Este semnificativ a arăta că tăria unei piese poate sta în structură și nu în materialele din care este construită. Era, deci, un divorț semnificativ între macrostructură și microstructură. De regulă, se presupune că ele cresc împreună, că se nutresc reciproc. La mine, ele se nutresc prin dușmănie, mai bine zis. Există indiferență față de microstructură și încredere deplină în macrostructură. E, adică, o structură atât de coerentă, încât poate uni ceea ce este prin natură dezunit. Trebuie să spun că toate aceste probleme mă preocupaseră separat în anii precedenți. Spre exemplu, ideea de pregnanță a unui fenomen muzical, adică examinarea fenomenului din perspectivă psihologică. E vorba nu de psihologie socială, ci de limitele percepției noastre. Pornisem de la aceste premise în lucrări ca *Odă tăcerii*.

CM: Există și factori psihosociali care influențează percepția noastră.

AV: Da, e posibil. *Odă tăcerii* a fost pentru mine un moment important. Acolo am lucrat cu durate foarte lungi și foarte scurte, am introdus un dialog între pregnanță și timp, în sensul că duratele lungi erau un fel de „brumă", la limita de jos a atenției noastre, ele fiind lipsite de pregnanță, dar impunându-se insidios prin durate foarte lungi și, respectiv, durate scurte, instantanee. Eu le numeam „flash"-uri care se impuneau ca niște izbucniri luminoase de magneziu. Acestea din urmă se excludeau din timp prin efemeritatea lor. Deci, iată că problema o aveam și mai înainte, dar nu-i găsisem totala relevanță artistică.

Numerele prime au constituit o preocupare a mea anterioară *Sitei*. *Concertul pentru vioară*, care fusese compus în 1964, se juca cu numerele prime. *Odă tăcerii* se baza pe un bloc sonor construit pe un șir de numere prime. De numere prime se ocupase deja în muzica românească Wilhelm Berger; el are modurile lui cu numerele prime. Iată, deci, că mă jucasem cu numerele prime, le *uitasem* și, pe urmă, dintr-odată, le-am văzut articulându-se în ciurul lui Eratostene.

CM: În cazul lui Wilhelm Berger este de amintit și utilizarea șirului lui Fibonacci...

AV: Da, despre șirul lui Fibonacci, altă dată, acum mă gândesc cum am utilizat aceste numere prime, cum s-au articulat ideile despre folosirea lor. De altfel, am uitat să spun, sau poate am și spus, că la Viena adormisem și apoi m-am trezit; nu spun că visasem *Sita*, dar m-am trezit cu ea. Deci, aceste idei existaseră înainte. Ideea de numere prime în laboratorul meu, ideea de pregnanță a evenimentelor legată de timp aproape ca eveniment psihologic existaseră în mine și dădusem niște rezultate care nu erau rele. Și iată că acum a apărut cel mai joc dintre jocuri, un fel de glumă, dar care reușea să articuleze aceste preocupări în ceva pe cât de unitar, pe atât de simplu. La început nici eu nu i-am acordat lucrării mele o prea mare importanță, iar audiția de la Uniunea Compozitorilor a fost o decepție pentru mine.

Lucrarea am scris-o pentru Muzica Nova, care a cântat-o pentru prima dată în străinătate la Mainz și unde, la prima reprezentație, a produs un fel de efect caraghios, chiar scandalos în sală. Eu nu am putut merge acolo, dar am judecat după cronici. La a doua sau a treia execuție am ieșit pe ușa din dos la Düsseldorf, unde impresarul s-a speriat de muzică și concertul i s-a părut că s-a terminat în bășcălie. La Uniunea Compozitorilor, efectul a fost destul de penibil. Am primit așa-numita aprobare de difuzare, dar mai sus de acest prag nu am trecut; lucrarea nu a fost propusă vreodată la achiziție sau tipar.

→

Dialoguri esențiale

Lucrarea s-a cântat de zeci de ori de către Muzica Nova și întotdeauna cu foarte mare plăcere din partea muzicienilor și cu bună recepție din partea publicului. Am fost criticat de unii colegi tocmai pentru acest divorț între macro- și microstructură, de alții pentru fals „ateism” muzical (adică profanarea valorilor clasice pe care le citam acolo), deși știau că eu sunt un mare iubitor al clasicismului, că nu sunt un iconoclast. Criticii tradiționaliști au spus că este un fel de batjocură la adresa lor, iar celor de avangardă li s-a părut că este un moft, piesa apărând gratuită în contextul vieții muzicale. Abia după aceea mi-am dat seama de urmările acestui gest. A fost un ghem din care au pornit multe fire. Această lucrare este prototipul unei clase de lucrări. Peste comedia muzicală există o structură care poate și se cere a fi reluată prin minime variațiuni. De exemplu, căsuțele timp, care aveau o durată de 4-5 secunde, se puteau lărgi devenind macrostructuri sau se puteau micșora devenind momente regulate foarte scurte.

Imediat după aceasta am introdus un mic procedeu tehnic matematic de ameliorare a sitei; el evită simultaneitatea numerelor prime în aceeași căsuță. Apoi acest tipar s-a abstractizat și nu a mai fost legat de genul comic; a devenit o structură la care am revenit și care a făcut joncțiune cu alte structuri, cum este aceea de clepsidră. A urmat piesa *Ecran*, care în același timp este și o sită și o clepsidră. Sita a devenit o structură care revine în lucrările mele cum revenea la cei vechi forma sonată, sau forma de fugă, sau forma tripartită. Veți spune că forma aceasta este creată de mine, pe când sonata și fuga sunt rezultatul unei experiențe muzicale istorice. Dar iată că nu-i adevărat: tot atunci mi-am dat seama de anonimatul creației mele. Ea este conștientizarea unei matrice pe care o are nu numai muzica, ci chiar percepția noastră, acea matrice a repetării care există pentru tot, acele ritmuri diferite, cu diferite periodicități, care există peste tot. Repede după aceea am compus o *sită* care se numea *Orologii,* cu un text de Marshal McLuhan, un colaj cu aspecte pluriartistice de multimedia, tocmai pentru că structura neutră de sită era abstractă, nu neapărat comică, nici neapărat muzicală. Acest gest al meu s-a inserat într-un curent de idei artistice, aș spune chiar în mai multe curente artistice, care erau în fașă în momentul acela și care erau și disparate în momentul acela, dar care se articulau în piesa mea. Acum o să examinez aceste curente.

Spre sfârșitul anilor ’70, când serialismul devenise plicticos, pentru că era la îndemâna tuturor, era necreativ, dar bântuia în viața muzicală, în acea perioadă a apărut în Statele Unite un nou tip de muzică, una căreia nici americanii nu-i prea acordau importanță, și anume, curentul *minimalist.* De fapt, erau două curente apropiate între ele, curentul minimalist și, pe de altă parte, tendința repetitivă. Ele au apărut ca orientări relativ diferite: minimalismul, ca o tendință de reducere la minimum, la elementar, muzica repetitivă se baza pe repetiții obsesive. Sunt lucruri diferite, care au mers însă împreună. Mai era și un nou curent neo-tonal consonantist, o reacție la monotonia disonanței. Toate trei aveau în comun reacția la serialism: sațietatea față de serialismul care se răscopsese.

În ’68 am luat contact cu această mișcare. „Contact” este un fel de a spune, pentru că la începuturile sale acest curent se manifesta numai sporadic pe alocuri în America. Asupra lui mi-a atras atenția criticul și compozitorul american Eric Salzman. Nu mi-am dat seama de importanța fenomenului, deși el mi-a spus „Vezi, domnule, s-ar putea ca viitorii zece ani să fie dominați tocmai de acest curent”. De fapt, acest curent a apărut și în alte zone ale artei, ca fenomen liminal, ca o limită a artei. Mie mi s-a părut că n-am de-a face cu el, dar iată, cam tot în timpul acela am construit *Sita*, despre care ulterior mi-am dat seama că a fost o reacție de tip european la aceleași probleme. Mi-am dat seama, iar Solomon Marcus m-a ajutat în acest sens, că noțiunea de buclă (*loop*) este foarte importantă. În acea perioadă de avânt al magnetofoanelor, una dintre procedurile uzuale ale minimaliștilor americani a fost de a se folosi de bucle, adică de fragmente de bandă de magnetofon de diferite mărimi pe care le puneau să cânte împreună. Emiteau un semnal cu periodicitate, de exemplu, de 15 secunde, un altul cu periodicitate de 7 secunde și apoi un al treilea; apoi puneau toate aceste trei magnetofoane să cânte împreună și ieșea o muzică simplă făcută numai din coexistența a trei bucle pe care ei suprapuneau, să zicem, un solo de clarinet. Or, așa cum am conceput-o eu, *Sita lui Eratostene*, era tocmai o articulare de bucle. Fiecare număr prim era o buclă, fiecare număr prim era repetarea unui semnal (sau a unui semnal de tip apropiat) la o anumită periodicitate. Există, mi se pare, chiar o teoremă care demonstrează că aceste numere prime survin la infinit în șirul numerelor întregi. Deci, dacă sunt tot atâtea bucle câte numere prime, înseamnă că muzica aceea va fi până la urmă extrem de complicată, o coexistență extrem de complexă de bucle. După aceea, mi-am dat seama că trebuie să mă limitez, că n-am nevoie de atâtea elemente. M-am limitat la numere prime vecine, cum sunt 29 și 31, cu diferența doi, numite uneori *numere gemene*. Deși aparent simplu, algoritmul lui Eratostene răspunde surprinzător la probleme actuale de muzică și consună cu preocupările minimaliste și de tip repetitiv dintr-un spațiu ce-i drept depărtat geografic. Tocmai în anii aceia moda era ca europenii să imite America. Nu a fost însă cazul meu. Despre acest dialog europeano-american nu-i locul de vorbit aici, dar se poate discuta.

CM: Ați amintit de un tip de joc pe care-l practicați, în care dumneavoastră întâi înregistrați ideea, iar numai după aceea intervenea aprecierea ei și ulterior o evaluare a aprecierii înseși. Deci, era vorba de o renunțare pentru moment la judecata critică în favoarea cristalizării și notării unei idei. Acest joc constituie un exemplu pentru modul de manifestare al metabolismului cultural, când, uneori prin forme implicite, o serie de tehnici, procedee, concepte create într-un domeniu se dovedesc valabile și în alte domenii.

Mai precis, în psihologie a fost creată de A. Osborn o tehnică de stimulare a creativității numită *brainstorming*: această tehnică cere suspendarea actului critic în procesul producerii ideilor pe o durată care corespunde cu atingerea unui punct de epuizare a procesului de producere a ideior. Evaluarea și, respectiv, selecționarea ideilor generale se face ulterior. Am amintit această tehnică, deoarece ea constituie încă o dovadă a căilor multiple de interacțiune între domenii diferite ale activității umane în cadrul mai larg al metabolismului cultural.

Având în vedere tocmai acest fenomen al interdisciplinarității, vă întreb în ce măsură considerați că fenomenul de interdisciplinaritate, care se accentuează în știința contemporană, influențează relația știință-artă și relațiile între arte?

AV: La această întrebare a dumneavoastră răspunsul este amplu, dar pentru moment o să răspund pe scurt. Eu cred că până la urmă esența artei este onirică, adică în artă se pot aduna cai cu pere, cu sentimente, cu idei abstracte și cu tot ce vreți, ceea ce logic nu are niciun sens. Adevărul este că la rădăcina deciziei artistice se află facultatea de a aduna impresii proaspete cu amintiri străvechi, cu concepții, cu abstracțiuni, într-un gest unic, artistic. Deci, înainte de a vorbi de interdisciplinaritate în artă sau numai în arta modernă, trebuie să știm că întotdeauna un artist, în momentul când a ivit ceva, la rădăcina acelei iviri a fost un moment oniric în care s-au putut aduna cai cu pere, un vis nocturn cu o întâmplare, cu o culoare, cu o lectură, cu un ideal. Tocmai de aceea poate că și merită arta numele de creație: ea *poate* aduna ceea ce nu se adună.

CM: Dar influența fenomenului de interdisciplinaritate asupra dialogului știință-artă...

AV: Asta e o întrebare care comportă un răspuns larg, dar parcă mai puțin interesant și mai puțin misterios decât chiar rădăcina gestului artistic. Aș reveni la jocul care a dus la generarea *Sitei.*

CM: Vă ascult.

AV: Iată că o joacă muzicală poate avea multiple implicații, iar ceea ce mi s-a părut la început gratuit era continuarea unor preocupări care mă frământaseră destul de mult și care dintr-odată s-au articulat între ele. Dar aici a mai fost și altceva, pentru a termina cu această problemă: a fost prima mea muzică de tip *algoritmic.* A fost, de fapt, un automat care, fără a regla *toată* muzica, determina o anumită paradigmă importantă a ei. Ea se insera într-o altă preocupare a mea, pe care am afirmat-o foarte clar la o discuție publică, după un concert la Champigny în 1974, fără însă a găsi prea multă înțelegere. De fapt, încă din 1965 îmi formulam năzuința de a mă întoarce la elementar, adică de a uita tot, de a privi lucrurile cu un ochi virgin. În 1974, această idee s-a formulat mai profund, legată de anumite tendințe generale de gândire, și anume, a reduce vocabularul și mijloacele de producție, a produce cu un vocabular simplu gramatici complexe.

Iată că o seamă de preocupări s-au întretăiat într-un moment absurd de joc pur, când am compus *Sita lui Eratostene*. În fine, un ultim aspect de continuitate în lucrările mele, pornind de la aceeași *Sită:* ca evenimente erau aici și niște cuvinte din piesa *Scaunele* a lui Ionesco. A fost punctul de plecare pentru piesele de teatru muzical care au urmat: opera *Iona* după Marin Sorescu, apoi opera *Praznicul calicilor,* după Sorbul, și, mult mai târziu, ca o închidere, „operele-minut” după Caragiale. Cum se vede, un șir coerent, care aduce alături numele lui Ionesco, Sorescu, Sorbul și Caragiale, nume care nu se întâlnesc chiar întâmplător. Dacă aș vorbi de locul teatrului în lucrările mele, aș începe tot cu *Sita lui Eratostene*. V-am analizat destul de copios un moment absolut gratuit pe care aș putea să-l numesc eveniment crucial, deși nu se lega decât cu ceva foarte plăcut, o călătorie cu trenul.

CM: Există interferențe evidente între diferite domenii ale artei. Ați arătat că punctul de plecare în tratarea muzicală a teatrului se află în cazul dumneavoastră în *Sita lui Eratostene.* M-ar interesa să știu dacă anumite elemente care aparțin metabolismului cultural au influențat modul dumneavoastră de a vă apropia în continuare de teatru. Mă gândesc la elemente variate care aparțin predominant fie de spectacolul de teatru în sine, fie de critica literară sau de sociologia artei. Ce relevanță au pentru evoluția atitudinii dumneavoastră ca muzician față de teatru alte abordări ale acestui fenomen? De exemplu, Ș. Cioculescu în *Viața lui Caragiale* spune: „prin ereditate și formație, Caragiale este un auditiv”.

AV: Lucrurile sunt deschise, acest metabolism este permanent. Mă îngrijorează că pot raționa foarte detașat despre lucrurile acestea și mă întreb dacă nu cumva metabolismul meu s-a închis. Poate că sunt la un sfârșit de drum care-mi place numai în măsura în care mă eliberez de el și în care mi-aș ura să renasc, să nu devin pensionarul propriilor mele intuiții trecătoare, deși acest lucru este inevitabil. Orice artist, oricum l-ai lua, chiar și în biologia lui artistică, la un moment dat se închide. Înainte, cam la șapte ani, dacă mi-aș face o periodicitate a trecutului meu artistic, avea loc o reînnoire. Perioada profesională a durat șapte ani sau, dacă vreți, de două ori șapte ani, cu o perioadă pre-profesională. Perioade în care se află maturizarea și găsirea, prin joc, a lucrurilor foarte simple de care v-am vorbit, apoi o perioadă de teatru care a durat tot șapte ani.

Acum nu știu. M-aș detașa de toate acestea, aș vrea să închid, aș vrea să le tai, ca pe o unghie. A te continua nu în prelungirea ta, ci în contrast cu tine, urmând ca, eventual, ulterior, să constați, dar într-un mod cu totul nebănuit dinainte, că ceea ce a fost contrast era, de fapt, o prelungire. Consecvența prea mare începe să mă intrige, mă nemulțumește.

(Va urma)

Dialoguri esenţiale

De vorbă cu Ion Roşioru

Victoria MILESCU

– Stimate domnule Ion Rosioru, sunteţi poet, prozator, critic literar, traducător. De curând aţi primit Premiul pentru traducere al USR, Filiala Dobrogea, pe 2012, fiind vorba de antologia Cele mai frumoase poezii, *a poetului Emile Verhaeren. De ce v-aţi oprit asupra acestui poet simbolist belgian, ştiut fiind că este unul dificil de tradus, şi ce probleme v-a pus traducerea?*

– Multe sunt de spus acum când „boala" traducerii acestui poet în limba română a fost cât de cât învinsă. Căutam poezii pentru o antologie bilingvă dedicată copiilor şi adolescenţilor (e vorba de *Etonnments/ Sub semnul mirării*) şi aşa am dat peste *Le Moulin* (*Moara*) lui Verhaeren. Parcurgând poemul socotit reprezentativ de manualele şcolare, de crestomaţiile şi de antologiile franceze, m-am pomenit brusc transpus în satul copilăriei mele. Era o adevărată sărbătoare descinderea, cu carul tras de boi, la moară, unde intram brusc într-un spaţiu mitic, mai ales după căderea nopţii, când, fie pe pietrele din faţa morii de apă, fie în chichineaţa morarului care-şi pregătea tacticos cina, ascultam cu gura căscată fel de fel de poveşti, una mai înfricoşătoare şi mai fantastică decât alta. Aşa se face că în primul meu volum de versuri, intitulat *La ţărmul grânelor* (1988), un critic tomitan găsea că motivul morii e unul principal, alături de al fântânii. A fost, să zicem aşa, dragoste la prima vedere. Apoi, când belgienii pe care-i însoţeam, în calitate de translator în comuna dobrogeană cu care orăşelul lor flamand era înfrăţit, au aflat că le traduc compatriotul în româneşte, s-au oferit să-mi trimită cărţi, atât în franceză, cât şi-n flamandă. Acelaşi lucru l-a făcut şi directorul muzeului ce poartă numele marelui simbolist şi unde a organizat, cu un prilej aniversar, o expoziţie de traduceri verhaeriene în întreaga lume. Printre cele 25 de limbi ţintă figura, în premieră, şi româna. Să mai adaug, în aceeaşi ordine de idei, slăbiciunea mea pentru traducerea de poezii cu formă fixă. Sonetele poetului belgian au constituit o adevărată piatră de încercare în acest sens.

Ion Roşioru s-a născut la 14 august 1944, la Mânzăneşti-Buzău. A absolvit Facultatea de Filologie la Bucureşti (1972); de atunci, este profesor de limba franceză la Hârşova. În 1995 a avut o bursă la Rouen, Franţa. A debutat în 1976 în revista *Tomis*. A scris poezie, proză, eseu, a tradus în româneşte din mai multe limbi. Colaborator la numeroase reviste literare, a primit mai multe premii.

– După cum aţi afirmat, antologia e „o carte norocoasă", deşi scrisă într-o rezervă de spital. E o revanşă a destinului?

– Se poate spune şi aşa. Norocoasă, în primul rând, pentru că n-aş fi văzut-o tipărită dacă juriul ultimei ediţii a Concursului şi Festivalului „Titel Constantinescu" din Râmnicul Sărat, respectiv inimosul animator al acestuia, l-am numit pe Constantin Marafet, nu s-ar fi oprit asupra echivalenţelor mele poetice. În al doilea rând, o consider norocoasă pentru că în rezerva de spital de care am amintit, ca şi după aceea, într-o prelungită şi nedreaptă convalescenţă, doamnei cu coasă de inox, văzându-mi râvna cu care-mi înfruntam insomniile, i se va fi făcut milă de mine şi m-a lăsat să-mi duc demersul până spre capăt. Sau, cine ştie, poate că ea mă căuta într-o limbă şi eu mă aflam tocmai atunci în alta.

– Dacă cel mai bun critic al unui poet este tot un poet, e valabil şi aici, cel mai bun traducător al unui poet este tot un poet?

– Inevitabil! E deja un loc comun să spui că un poet nu poate fi tradus onorabil decât tot de un poet. Cred că ştiţi asta din experienţă proprie, nu-i aşa?

– Da, mulţumesc. Cum este această dublă ipostază de poet şi de traducător? Cât sunteţi dv. şi cât cel tradus?

– Mi-ar plăcea mult să răspund că suntem amândoi în proporţie de 100%. Mă tem, însă, că în traduceri sunt mai mult eu, cam cu 20%, admiţând că orice traducere este şi creaţie, limba lui franceză veche şi-nţeleaptă fiind transpusă într-o românească mai actuală, dacă actuali mai pot fi unii termeni care din copilăria mea până acum n-au ieşit din uz, şi m-aş referi cu precădere la cei ce desemnează meserii şi activităţi rurale care nu se mai practică actualmente, precum şi la o anumită mentalitate ce aparţine unei lumi revolute.

– Traduceţi nu numai din franceză, ci şi din italiană, spaniolă, portugheză, maghiară. Vă inspiră contactul cu literaturile altor ţări? Găsiţi similitudini de idei, sentimente cu literatura română?

– Am tradus, într-adevăr, din mai multe limbi, îndeosebi atunci când am întocmit antologiile *pantumului* şi *vilanelei* în literatura universală, antologii pe care, ulterior, din motive de drepturi de autor, le-am comasat într-una singură, apărută la Editura Virtual (unde recent mai semnez si *Sipetul de santal* al lui Charles Cros), restul, de câteva sute de piese, fiind risipite prin reviste ori asteptându-şi, în faldurile calculatorului pe care l-am descoperit relativ târziu, ieşirea în lume. Contactul de care vorbiţi nu poate fi decât benefic pentru un poet care traduce sau pentru un traducător care răsfoieşte *marea carte a firii*, cum ar spune Victor Hugo, sau plonjează în abisurile învolburate ale sufletului omenesc şi-n primul rând în cel propriu.

– Traducerile reprezintă cea mai bună cale pentru ca şi literatura noastră să aibă un mai mare impact în exterior, ori ar trebui făcut mai mult?

– E o întreagă şi destul de bine

cunoscută poveste. Evit să intru în amănunte. În româneşte se traduce aproape orice. Mai puţin invers. Limba română are un farmec numai al ei, care, când e vorba de poezie, s-ar risipi la transpunerea într-un alt idiom de pe alte meridiane culturale. Când e vorba de elidele, pantumurile, cadrilurile şi schaltinienele mele sunt mai mult decât sigur de asta. Mi-a şi confirmat-o profesorul Dan Simionescu, care primeşte, citeşte şi traduce în mod curent cu studenţii săi parizieni revista *Helis* de la Slobozia.

– Aveţi o claviatură lirică bogată şi aproape nu există specie literară în care să nu fi performat. Sunteţi printre puţinii care scriu (şi) poezii în formă fixă cu acribie: sonet, rondel, pantum, madrigal, schaltiniană, aceasta din urmă fiind chiar o raritate la noi. În ce format vă simţiţi mai bine, în poezia cu rimă ori în cea a versului liber?

– Poate doar din greşeală să-mi fi reuşit vreodată o poezie în vers liber. Mi se pare ca o mâncare fără sare şi piper. Mă refer la încercările mele, să fim bine înţeleşi. Pe-ale altora le gust: au muzică interioară, au trăiri de-o autenticitate şi de-o sinceritate pe care ritmul şi rimele le-ar perverti ori le-ar strangula de-a binelea. Nu ştiu ce s-ar întâmpla dacă într-o bună zi demonul virtuozităţii m-ar lăsa cu căruţa-n drum! Încerc să-l păstrez cât mai mult timp pe lângă mine şi chiar să-i promit o creştere de simbrie când îl simt că face nazuri. Şi trebuie să recunosc că mai face, de multe ori, moftangiul!

– Ce vă inspiră mai mult, mediul citadin ori cel rural?

– Indubitabil, cel rural, pentru că-n el m-am format şi mă simt acolo în tot largul si-n toată seva mea spirituală. Plus că trăiesc, exceptând cei cinci ani de facultate bucureşteană, într-un orăşel care aduce mai mult a sat în care cei 10.000 de locuitori interetnici se cunosc aproape toţi între ei. Iar când inspiraţia se arată obosită, ies pe câmp şi imensa stepă dobrogeană cu gorganele ei tracice mă remontează. Lipsesc doar morile de vânt de care, pe la 1880, vorbea Duiliu Zamfirescu, cel care a făcut aici un popas de circa patru luni. Dar vacanţele de vară le petrec la ţară, nu departe de plaiurile bisocene de care pomeneşte Odobescu. Dar nici satul, nici plaiurile înconjurătoare nu mai sunt cele ce-au fost. Şi cred că evoc, fără să vreau, lumea rurală din copilăria şi adolescenţa mea.

– Sunteţi din zona Buzăului, care a dat mulţi scriitori. Ce v-a făcut să vă stabiliţi aici, în vechiul Carsium, oarecum departe de „lumea dezlănţuită", de centrul gloriei?

– Unul dintre membrii comisiei de repartizare a absolvenţilor mi-a descris acest târg în culori atât de vii şi de pitoreşti, că n-am putut rezista tentaţiei de a accepta postul de la Liceul Teoretic din Hârşova. A mai fost şi fascinaţia Dunării, deşi în cei opt lustri de sejur dobrogean nu am fost mai mult de patru ori la pescuit. Cel mai comod ar fi să dau vina pe destin, dar n-o s-o fac, spre a nu-l supăra, căci, din punct de vedere literar, profesional, sentimental şi familial, localitatea mi-a priit şi m-a ţinut departe de orice spirit gaşcar cronofag.

– Aţi scris mult şi divers, aţi publicat în ţară şi peste hotare. Consideraţi că sunteţi receptat îndeajuns şi corect de critica actuală?

– Practic sunt un ilustru necunoscut. Sau, altfel spus, altă stofă, decât cea prin excelenţă provincială, nu am. N-am sugerat nimănui să scrie despre cărţile mele. Iar cele ce s-au spus despre mine sunt corecte, parcă prea laudative uneori. Modestia funciară şi, de ce nu, caracterul m-au împiedicat să mi se urce, indiferent de unde ar fi venit, elogiile la cap. Am preferat să scriu eu despre alţii, fie că i-am cunoscut personal, fie că nu. Şi, de fiecare dată, am văzut doar partea plină a paharului şi nu o dată s-a întâmplat, după cum observa recent domnul Stan Brebenel, să „comit" o recenzie mai valoroasă decât cartea analizată.

– Pentru elevii dv. de la Liceul „Ioan Cotovu" din Hârşova este un privilegiu să aibă un profesor scriitor. Cum receptează elevii, tinerii, literatura de azi?

– Ani în şir am jucat rolul de releu cultural între lumea literară şi elevii mei, ducându-le şi prezentându-le reviste de care altminteri n-ar fi auzit, invitându-i la lansări de cărţi, traducând cu ei, „în direct", poeme reprezentative din autorii contemporani care au binevoit să-mi trimită noile lor apariţii editoriale. Cenaclul literar care poartă numele părintelui *Vieţii la ţară* a stimulat creativitatea elevilor şi a tinerilor din oraş şi i-a ajutat pe cei mai dotaţi să se afirme înăuntrul şi dincolo de frontierele urbei. Din păcate, generaţiile mai noi de elevi se dezinteresează tot mai mult de fenomenul literar de ieri şi de azi, şcoala nemaireuşind să-i motiveze atâta vreme cât mass-media propune drept modele sociale şi umane pe miliardarul analfabet şi pe ţoapa ultrasiliconată şi cu picioare până-n gât.

– Credeţi că poezia mai are public?

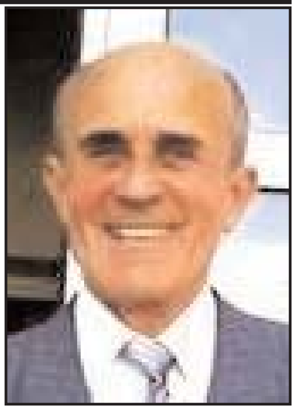
– Câtă vreme poeţii se vor citi măcar între ei, e încă bine. Dar lucrurile nu trebuie lăsate să se regleze de la sine. Un enorm rău l-au pricinuit înfiripării dragostei pentru literatură tonele de comentarii cerute, în anii din urmă, la examenele de admitere în liceu, la bacalaureat, ca, de altfel, pe tot parcursul anilor de studiu îndobitocitor. Jos pălăria în faţa acelor profesori de literatură, e drept că din ce în ce mai puţini şi mai lipsiţi de entuziasm pedagogic ori cantonaţi iremediabil prin grădinile lui Bolintineanu, Alecsandri, Coşbuc sau Şt.O. Iosif, care au înţeles la justa lui valoare formativă imperativul întoarcerii la text! La capodoperă, pe cât posibil.

– Care este cea mai mare satisfacţie – o carte premiată pentru traducere din franceză ori faptul că foştii elevi sunt la rândul lor profesori de limba şi literatura franceză?

– E greu să stabilesc o ierarhie preferenţială. Ambele ipostaze fac *laolaltă cea mai bună casă*, spre a-l parafraza pe un poet aproape uitat astăzi pentru că nu s-a putut smulge niciodată de sub mantaua lui Eminescu.

– Vă mulţumesc mult, vă urez sănătate şi inspiraţie pentru a preda, a scrie, a traduce în continuare. (14 iunie 2013)

Inscripția de pe Fântâna Meșterului Manole din Curtea de Argeș

Emanoil STERESCU

Mulți argeșeni – și nu numai ei – cunosc legătura dintre *Legenda Meșterului Manole* și fântâna de peste drum de Mănăstirea Argeșului, acolo unde se spune că ar fi căzut meșterul în încercarea sa eșuată de a zbura de pe acoperișul propriei creații. În acest loc s-a construit ulterior fântâna care-i poartă numele. Mai puțini însă cunosc transcrierea textului care apare pe zidul frontal al construcției și faptul că, în legenda locală, aceasta nu este singura fântână din zonă.

În spațiul curții Mănăstirii, cât și în exteriorul acesteia, era o mlaștină, inclusiv un lac. Conform legendei, atunci când s-a făcut drenarea mlaștinii, s-au făcut mai multe fântâni, printre care și cea cunoscută ca fiind a Meșterului Manole, celelalte fiind numite după numele meșterilor care au lucrat la zidirea Mănăstirii. Când a avut loc acest lucru nu se știe cu exactitate.

Pe zidul fântânii există o plăcuță pe care este scris: „Fântâna lui Manole, monument istoric sec. XVI”. Inscripția de pe zidul frontal al fântânii, încă bine păstrată, se pare că este, după părerea specialiștilor, cu mult mai recentă, anume, din prima decadă a secolului al XIX-lea.

Transcrierea textului, fapt curios, nu apare în cele mai multe dintre lucrările dedicate istoriei orașului și, mai ales, Mănăstirii Argeșului, de aceea, o redăm aici: „Cursul apei din fântână/ Când este rece și bună/ La ea mult norod se adună/ Ca setea să-și potolească/ Inima să-și răcorească/ Vederea să-și veselească./ Și cine bea mulțumește/ Și pe ctitor proslăvește/ Cu toții îi fericească/ Și până când apa curge/ Pomenirea nu se stinge/ Ci și mai mult se adauge/ Că curge cu îndestulare/ Aceasta sfârșit nu are/ Și ca să bea fiecare./ Acest izvor era tăinuit/ Din vechime negândit/ Până acum când s-au înnoit/ Făcându-se întâi încercare/ Pentru gustul care-l are./ Așa și-au găsit cu cale/ Că-ndată cum au aflat/ Într-acest loc o au mutat/ Bun lucru cu adevărat.”

La un moment dat, se vehicula ideea că locul în care a căzut Manole ar fi cel din curtea Mănăstirii, unde există o cruce împrejmuită cu un gard de lemn. Dar acest lucru nu se justifică. Într-un manuscris aparținând lui Dragomir Logofăt, se precizează: „Ridicatu-s-a această sfântă cruce pentru pomenirea Marelui Mucenic Gheorghe în zilele creștinismului. Io Grigore Ghica Voivod, cu blagoslovenia mitropolitului chir Ștefan și cu toata nevoința egumenului Teodosie, cu toate cheltuielile mănăstirii; într-aceea vreme fost-au înfricoșată ciumă în toată țara și aici la mănăstire încă s-au petrecut Ștefan egumenul de această moarte. Vecinica lui pomenire. 7170 (1661). Am scris eu Dragomir Logofăt.” Așadar, crucea a fost ridicată în amintirea celor care au murit de ciumă în întreaga zonă de aici și nu are legătură cu meșterul Manole.

(În figura alăturată apare medalia de lut, creație a ceramistului Cucu Ureche, reprezentând Fântâna Meșterului Manole, medalie care a fost acordată, la întâlnirea colaboratorilor revistei din 10 august 2013, tuturor celor care au semnat măcar un articol în *Curtea de la Argeș*.

La această întâlnire, Editura Ars Docendi, a Universității din București, a prezentat broșura *Mănăstirea Curtea de Argeș*, ediție anastatică a unei broșuri de la începutul secolului XX, a fotografului bucureștean Ioan Spirescu, în care apar mai multe imagini ale Mănăstirii Argeșului; una dintre acestea este chiar imaginea Fântânii Meșterului Manole pe care revista noastră a adoptat-o ca logo, reproducând-o în colțul fiecărei pagini. N.red.)

Trigonometria lui Gheorghe Lazăr

Este vorba despre o carte „alcătuită sau prelucrată (după declarațiile lui I. Eliad, G. Lazăr ar fi prelucrat *Trigonometria* sa după Wolff, ceeace nu pare totuș a fi exact) de Gheorghe Lazăr pentru școala sa de la Sfântul Sava (...), lucrare completă, isprăvită de autor în Fevruarie 1821, dar rămasă netipărită din cauza Revoluției lui Tudor Vladimirescu.

Manuscrisul se găsește, din fericire, intact, păstrat cu evlavie de Academia Română.

Cu prilejul împlinirii a o sută de ani dela venirea lui Lazăr în țară, eveniment care coincide cu înființarea învățământului național în Muntenia, am crezut că e nemerit să dau publicității acest manuscris, care interesează știința română din mai multe puncte de vedere.”

Am reluat începutul Prefeței pe care Traian Lalescu, unul dintre cei mai mari matematicieni români, o semnează la începutul cărții publicate în 1919 de Imprimeria Statului, București: „Trigonometria de Gheorghe Lazăr, însoțită de o notă biografică și de note explicative, transcrisă după slove cirilice și publicată de Traian Lalescu, Profesor la Universitatea din București”. Reiau și ultimele două paragrafe ale Prefeței:

„Printr-un bizar joc al soartei, cartea lui Lazăr, lucrată în epoca măreață dela 1821, este desmormântată din arhivele Academiei tocmai în zilele acestea de cumplită frământare, pe timpul războiului contra Austro-Ungariei... Atunci n-a putut fi tipărită din cauza revoluției lui Tudor, acum am crezut la un moment dat că iarăș nu va putea fi tipărită din cauza vitregiei împrejurărilor.

Trimițând la tipar această ultimă foaie pe care o aveam de scris, cu adânca mulțumire sufletească de a-mi fi îndeplinit o pioasă datorie față de memoria acestui mare român, mă rog Domnului ca lupta sfântă pe care o duce astăzi poporul românesc pentru consolidarea sa națională să aibă aceleași urmări fericite și trainice pentru viitorul său ca și revoluția lui Tudor Vladimirescu.”

Traian Lalescu scria aceste rânduri la „26 Octomvrie 1916”.

Urmează, pe 22 de pagini „Vieața și activitatea lui Gheorghe Lazăr”, apoi „Trigonometria cea dreaptă, alcătuită acum întâiu în limba română prin Gheorghe Lazăr întru folosul școlarilor său. Școala din Sfântul Savva, București 1821 Fevruar 26.” Această pagină a manuscrisului este reprodusă în cartea din 1919, o reiau și alăturat, chiar dacă nu în condiții grafice foarte bune (observati caligrafia, în particular, semnătura din dreapta-jos).

Pentru cititorul de astăzi, cartea lui Gh. Lazăr poate părea, prin limba română de acum aproape două secole (dinainte de Eminescu, printre altele) și prin terminologia matematică la început de fixare la noi, un veritabil poem în proză. Exemplific cu chiar începutul lucrării.

Cap. I. Despre cunoștiința cea de opște a trigonometrii

Hotărârea I. Trigonometria cea dreaptă este știința care ne învață a desface pe triunghiu dreapteiliniat în plan scris; adecă a hotărî câtățimea laturilor și a unghiurilor.

Corolar. Fiindcă și pe fața sferii să pot scrie triunghiuri ale căror laturi sânt arcurile cercurilor, urmează că mai este și alt fealiu de trigonometrie, care ne învață câtățimea laturilor și unghiurilor triunghiurilor sfericești, și să zice trigonometrie sfericească, despre care ne învață astronomia.

Scolion I. Deci, ca să putem afla câtățimea acestora, despre ceale șase părți ale fieșcăruia triunghiu, adecă trei laturi și trei unghiuri den care fieșcare triunghiu stă alcătuit, trei trebuie să fie cunoscute, cari să numesc date, și dentr'aceste trei date, o parte măcar trebue să fie o lature a triunghiului. (...)

Scolion II. Însă, dându-să o lature, ca să să poată apoi cunoaște unghiul trebuie să fie oareșcare analoghie hotărâtă între unghiu și lature, care analoghie cu adevărat și este, precum s-au arătat în gheometrie, unde s-au cuvântat cumcă măsura fieșcăriia unghiu este arcul cel tras den cheantru [centru] unghiului între pecearele lui, sau coarda cea răspunzătoare acelui arc, și unghiul dela periferie este numai coarda jumătate a celui arc răspunzătoare, spre măsură. (...)

Reiau și o problemă (Prev. VI): *Dându-să dintre aceaste trei: sinu, cosinu și atingătoarea, doao, a afla pe al treilea cu tăetoarea, cotăetoarea și coatingătoarea.* (Notele din finalul broșurii ne lămuresc: *atingătoare* = tangenta; *coatingătoarea* = cotangenta; *tăetoare* = secantă; *cotăetoare* = cosecantă.) Urmează *arătarea,* adică rezolvarea...

Privind limba și terminologia *Trigonometriei,* Traian Lalescu scrie în Prefață:

„În sfârșit, din punctul de vedere al ortografiei și al limbei românești, precum și din acela al terminologiei matematice, cartea prezintă de asemenea un interes deosebit. Pe vremea lui Lazăr, limba românească nu suferise încă supliciile gramaticale ale generației de latiniști și nici nu-și înstrăinase firea sintaxei sale prin contactul cu învățătura străină. E o limbă neaoșă, cu adaptări naive, dar totdeauna interesante și scrisă cu o ortografie limpede, care pare azi o adevărată ironie față de pestrița activitate ulterioară a cărturarilor noștri.” (Gh.P.)

Poezie fără frontiere

Jacques Brel

Paula ROMANESCU

Din crizantemă-n crizantemă ne vestesc toamnele c-a fost odată un om una cu cântecul aruncat peste lume ca un chiot de soare, ca o şoaptă de stea robită de dor de pământ, ca o lacrimă strivită-ntre riduri, ca un zvon de tăceri grăitoare.

Numele lui – Jacques Brel. Muzica lui – răsfrângere de-amar deghizat în surâs; vocea lui – mare-n furtună, larguri fără ţărm, valuri care cu munţii se măsoară, şi cu norii, şi cu ceţurile, şi cu lumina acelor mereu râvnite stele care tot mereu rămân de neatins.

Şi alte anotimpuri vor mai tot trece de când crizantemele vor fi înflorit pentru ultima oară în acel 9 octombrie 1978, când poetul-compozitor-interpret Le Grand Jacques s-a mutat „en haut de sa colline, voir les arbres dormir en refermant leurs bras”, acolo, în paradisul din insula Hiva-Oa din Marchize, lângă un alt mare căutător (şi găsitor!) de stele, pictorul Paul Gauguin.

Venit pe lume în primăvara anului 1929, la 8 aprilie, în familia Romain şi Elisabeth Brel, burghezi belgieni bine aşezaţi în bunăstare, Jacky înţelege de timpuriu că viaţa trebuie să aibă şi alte culori decât cenuşiul geamurilor de uzină „toujours mal lavés”, uzină ale cărei frâie ar fi trebuit, după socoteala tatălui său, să le preia chiar el la vremea sorocită de legile robite banului. Dar socoteala de-acasă...

Et l'enfance passa, trecu şi copilăria, cu toate câte-i sunt acesteia fireşti.

În familie se râdea puţin (când se râdea!), educaţia sobră, catolică, impunea să fie respectate trei noţiuni: Dumnezeu, regele, părinţii. Ordinea era strictă. Dar iubirea?

Pentru copilul Jacky, iubirea a avut mai întâi chipul mamei, acea delicată făptură care ştia să-i spună poveşti şi să râdă ca nimeni altul dintre toţi acei „Flamands taiseux et sages” – flamanzi taciturni şi severi care-l înconjurau. La şcoala primară (catolică, bineînţeles!) a fraţilor Saint-Viateur, Jacky se distinge printr-o perfectă... mediocritate. La Institutul Saint-Louis, mai apoi, îşi perfecţionează dreptul la visare. Tot visând, s-a trezit repetent din cauza unei frumoase *Rosa, rosa, rosam...* Decide să termine cu şcoala. Viaţa nu-i o vitrină în care să-ţi aşezi diplomele! El vrea altceva. Ceea ce ştie cu certitudine este că uzina nu-l interesează deloc. Citeşte cu nesaţ literatură universală, descoperă un personaj fascinant care avea să-l urmărească toată viaţa: Don Quijote de la Mancha. Începe să scrie poeme şi să le pună pe muzică. Fără prea mare succes.

Et la guerre arriva – şi a venit războiul. Cum care? Acela cu soldaţi în uniforme verde-gri, cu pas apăsat, cadenţat, arogant. Adolescenţa s-a topit ca un norişor diafan zburătăcit între război, afaceri familiale, moarte, speranţe, disperări, visări. Şi a venit tinereţea ca un clocot, ca o răscolire de seve, cu o primă floare, cu o primă fată, cu o primă zvâcnire a inimii, cu o sete nestinsă de a trăi altfel decât i se pregătea de scorţoasa socoteală de afaceri, ca o obligaţie purtată din tată-n fiu sub biciul măriei sale „Zeul cel stăpân peste zei”. Dacă domnul Romain Brel era convins că fiul Jacques va trebui să-şi împlinească destinul de a prelua curând frâiele uzinei, acesta presimţea deja chemarea irezistibilă a unui destin ce părea o plăsmuire de mori de vânt. Până una-alta, tânărul Brel se îndrăgosteşte de o blonduţă – Thérèse Michielsen – care-l ia în seamă, deşi, frumuşel nu era deloc. Ei, şi? „Ça fait du bien d'être amoureux”...

Pleacă la armată ca şi cum ar pleca într-o călătorie. La capăt, la întoarcere, Thérèse (Miche) îl aşteaptă. Ba mai mult: găseşte răspunsul potrivit la o întrebare pe care i-o pune el, bărbatul cu instrucţia cazonă făcută, şi devine Doamna Jacques Brel. Îndrăgostitul logodnic nu va mai auzi de-acum „l'adjudant de ses fesses” strigând a grăbire „Au suivant! Au suivant!...”

Era în 1950. Nunta, ca orice nuntă.

Şi viaţa, ei, da!, viaţa a prins a înmuguri în proaspăta familie Brel. Jacques şi Thérèse vor avea trei fete.

În 1953, la un post de radio din Bruxelles, i se transmit câteva cântece: *Il y a, La Foire, Il pleut.* Ce lipsă de seriozitate!, avea să spună Romain Brel. Să fii cadru de conducere în uzină şi să te discreditezi astfel în faţa personalului! Dar soţul Thérèsei, „cadrul de conducere” al uzinei cu ferestre mereu prost spălate, se logodeşte de acum pentru totdeauna cu iubirea lui cea mare – muzica. A mai cunoscut şi alte iubiri. Aveau toate chip de femeie. Ultima dintre acestea, cea lângă care a ales să rămână până la capăt de cale, părăsind Parisul şi scena în plină glorie spre a se refugia alături de ea în larg de ape pe insula Hiva-Oa, se numea Maddly Bamy. Se mai numeşte încă. A rămas acolo, în insulele Marchize, să-i vegheze somnul. Între timp, a scris cartea de memorii *Tu leur diras* (Tu să le spui). Splendidă mărturie de iubire!

Dar până la ea a fost Parisul. Aici a cântat *Le Plat Pays* (Ţinutul Plat), ţara lui de brume şi de larguri, cu oameni taciturni, cu fete blonde sărace în surâsuri, ţara lui: *Cu Marea Nordului drept ultimul liman/ cu valuri largi de dune s-oprească val cu val/ (…) cu catedrale care-i sunt deopotrivă munţi,/ şi cu negre clopotniţi/ catarge cât să-nfrunţi/*

norii grei din înalturi cu diavolii de piatră/ cu şirul lung de zile drept unică răsplată/ şi unica în viaţă mare călătorie/ cu ploi ca lunge drumuri spre-acelaşi înserat/ ascultă-l dacă vrei, mi-e bucurie/ Pământul meu, Ţinutul Plat.

A cântat prietenia, camaraderia, sfâşierea despărţirii, umilinţa, credinţa. Dar ce n-a cântat Brel!

Plecat la Paris să se găsească, să se afirme, să fie liber şi eliberat de exigenţele verbului trebuie, cântă la început prin cabarete, „acompaniat” de fumul de ţigară, de şoaptele mesenilor, de hohotul lor de râs, atenţi sau total surzi la litania cântăreţului care implora „Ne me quitte pas, ne me quitte pas/ il faut oublier/ tout peut s'oublier/ qui s'enfuit déja...” (Nu mă părăsi/ trebuie uitat/ tot ce nu mai e/ timpul blestemat/ timpul neales/ când n-am înţeles/ să-ncercăm să ştim/ orele de chin/ să le facem zori/ fără întrebări/ ce ne-ar umili/ nu mă părăsi, nu mă părăsi, nu mă părăsi... (...)// Nu mă părăsi/ îţi voi dărui/ perle mari de ploi/ culese din ţări/ unde ploi nu sunt/ şi-ţi voi povesti/ de-un rege care-a/ murit de amar/ că nu te-a-ntâlnit (...)// Nu mă părăsi/ lasă-mă să fiu/ umbra umbrei tale/ umbra mâinii tale/ umbra câinelui/ care te-o-nsoţi…// Nu mă părăsi, nu mă părăsi, nu mă părăsi.)

Să fi fost ecoul glasului implorantei Thérèse care-l urmărea? Să fi fost implorarea către zeiţa-muzică de a-şi apleca urechea la chemarea lui? Să fi fost refuzul primei frumoase pariziene de a răspunde litaniei lui de iubire?

L-a înţeles însă directorul casei de discuri Philips, Jacques Canetti.

Din 1956, un tânăr student pianist, François Rauber, va deveni acompaniatorul şi aranjorul orchestral al muzicii lui Brel.

Pretenţiosul public francez s-a lăsat cucerit de cântăreţul belgian, cel de o stranie şi tulburătoare originalitate.

A cântat Bruxelles-ul, Bruges-ul, Gant-ul, Marea Nordului, ţara lui de brume cu catedrale-munţi, femeile (toate aveau nume care începe cu litera M: Marieke, Madelaine, Mathilde; pe aceasta din urmă, Serge Lama, un alt mare şansonetist francez, care avea să prezinte un concert-recital „Brel” – in memoriam, n-a inclus-o în repertoriu, considerând că ea trebuie să rămână doar a lui Brel).

Când prin anii '90 aveam să vizitez Bruges şi Gant, mi s-ar fi părut cu totul firesc să-l întâlnesc şi pe poetul cântăreţ prin pădurea de turnuri de catedrale ridicate de om spre cerul–divinitate. Gant este un mare centru universitar, industrial, al doilea port ca mărime al ţării, după Anvers, dar pentru mine rămâne o poveste dantelată în piatră, răsfrântă în oglinda apei din multele canale pe care trec vaporaşe cochete mereu pline de mulţimea de turişti. O poveste în care se amestecă frânturi de istorie de pe când omenirea aşeza în memoria viitorului nume precum Carol Quintul (1500-1558), cel care nu-şi mai încăpea în... coroană că în imperiul lui soarele nu apune niciodată. N-o fi apus, dar cât de întuneric trebuie să fi fost pentru cei ce duceau (şi încă!) greul gloriei mai marilor lumii dintotdeauna! Castelul în care s-a ivit în lumină Carol Quintul păstrează în piatra vânătă a zidurilor sale întunericul şi răceala camerelor de tortură, a „ublietelor” – celule ca nişte puţuri fără ciuturi, „săpate” sub planşeul sălilor de bal şi al celor în care aveau loc interminabile ospeţe, celule în care erau aruncaţi indezirabilii stăpânirii şi „uitaţi” până când, îndurătoare, moartea...

Istoria oraşului este o înlănţuire de rivalităţi politice şi religioase. (Dar în care istorie a neamurilor nu se amestecă aceste două mari puteri care ne guvernează existenţa?) Prin 1815, Ludovic al XVIII-lea (al Franţei) se refugiază la Gant de teama aceluia care părea de neînvins – Napoleon Banaparte. (Dar Insula Sfânta Elena îl aştepta răbdătoare în seninul ei de ape dintr-un Atlantic bântuit de furtuni pe acel „neînvins” pentru care lumea devenise un joc de şah cu pioni-regi...)

În Catedrala Saint Bavon, ridicată din porunca lui Carol Quintul pe la jumătatea secolului al XVI-lea (desigur, ca să-şi mai spele din păcate), se păstrează cea mai aleasă splendoare a picturii flamande – polipticul „Adoraţia Mielului Mistic” de Hubert şi Jan van Eyke. (De unde, Doamne, cuvinte spre a o descrie? E ca şi cum ai împuşca din iubire cântecul privighetorii.) Câte ceva despre „avatarurile” la care a fost supusă lucrarea de-a lungul timpului: Instalat solemn în 1432 într-o capelă din marea catedrală de secolul al XII-lea pe ale cărei ruine se află actuala catedrală Saint Bavon, polipticul a stârnit gustul de acaparare (ori l-o fi pălit fervoarea mistică!) al lui Filip al II-lea (fiul lui Carol Quintul). Mai târziu, protestanţii au vrut să-l ardă (tabloul, nu pe Filip al II-lea!), găsindu-l prea tulburător. Joseph al II-lea i-a scos din ansamblul picturii pe primii mari vinovaţi de toate relele omenirii – cei cu furtul merelor din grădina Paradisului – care, în poliptic, continuau să stea de strajă, în splendida lor nuditate, la alaiul strălucitor care se revarsă din cele patru zări spre unica lumină în care totul se concentrează: Mielul Mistic. Ei, săracii săracilor, care nu aveau drept bogăţie decât gustul păcatului preschimbat în iubire, l-au înfuriat foarte pe regele Joseph secundul. Mai apoi (sfârşitul veacului al XVIII-lea), polipticul a luat drumul Parisului din porunca „Directoratului” bisericesc şi a rămas aici până în 1815. Muzeul din Berlin este cel care avea să expună separat câteva dintre tablourile componente ale polipticului şi abia în 1920 acesta urma să fie reconstituit. Hoţii au continuat gândul lui Filip al II-lea, reuşind să fure în 1934 unul dintre panouri, înlocuit cu o copie în 1941. Al Doilea Război Mondial a răvăşit nu doar aparenta ordine a vieţii pe pământ, ci şi polipticul fraţilor Eyke, luat de autorităţile germane şi ascuns în Austria într-o mină de sare. Acolo a fost descoperit în 1945 de trupele americane şi returnat capelei pentru care fusese destinat de donatorii săi Josse Vijd şi soţia sa, Elisabeth Borluut, ale căror portrete se află pe spatele panourilor laterale.

Poezie fără frontiere

Nici specialiştii în istoria religiilor, nici filosofii, nici matematicienii, nici botaniştii şi cu atât mai puţin poeţii şi pictorii n-au rămas indiferenţi faţă de această creaţie uluitoare. Primii au recitit cu atenţie Vechiul şi Noul Testament şi au comparat numărul de personaje (O mie patru sute!) venite pentru adoraţia Mielului Mistic. Nu corespundea cu cele din tablou (numai 248!). Dar filosofii au găsit rezolvarea pornind de la mărturia lui Van Eyke: „Daţi la o parte arbuştii de-a lungul aleilor şi veţi găsi restul de personaje". Matematicienii au descoperit cea mai perfectă poezie a geometriei, botaniştii au identificat cu lupa patruzeci şi două de specii de flori şi plante, poeţii au amuţit sau, alţii mai logoreici, au adăugat rime inutile vechii poveşti a eternei armonii, pictorii s-au împărţit în două tabere: cei mai înţelepţi şi-au aruncat culorile şi pensulele, alţii s-au aruncat orbeşte în bătălia pentru afirmare până la a ajunge la esenţa, puritatea şi perfecţiunea unui punct pierdut în infinitul unei pânze albe întru lauda gheţurilor vesnice...

Din înaltul turnului Beffroi (91 de metri!), cele cincizeci şi două de clopote revarsă, începând cu orele nouă seara, de trei ori pe săptămână, muzici de Bach, Beethoven (nu, nu şi de Brel!), spre marea bucurie a trecătorilor.

Si totuşi, trecând pe lângă zidurile zigzagate îmi tot veneau în minte versurile (şi glasul) lui Brel: „Ay, Marieke, Marieke, je t'aimais tant/ Entre les tours de Bruges et Gant..."

Din *mal de dents* în *mal d'amour,* din *désespoir* în *éclats de rire*, Brel, pornit la Paris ca beduinul spre Mecca, se încăpăţânează să meargă mai departe întru afirmare artistică. Avea să devină rege în regatul muzicii. Pentru început, era măcar bine că la auzul numelui Brel (implicit a muzicii sale), nu mai înfloreau a mătrăgună zâmbete subţiri.

Curând, marile săli de music-hall devin neîncăpătoare la recitalurile sale.

Dar întrebarea (nu ca o nedumerire, ci ca o revelaţie de suflet) continua să stăruie în mintea ascultătorilor cântecelor sale: Cine este acest om, piatră rarisimă ivită ca o bornă de lumină pe drumul artei însemnată cu muzici şi cuvânt? El n-a avut parcă decât să strige de departe (de lângă noi, către noi): „J'arrive" – Sosesc! şi, ascultându-l, am înţeles că între aproape şi departe ne rămâne (?!) scurtul răgaz în care, poate, ne-am putea împlini un fir de vis, când destinul ne-ar cam da de veste că vremea pare a grăbi... iar „Din crizantemă-n crizantemă prietenii ni-s mai puţini/ Din crizantemă-n crizantemă moartea mai ia o Dulcinee/ Din crizantemă-n crizantemă bărbaţii plâng, femeia plouă...// Sosesc, sosesc!/ Dar de ce eu? De ce acum? De ce deja? Şi încotro?// Sosesc, sosesc, e vremea negreşit!/ Dar ce alta-am făcut decât am tot sosit..."

El ne-a vorbit despre moarte cu sfâşiere, dar şi râzând de această bătrână cositoare de vieţi, iar noi am aflat gustul de miere amară al lacrimii. Ea, „cette vieille fille qui nous attend au rendez-vous de la faucille pour mieux cueillir le temps qui passe"... În cântec, Brel pare a cosi voiniceşte, ritmic, sacadat, temerar, încât nu mai ştii cine-i de fapt cositul…

„M-aşteaptă moartea, fată-n casă/ la întâlnirea pentru coasă/ să strângă timpul care trece.../ M-asteaptă moartea, o prinţesă,/ să mă conducă-ncet, în lesă,/ spre pragul timpului ce trece (...)/ Dar cine-i dincolo de prag?/ Cine m-aşteaptă şi ce nu?/ În faţa porţii azi eşti tu..."

Ne-a vorbit despre Dumnezeu, iar noi am înţeles minunea de-a fi om. „Moi, si j'étais le Bon Dieu..." (Eu de-aş fi Dumnezeu...), dar tot el, Le Grand Jacques, se pune repede la punct: „Tais-toi donc, Grand Jacques/ que connais-tu du Bon Dieu?/ un cantique, une image/ tu ne connais rien de mieux" (Ia mai taci, Grand Jacques/ ce ştii tu despre Preabunul?/ vreo cântare, vreo icoană/ în rest, înţeles niciunul).

Ne-a vorbit despre diavol, dar noi nu l-am luat în serios şi am îngăduit somnului raţiunii să facă ce ştie el mai bine întru perpetuarea urii, a neînţelesurilor toate, a crimei, a războiului, întărind prin ignoranţa noastră zicerea aceea cu „La raison du plus fort" care ne-a tot îngenuncheat dintotdeauna.

În vremea asta, „Le Diable", venit pe pământul oamenilor ca să-şi vadă de interesele lui, îşi freca mâinile a bucurie văzând ce se întâmplă cu nătăfleţii muritori şi clama mulţumit către „ai săi", ca un adevărat ministru întors dintr-o călătorie de documentare: E bine! (Ça va!)

„Cam peste tot pământul sunt/ pârjoluri larg strălumінând./ E bine!// Sunt oameni care c-un cuvânt/ vând pacea pe război ca-n târg./ E bine.// Cu zgomot trenurile sar/ de pe cărările de şine/ când oameni plini de ideal/ plantează bombe cresc ruine/ seamănă moarte-n vânt în val/ dup' un sistem original./ E bine!// De câte-n lume au văzut/ oamenii au ochi goi, cenuşii/ şi nici măcar în *gai Paris*/ nu se mai cântă ca-n trecut./ E bine!// Vânzări nu-s. Totu-i de vânzare:/ sfinţenie, amor, onoare./ E bine!// Cei mari sunt socotiţi nebuni/ poeţii visători mărunţi/ iar în ziarele de luni/ şi până luni doar cei urâţi/ îşi află poza; bravii plâng,/ spre ei în hohote ajung/ râsete reci de ură pline./ E bine! E bine! E bine!"

Ne-a vorbit despre viaţă plângând, iar noi am desprins lumina din surâs şi, ca pe o dogoare de cenuşă fierbinte, am încercat s-o stingem cu o lacrimă, cu un semn de simplitate, cu o boare de surâs.

„Dincolo de concertul suspinelor de plâns/ al ţipetelor celor/ ce se tem de-un surâs/ E bine să vedem/ tot ce-n lume-i frumos/ E bine s-ascultăm/ cântul melodios/ al păsării din crâng/ sângele clocotind/ leagănatul mamelor/ ruga copiilor/ freamătul lutului/ somnul pământului."

Ne-a vorbit despre iubire şi am priceput un pic mai mult tâlcul din zicerea Sfântului Pavel, cu-acel „Dacă iubire n-am, nimic nu am".

Dar de ce taina aceea ne-a străfulgerat până la a ne face să luăm şi ridurile drept umbră de surâs? Concluzia vine ca o izbândă a trestiei iubitoare şi încă gânditoare, ca o înflorire de gând: „Când nu vom avea nimic alta de dat unii altora (...)// Atunci numai cu forţa de a iubi, curată/ vom avea-n mâini prieteni, lumea toată."

Ne-a vorbit şi despre sfâşiere, despre fiara indiferentă care pândeşte viaţa de cuplu atunci când iubirea s-a exilat într-un a fost odată doar pentru unul dintre cei doi, în vreme ce purtătorul dulcei poveri tot caută justificări neacceptabilului:

„Furtuni am traversat, desigur,/ De douăzeci de ani de când/ Iubirea ne-a fost vin şi pâine,/ Ne-a fost blestem şi ne-a fost cânt (...) M-ai părăsit de mii de ori,/ Te-am părăsit la rândul meu/ ca să aflăm iar fiecare/ că apa nu mai are gust,/ că bolta e un drum îngust/ şi că iubirile-s amare. (...)// Tu mă cunoşti pe dinfară,/ Eu ştiu şi cutele-ţi din gând (...) Ai avut şi amanţi, desigur,/ cine mai bine să-nţeleagă/ că timpul rău al netrăirii/ trebuie ajutat să treacă!.../ Dar în sfârşit am înţeles,/ cu greul tot, cu-amar tumult,/ ce lesne poţi îmbătrâni/ făr' a fi fost vreodată adult.../ Tu plângi din ce în ce mai rar,/ Eu mă frământ azi mai puţin,/ Misterul nostru văluri n-are,/ Ne este teamă de vâltori/, dar cât de bine-i uneori/ să te arunci chiar în vâltoare..." ca apoi, răvăşitor, refrenul ca o maree din larguri, de neoprit, în năpraznica forţă cu care şterge tot ce nu are semn de trăinicie de stâncă: „Iubirea mea, dulcea şi tandra, negrăita mea iubire,/ de din zori până-n târziu,/ că te iubesc, atâta ştiu!"

Ne-a vorbit despre singurătate când „On est deux, mon amour, et l'amour chante et rit/ mais a la mort du jour, dans les bras de la nuit/ on se retrouve seul" („Suntem doi într-o iubire, când iubirea cântă şi râde, dar în braţele nopţii când ziua se frânge, e singur fiecare; zece într-o bătălie cu timpul, o sută la balul prieteniei, o mie în înfruntarea cu altă mie din care se ajunge la două mii de morţi, un milion în râsul altor milioane de hohote, spre a reface apoi iarăşi drumul înapoi: o mie la roata cu noroc, o sută în al slavei mereu schimbător joc, zece-n jilţul puterii când armate ajung totuna cu ţărâna, şi-n sfârşit, iarăşi doi în minciuna de-a-mbătrâni împreună... Dar vai! când bate ora cea fără de iertare, e singur fiecare"...)

Ne-a vorbit despre bătrâneţe, el care n-avea să-mbătrânească niciodată, grăbit „să ajungă" „en haut de sa colline/ voir les arbres dormir/ en refermant leurs bras", într-un 9 octombrie 1978, când crizantemele îşi deschideau corole de mireasmă între ape şi cer la Hiva-Oa.

Şi totuşi, acest om niciodată ajuns la vârsta înernărilor, a ştiut ca nimeni altul să înţeleagă cum este să fii bătrân, să vadă cum şi de ce „Bătrânii-abia vorbesc; doar prea stinsa privire li-i plină de-nţeles./ Chiar plini de bani, săraci sunt/ şi-o inimă le-ajunge la amândoi ades./ În casa lor miroase a cimbru, a lavandă şi-a vorbe de-altădat'./ Chiar de le este casa-n Paris, când timpul creşte/ în urma lor, le pare că-s într-un fund de sat.// Când şi-amintesc de zile trecute, glasul are ecouri lungi de râs;/ Când lacrimile grele le-nrourează pleoapa e că prea mult au plâns./ Iar de tremură, semn e că pendula de-argint care toarce aşa, repetând în salon când un nu, când un da, le spune: Pe curând!...// Bătrânii abia calcă, au parcă-n gesturi riduri, lumea lor s-a-ngustat:/ De la pat la fereastră, de la pat la fotoliu, mai apoi doar la pat.// De-i vedem mergând ţepeni, braţ la braţ precum nişte vreascuri vag umblătoare,/ O fac spre a conduce pe-unul de-al lor în lumea de umbre, fără soare,/ O fac spre a uita răstimp de un suspin/ De pendula de-argint care toarce aşa, când un nu, când un da, vestind: Mai e puţin!// Si vine-o zi în care bătrânii adorm numai că somnul le e etern;/ Se tem să nu se piardă, se ţin prelung de mână, şi-n urmă tot se pierd./ Rămâne singur unul din ei – cel bun? cel rău? cel senin ori cel tern?/ Nu are importanţă, cel rămas se găseşte de fapt în plin infern.// Poate-l vedeţi cum trece, poate-o vedeţi adusă sub ploaia de amar,/ Traversând timpul, parcă scuzându-se că face umbră pe lume iar.../ Şi evitând bătaia pendulei de argint, măsura-i dreaptă,/ Care-ngână aşa, când un nu, când un da;/ Pendula ce... ne-aşteaptă."

Să ne mai întrebăm cine este acest om atât de aparte şi, totuşi, atât de asemănător nouă?

El zicea cum c-ar fi „Un soir d'été". Oare numai atât? O seară de vară, oricât de limpede, are tulburări de ape călătorind spre zare, adieri de sunet stins de dulce corn... Cum?! Asta-i din altă poveste? Dar cum să vorbeşti de un mare poet al lumii de sunete fără să-l raportezi la graiul limbii tale de cânt împărătesc!

Tot el zicea că e un Don Quijote „pour toujours au service de l'honneur" (mereu în serviciul onoarei). Pentru care Dulcinee? Poate chiar pentru tine, fată frumoasă care vei descoperi din întâmplare universul lui de cântec într-o zi ca oricare alta, dar ca nicio alta de dinainte de a fi descifrat vraja zicerii lui inconfundabile într-o franţuzească sculptată în cremenea cântului de Pygmalion al muzicii.

Să fi fost un călător plecat într-un ţinut în care nu se pleacă şi totuşi se ajunge?... „Priveste, copile, priveşte atent:/ Acolo în zare unde trestia-şi leagănă creasta,/ parcă vine un om pe care nu-l cunosc... Priveşte, tu, atent!" Non, ce n'est pas „lui"! *Cette ombre du pays de brumes aurait plus de tourment s'il s'agissait de lui,* am adăuga noi, cei de mai multă vreme privitori în zare, nu chiar ca la teatru, în asteptarea acelei himere pe care sufletul văzător sigur o va recunoaste. Fiindcă tocmai asta este cântecul – himeră care ia forma dorurilor care ne bântuie.

Să fi fost un visător de imposibile visuri fără de care viaţa n-ar fi decât un somn ca o banală repetiţie a plecării aceleia „pour mieux fermer le temps qui passe"?

Brel – Don Quijote ştie (şi ne spune) că: „Rêver un impossible rêve/ Porter le chagrin de départs/ Brûler d'une possible fièvre/ Partir où personne ne part.../ Telle est ma quête:/ Suivre l'étoile;/ Que m'emporte la chance?/ Que m'importe l'heure?/ Ou ma désespérence?/ Et puis lutter toujours/ Sans questions ni repos/ Se damner pour l'or d'un mot d'amour", da, asta ar cam fi prin urmare rostul căutării de sens într-o existenţă de neînţeles altfel: Să ajungi la filonul rar al unui cuvânt de iubire! De acolo până la iubire n-ar mai fi chiar un munte mai înalt ca Himalaia…

Abia atunci niciun vis n-ar mai fi imposibil.

Cum să-l defineşti cu o singură frază pe Jaques Brel? Singurul care-ar putea s-o facă este cântecul lui. Să-l ascultăm. Seamănă cu toate frângerile şi răsfrângerile dorurilor omeneşti.

Fii prin urmare şi de data aceasta mai puţin trufaşă, moarte! Se cuvine s-admiţi că în zadar se crede c-ai fi de neînvins, puternică, temută tuturor. Nu, nu toţi cei ce-ţi trec pragul şi mor!

Parcă aşa scria acel poet preot de prin veacul al XVII-lea, John Donne.

Şi, cum să nu-i dăm crezare?!...

Cărți și autori

Publicistica pentru Panait Istrati - datorie morală

Gabriel DRAGNEA

Dincolo de coordonatele fundamentale care au contribuit la construirea edificiului literar de care beneficiem astăzi, este importantă sublinierea aspectului de autoinstruire și completare în plan spiritual și intelectual ale omului Istrati.

O imagine polisemantică ni se dezvăluie în scrisoarea lui Istrati către Romain Rolland, din 20 august 1919, și anume, momentul întâlnirii cu viitorul său prieten Mihail Mihailovici Kazanski. Întâlnirea din brutăria „prăpădită, murdară și slinoasă" avea să-i ofere mai târziu o prietenie plină de peripeții, dar și o viață conturată în spiritul vagabondajului. Mihail avea să fie călăuza unui spirit care urma să se trezească din amorțeală.

„Pe gulerul hainei sale, doi păduchi se plimbau agale, iar în mâini ținea o carte franțuzească." Ce bizar! Ce ciudată imagine, incredibil de asemănătoare cu aceea care urma să se contureze. Panait Istrati, „hamalul socialist din portul Brăilei" (Mihai Ungheanu, *Panait Istrati și Kominternul*, Ed. Porto-Franco, Galați, 1994, p. 12), născut și crescut într-o societate mizeră, într-un spațiu închis, avea să devină dezrădăcinatul vagabond al lumii, purtător al treselor intelectualității franțuzești.

Pe tot parcursul vieții sale, Panait Istrati a trăit sub zodia revoltei interioare, din dorința de a se descoperi pe deplin într-un orizont fără perspective. Om al instinctului, consideră soarta parte integrată a inimii fiecăruia. „Așa e soarta mea. Și soarta e în inima noastră. Suntem mari sau mici sau mediocri, prin inima noastră, căreia ne supunem orbește. Ea ne duce și la bine și la rău. Unde mă va duce a mea? Cine poate sti? (...) As vrea să fiu de folos omenirii acesteia care suferă, din vina ei, datorită egoismului ei. Dar gândul meu se îneacă în propria mea mizerie. Dar nu moare omul de foame... Aș fi total neferícit dacă, chiar dacă aș mânca numai pui fripți, as fi nevoit să trăiesc călcându-mi pe suflet..." (Alexandru Oprea, *Panait Istrati (dosar al vieții și al operei)*, Ed. Minerva, București, 1976, p. 32)

Refuzând drumul compromisurilor, Panait Istrati s-a înscris pe tabelul celor ce pun pariu cu viața. Neacceptând destinul comun celor de aceeași condiție socială cu a lui, nu-și refuză nimic din ceea ce-i poftește inima. Pentru el, fuga, sau, mai bine zis, nestatornicia este rezultatul nemulțumirii pe care i-o oferă spațiul și clipa. Nonconformist, Panait Istrati nu este omul pendulărilor, al indeciziilor, ci omul care trăiește momentul indiferent de conjunctură: „sunt zece zile de când m-am întors la Paris și cu toate că oamenii stimabili nu contenesc să mă felicite (în urma apariției *Chirei Chiralina*, n.a.), eu nu încetez ca în fiecare zi, de câte zece ori, să urc pe o schelă de opt metri pentru a spoi zidurile Liceului St. Louis, din B-dul Saint-Michel 44, totul pentru 32 de franci și 50 centime, și asta fără ca tovarășii mei de lucru să se îndoiască de dubla mea piele." (idem, p. 168)

„Așa mi-a fost mie dat, să mă întorc cu fața către toate punctele cardinale. Dar nu din interes. Ci numai ca conștiința mea să nu-mi spună vreodată că aș fi refuzat, de-a lungul vieții mele, să-mi plec urechea spre orice glas de deznădejde ar fi venit și din orice direcție l-ar fi adus vântul. E inutil să adaog că la mine conștiința e inima. Adică ceva cald. Poate prea cald." (Panait Istrati, *Cruciada mea sau a noastră,* Ed. Delta Press, Cluj, 1992)

Fie că acest strigăt de deznădejde se regăsește în articole de esență politică sau economico-socială, în evocări, figura centrală rămâne omul. Omul, destinatar, colecționar fără voie al tuturor nedreptăților care se răsfrâng asupra lui. Este vorba, în primul rând, de nedreptatea săvârșită voluntar de politic asupra societății sugrumate, alături de care și pentru care Panait Istrati luptă dorindu-se a fi ceasul

deșteptător al masei amorțite, pentru că, „atunci când ai ceva de spus și darul de a exprima, renunțarea este o crimă, iar lenea o rușine." (idem, p. 19)

Iar el, Istrati, cu conștiința febrilă, asemeni inimii lui, s-a dedicat scrisului sperând cu o naivitate dezarmantă în „ceva mai bun, mai omenesc".

Căci „nu e oare mai demn, mai sănătos sufletește, să lupți pentru un drept, decât să pleci capul în fața tâlharului atotputernic ieșit din urna electorală, dându-i astfel să înțeleagă că dreptul tău la viață ar fi discutabil?" (Panait Istrati, *Amintiri, evocări, confesiuni,* Ed. Minerva, București, 1985, p. 311)

„Una din condițiile de căpetenie pentru ca arta să aibă putere moralizatoare și educatoare este moralitatea artistului însuși, înălțimea morală, intelectuală, ideală la care a ajuns el", spunea C.D. Gherea.

Nu putem să afirmăm noi care este gradul intelectual al scriitorului, cum nu putem, de altfel, să știm măsura moralității lui. Dar, știm că a dat opere care, „în negura vremii", se vor vedea alături de creațiile definitorii ale marilor scriitori români.

Înclin să cred că nu sunt puțini – și printre ei mă număr – cei care cred în rezistența în timp a operei istratiene. Cu cât deschid mai multe porți ale cărților scrise de el și pătrund mai mult în tainele creației lui, cu atât descopăr – spre surprinderea mea – parfumul limbii române pe straie franțuzești.

Dacă nu s-a apucat mai devreme de scris, motivul este, probabil, chiar cel afirmat în „reflecțiile" sale „din orele de singurătate": teama de mediocritate. Dar, iată că vine perioada anului 1932, an care va ocupa un loc semnificativ în monografiile despre viața și opera istratiană, prin conferința *Artele și umanitatea de azi,* cu care Panait Istrati organizase un turneu la Viena și apoi în orașele din Germania. Propunându-și o „confruntare sub semnul romantismului, a artei și a secolului său" (Alexandru Oprea, op. cit., p. 282), prin *Artele și umanitatea de azi* se contura ideea conform căreia „viața spirituală, cu nenumăratele ei fețe, este aceea care ne domină existența. De la idolatria cea mai stupidă, până la credințele cele mai înalte, totul este spirit între oameni; această viață spirituală e aceea care pluteste izolată, pe deasupra timpului, în ciuda năruirii atâtor civilizații."

Revista franceză *La Liberté* avea să aprecieze această conferință, publicând la 9 august 1932 un comentariu cu titlul „Cuvinte amare și juste", în care afirma că tema abordată este „o palmă dată epocii noastre, care ne înviorează obrazul". O altă publicație, *L'echo d'Oran* (7 august 1932) reține din mesajul lui Panait Istrati că „arta nu trebuie să slujească, în principal, decât luptei pentru eradicarea suferințelor din lume. Ea nu-i un scop, ci un mijloc".

„N-aș putea explica de ce totdeauna am conceput frumusețile ca niște divinități menite să facă pe om mai bun, să civilizeze lumea. De asemenea, niciodată n-a sălășluit în cugetul meu ideea de artă pentru artă sau artă pentru nimic", spunea la un moment dat Istrati. Mergând pe ideea că arta este cea care clădește moral prin metode cultural-educative, Panait Istrati, cu aparatul său critic, nu poate să nu facă referire la capitularea „artelor și artiștilor, deveniți instrumente în mâinile dictatorilor din epocă, în schimbul unei cât mai confortabile stări materiale". (Panait Istrati, *Amintiri, evocări, confesiuni,* p. 489)

În cuprinsul acestui manifest de credință, Panait Istrati scoate în evidență „arta pentru nimic", schițând sumar, dar concis și adevărat, imaginea creatorilor ei împărțiți în două mari categorii, „artistul turnului de fildeș" și „artistul revoluționar": „Ceea ce îi deosebește e sufletul, adică inima lor. Artistul revoluționar nu poate înălța imnuri frumuseții în mijlocul unei omeniri slute. El este deopotrivă de sensibil față de nedreptate sau frumos, cetățean al lumii, frate al celor asupriți și, în aceeași măsură, artist. Artistul revoluționar are, pe deasupra, simțul responsabilității, la care-l obligă morala talentului și a inteligenței."

Pentru a sublinia și mai intens rolul creatorului desăvârșit și dezinteresat de „laudele" care l-ar putea „mâhni peste măsură", Panait Istrati, în eseul-manifest *Ceva mai bun, mai omenesc*, are o concepție statornică și viguroasă, conform căreia „când religiile se năruie și când toate doctrinele sociale se dovedesc neputincioase, singur artistul, preot al frumosului etern, mai poate reclama dreptul la direcția morală a umanității". Și, cum o direcție morală adevărată se poate trasa doar cu ajutorul artei adevărate, lui Panait Istrati nu-i rămânea decât speranța în izbânda artei „care cuprinde mai multă dragoste, mai multă puritate și sinceritate", ea fiind „singura care nu ne înșeală niciodată".

(Din volumul în lucru *Publicistica lui Panait Istrati – Un jurnalist nedreptățit.*)

Din învățături...

Aceasta te învăț, fiul meu, după cum mi se pare că este mai bine. Iar tu să te sfătuiești cu boierii și cu cine știi că-ți este prieten. Astfel, dacă ți se va părea și sfetnicii tăi îți vor zice: „Vrem să stai în pâlcul tău", tu să stai acolo. Iar dacă vei socoti tu și sfetnicii tăi îți vor zice că este mai bine să stai în pâlcul al doilea sau al treilea, tu așa să stai, iar apoi, precum veți vedea că este mai bine, așa să faceți.

Iar dacă ți se va întâmpla să fugi din luptă, tu să te aperi cu cei 60 de osteni, și când te vei întoarce cu dânșii, iarăși vei birui pe vrăjmașul tău. Însă mai ales să nădăjduiești în Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că el te hrănește și nu va da în veci pricină celui drept, ci te va apăra și întâi, și apoi.

Și așa, cu numele lui Dumnezeu, mergi împotriva vrăjmașilor tăi, căci chiar dacă ți se va întâmpla și moarte, vei lăsa în urmă numelui tău slavă. Iar dacă ți se va întâmpla să birui, nu cumva să te lauzi, zicând că „eu cu puterea mea am făcut aceasta", ci iarăși să dai slavă lui Dumnezeu, cu milostenie, cu rugă și cu jertfă vie, pentru că Dumnezeu este mult milostiv și întotdeauna te va acoperi cu mila sa. Dacă vor pieri vreunii din boierii tăi în slujba ta, tu să te îngrijești bine și frumos pentru sufletele lor, în sfintele și dumnezeieștile biserici, ca să vadă toți și să se îndemne. Iar fiii lor și rudele care vor rămâne în urma lor să primească multă cinste de la tine, pentru părinții lor, care și-au vărsat sângele pentru tine și înaintea ta.

Iar slugile tale care vor fi rămas împreună cu tine sănătoase, și acestea să primească cinste de la tine, fără părtinire.

Sentimente, dramă și împlinire

Octavian D. CURPAȘ

În 1970, regizorul american Arthur Hiller câștiga Oscar-ul cu un film de mare succes, intitulat simplu, *Love story.* Ecranizarea sa după cartea lui Erich Segal, avându-i în rolurile principale pe Ali MacGraw și Ryan O'Neal, prezintă povestea de dragoste a doi tineri, studenți, care se căsătoresc și au parte de o fericire de scurtă durată (tot încercând să aibă copii, vor descoperi că ea suferă de o boală incurabilă). Dramă, lacrimi, suferință, un *tagline* celebru – „love means never having to say you're sorry" – și o coloană sonoră de neuitat, aceasta ar fi în câteva cuvinte istoria filmului.

Un *love story* oarecum similar ne propune și Ligia Seman în cea mai populară carte a ei, romanul *Funiile dragostei,* apărută la Editura Cetate Deva, în 2008, care impresionează prin aceeași reluare a clasicei povești de iubire frântă înainte de termen, de data aceasta din cauza unui mediu social ostil. În creațiile sale, *Funiile dragostei, Handicapul conștiinței, Tragedie și triumf* și *Domnind peste împrejurările vieții,* autoarea impresionează prin capacitatea de a ne oferi o abordare practică a vieții, ideală de altfel, dacă ne gândim că în acest mod ni se transmit adevăruri de mare actualitate.

Funiile dragostei debutează cu un eveniment fericit, Balul bobocilor din centrul universitar din orașul T., ocazie de a-i strânge laolaltă pe cei de care depinde mersul lucrurilor în carte. Intriga amoroasă se conturează chiar de la început, pentru că există un cuplu cu care facem deja cunoștință, Anca și Relu, ea studentă la filologie, el la științe economice, și altul despre care aflăm din relatările Ancăi. Este vorba de Lia Mureșan, colegă de facultate și de cameră cu aceasta, și de Florin Pleșa, politehnist, amândoi creștini. Din acest moment, curgerea evenimentelor este cât de cât predictibilă, pentru că a fi creștin cu doi ani înainte de Revoluția din Decembrie 1989 presupune o serie de riscuri. Tocmai această calitate de creștin complică lucrurile și transformă cartea Ligiei Seman dintr-o simplă dramă ce s-ar fi putut încadra fără probleme în „Colecția romanul de dragoste", într-o pledoarie pentru viață, acceptare, iertare, promovarea valorilor autentice. Odată cu intrarea în scenă a personajelor negative, Mircea Gabor, „un tânăr îmbrăcat cu un costum negru, a cărui haină demodată o tot aranja din mers cu o grimasă de nemulțumire", și Mihai Andreescu, nepotul șefului Securității din orașul T., decorul se modifică și primele note mefistofelice se fac simțite. Mircea se remarcă prin dorința de a parveni cu orice preț, materializată în colaborarea cu Securitatea, Mihai prin frustrarea generată de conștientizarea unei iubiri neîmpărtășite (este îndrăgostit de Lia, aleasă „Miss Boboc" cu un an în urmă, în prezent prietena lui Florin și marea absentă de la bal, din cauza credinței în Hristos). Asistăm la trasarea în nuanțe de gri închis a coordonatelor unei societăți în miniatură, în care, la fel ca în basme, domină eterna luptă dintre bine și rău. Acțiunea romanului se învârte între căminele de studenți din centrul universitar al orașului T., catedrala din aceeași urbe, sediul Securității, casa natală a Liei. Chiar a doua zi după Balul bobocilor, în campusul universitar se produce o dramă, care declanșează acțiunea propriu-zisă. Are loc un accident, pus la cale de Securitate, în care este ucis Dani, un student creștin implicat în misiunea de transport și distribuire secretă de Biblii. Se ajunge destul de rapid, deci, la momentul crucial, definitoriu, când eroii iau decizia fie de a se așeza de partea binelui, fie de a trece în tabăra celalată. Relu, unul dintre numeroșii martori la nedreptatea comisă, alege să nu tacă, în timp ce Mircea realizează că pentru el a sosit clipa cheie, ocazia mult așteptată de a se alia cu Securitatea pentru a obține bani. Drama sa, aceea a omului de rând dornic să își depășească dintr-odată condiția, renunțând la orice scrupul, îl face să piardă de la început simpatia cititorului, iar drumul pe care îl traversează în carte este întunecat, plin de meandre. Misiunea grea a lui Dani va fi preluată de Florin Pleșa, un om matur, profund, conștient că odată ce și-a asumat responsabilitatea, „precauția pe de o parte, zelul, curajul pe de altă parte, trebuiau îmbinate cu credință și rugăciuni".

Printre eroii care oscilează și în care se luptă două forțe, una luminoasă, curată, amplificată de dragostea pentru Lia, alta întunecată, semănând mai degrabă cu un travaliu, aducând cu sine consecințele tragice dezvăluite în finalul cărții, este Mihai. Dacă, inițial, iubirea sa pentru Lia îi dă putere să colaboreze cu Florin, în continuare, mediul în care se învârte, dublat de o anumită lipsă de sens, de banalitatea unei vieți din care Dumnezeu și orice preocupare spirituală lipsesc, îl determină să se apropie de Mircea, devenind părtaș la „sansa" de a face rău în mod gratuit și inutil.

Pe de altă parte, revelația feminină este Anca, personajul care, deși în primele pagini pare să fie în mod categoric opusul Liei, pe parcurs se descoperă ca una dintre firile dispuse să privească în propriul suflet și să înlăture de acolo non-valoarea, mârșăvia, compromisul. În acest context, cuplul Anca-Relu se echilibrează perfect cu cel format de Lia și Florin, iar dragostea neîmplinită dintre ultimii își găsește adevăratul sens în cazul celor dintâi. Autoarea știe să accentueze ideea că în ceea ce o privește pe Anca, brusca ei convertire, altminteri neverosimilă, se datorează, în primul rând, iubirii puternice pe care i-o poartă lui Relu, ajuns la închisoare tot din cauza trădării lui Mircea, iar apoi prieteniei oferite de Lia. În final, descoperim că avem de-a face cu un dublu *love story,* unul concretizat, definit prin bucuria experienței trăite, Anca-Relu, celălalt amintind de tragediile antice, distrus prematur, dezumanizant, Lia-Florin. La fel ca în romanele realiste, despre care Stendhal spunea că sunt ca o oglindă ce reflectă în mod obiectiv starea de fapt, goana după lucrurile materiale îl determină pe Mircea, cel care joacă rolul lui Iuda, să dea în vileag, exact în momentul când Lia și Florin se pregătesc să își oficieze logodna, secretul legat de ei și de Bibliile ilegale. Urmează derularea rapidă a evenimentelor, hărțuirea celor doi de către Securitate, culminând cu uciderea lor. La o abordare superficială, am putea spune că Ligia Seman se folosește de Romeo și Julieta din România comunistă doar ca pretext pentru a descrie infernul omului obișnuit, căruia i se mai pune pe deasupra și eticheta de creștin. La o citire profundă, însă, vom înțelege că tot ceea ce se petrece în carte este în Numele lui Dumnezeu, iar prietenia, spiritul de sacrificiu, dragostea pentru aproapele, chiar dacă ți-a greșit, iubirea pentru părinți se întreșes pe acest fundal, argumentând cu realism absurdul și abisurile promovate de un sistem absolutist, ale cărui tentacule distrug fiorul sublim al idealului tinereții.

Eroii sunt, până la urmă, niște vizionari, ei acționează motivați de credință, de valorile supreme pe care le știu din Cartea Sfântă, iar forța lor, în contact cu derizoriul lumii în care trăiesc, departe de a se slăbi, câștigă, în detrimentul pretențiilor omenești, care, într-un astfel de tablou, se detașează prin ridicol. Faptul că Mircea și Mihai ajung să își rateze parțial ținta indică încă o dată rolul supranaturalului, de asemenea, personaj în roman. Se vorbește foarte des în *Funiile dragostei* despre Biblie, iar versetele sunt presărate cu discreție, ici și colo, fără a agasa, doar pentru a puncta treptele pe care trebuie să le urcăm pe calea mântuirii. Personajele se adună în jurul Cărții, care, odată cu moartea lui Dani, îi unește pe cei rămași în viață, ajungând să fie pentru ei o moștenire spirituală, plină de învățături de suflet. Fiecare percepe această Carte în felul lui, pe unii, cum e cazul Ancăi, îi trezește din starea de păcat și de neștiință, altora le vorbește despre pocăință și despre curățire – situația lui Mihai și a lui Mircea – iar Liei și lui Florin le aduce unirea cu Dumnezeu, iubirea lucrurilor pe care El le iubește și, în cele din urmă, puterea de a accepta să facă voia Lui, indiferent dacă lucrul acesta presupune despărțirea și chiar moartea.

La o analiză atentă, este evident că, pe lângă autenticitatea celor întâmplate, acțiunea din *Funiile dragostei* nu lâncezește nicio clipă, aceasta și datorită stilului în care este scris romanul – cursiv, pe alocuri frenetic și oarecum dramatic, plin de elan și de pasiune constructivă, în același timp, simplu și nesolicitant. Cartea se definește ca o lectură esențială, care nu are nimic de-a face cu ficțiunea și nu poate fi citită sub nicio formă pentru amuzament ori pentru a uita de plictiseală. Totul trebuie luat în serios, totul se adresează sufletului, inimii și minții. *Funiile dragostei* se detașează prin acțiunea extrem de complexă și construită cu o migală deosebită, iar eroii trăiesc pe undeva tragismul și curăția acelor cazuri tipice de martiri, întâlnite în special în perioada întemeierii creștinismului.

Din carte nu lipsesc nici accentele filosofice, în special în ultima parte, atunci când Lia meditează asupra celor întâmplate și începe să se gândească din ce în ce mai mult la trecerea în neființă. Desigur că nuanțele filosofice sunt general umane, de bun simț, fără a avea pretenția că ar putea răspunde unor întrebări esențiale și existențiale. Finalul romanului este apoteotic, iar moartea Liei Gavriș se transformă într-o jertfă ce îi unește pe foștii ei colegi, cândva hulitori de Dumnezeu, acum discipoli ai lui Hristos, într-un fel de confrerie secretă, clădită pe lumina Evangheliei și pe puterea pocăinței.

Ar mai fi de remarcat că *Funiile dragostei* nu este scrisă într-un stil greoi, ci într-un stil modern, antrenant. Ușurința în exprimare a Ligiei Seman demonstrează autenticitate și puterea de a stăpâni un limbaj bine cristalizat, pe un fond liric, pe alocuri pedagogic. Indiferent că este vorba despre dragostea *agape* sau cea *eros,* cuvântul cheie este *convertire,* atât în planul limbajului și al conținutului, cât și în cel al metodei și al tehnicii de realizare. Avem de-a face cu o carte sentimentală, romantică, populară, despre un cuplu tragic, fără a cădea însă în banalul *best seller*-urilor care se citesc în tren sau în avion. Dragostea înnobilează și purifică totul și are puterea de a depăși complicațiile ivite. După obstacolele întâlnite și sacrificiile făcute, el și ea au șansa de a se întâlni în ceruri, așa cum își dorise Lia, atunci când, ca o presimțire a evenimentelor ce aveau să urmeze, a propriei morți, are o premoniție, o viziune, gândindu-se „cât de frumos ar fi fost ca împreună, ea și Florin, ținându-se de mână, să pășească amândoi în fața zâmbetului Mântuitorului." Așa se și întâmplă, pentru că Lia i se alătură logodnicului ei în viața de dincolo, lăsând în urmă iertare și împăcare. Suntem martorii unor evenimente plăsmuite de dragoste, astfel că nu există loc pentru regrete, pentru ură, pentru păreri de rău. Iar lecția pe care o învățăm este una simplă și la obiect: „love means never having to say you're sorry".

La pas prin satul global

Un argeșean prin lume

Șapte zile în Madagascar

Ion PĂTRAȘCU

Era în iunie 1980, când am avut șansa să fac parte din delegația noastră la sesiunea Comisiei mixte româno-malgașe de colaborare economică și tehnică. Delegația era condusă de șeful meu, Aurel Duma, ministru secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe. Încă de pe când avionul venea la aterizare, pe aeroportul din capitala Antananarivo, am avut în față o imagine *marțiană* a insulei. Era o mare pată roșiatică, determinată, după cum am aflat ulterior, de o geologie unică în lume, care continuă să uimească specialiștii în domeniu. Chiar de acolo, de sus, am avut senzația că intru într-o altă lume, complet necunoscută. În cele șapte zile ale vizitei am găsit multe explicații la acel sentiment straniu, care mă încercase încă de la contactul vizual cu insula.

În Antananarivo am fost cazați într-un hotel de lux, cu piscină și servicii care trădau, în bună măsură, școala foștilor colonialiști francezi. Orasul, cocoțat la 1600 de metri altitudine, nu impresiona în mod deosebit, cel puțin la prima vedere. Locuitorii, destul de gălăgioși, aveau fețe zâmbitoare și se arătau prietenoși. Acest aspect l-a păcălit pe Aurel Duma, care, după vizitarea unei piețe alimentare, s-a trezit *pe întuneric*: îi dispăruseră ochelarii, lăsați prea la vedere, în buzunarul de sus al hainei.

Ședințele Comisiei mixte nu ne-au solicitat prea mult. Au fost mai mult discuții de principiu, pentru că relațiile dintre cele două țări erau extrem de modeste. Deschiderea unei ambasade române tocmai în Madagascar și respectiva Comisie mixtă se datorau doar unor rațiuni politice. Era perioada când România își continua eforturile pentru a-și consolida desprinderea de sub tutela Moscovei, fapt pentru care avea nevoie de solidaritate și sprijin sporit pe plan internațional. Nu trebuie uitat că țările africane reprezentau o treime din statele membre ale ONU.

Așa că România promova o politică externă costisitoare, fără preocupări pentru eficiența economică a raporturilor bilaterale. Republica Madagascar era pe o listă lungă a unor astfel de relații externe ale țării noastre. În plus, pentru a se detașa cât mai mult

În capitala Antananarivo

și de structurile Tratatului de la Varșovia, Bucureștiul făcea eforturi constante pentru o apropiere sau chiar integrare în Mișcarea de Nealiniere. Normal, nu a crezut nimeni în *nealinierea* României, însă s-au dezvoltat colaborări rodnice cu țările din această grupare, mai ales în cadrul organismelor internaționale. Așa s-a obținut și sprijinul pentru aderarea țării noastre la Grupul Statelor Francofone.

Primirea lui Aurel Duma de către președintele țării, Dedier Ratsiraka, a fost momentul cel mai important al vizitei. Cu acest prilej, ministrul român a înmânat mesajul personal din partea șefului statului român și a preluat, pentru București, mesajul de răspuns al președintelui malgas. La această audiență, l-am însoțit pe Aurel Duma, împreună cu șeful misiunii noastre diplomatice, Petre Țaranu. A impresionat analiza politico-economică făcută de președintele Ratsiraka cu privire la urmările regimului colonial și dificultățile momentului din Madagascar. El, președinte longeviv (1975–2002) al unei țări din Lumea a Treia, sublinia, la acea dată, că *mare putere este doar acea țară care își poate hrăni poporul.* Ce mi-o fi venit mie să-mi amintesc aceste cuvinte la 23 de ani de la evenimentele noastre din Decembrie 1989 și ce legătură au cu România? Zău că nu-mi dau seama!...

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche

Din cauza unor probleme de sănătate ale ministrului nostru, pentru o bună parte a vizitei, dumnealui și cu mine am fost preluați și cazați la ambasadă, unde amicul Petrică și doamna Țaranu au fost gazde nemaipomenite. În unele dimineți, Petrică dispărea de la ambasadă și mergea la niște abatoare în aer liber, numai de el știute, de unde venea cu cei mai fragezi mușchiuleți de zebu (vită malgașă).

Seara, târziu, de obicei după ce ministrul mergea la culcare, Petrică și cu mine uitam de paharul de bere din fața noastră și făceam lungi incursiuni prin istoria și cultura acestei insule exotice.

Pentru mine, discuțiile respective îmi relevau o poveste fascinantă, pe alocuri greu de crezut, despre cea de a patra insulă ca mărime din lume, după Groenlanda, Papua Noua Guinee și Borneo. Este adevărat că Madagascar,

Lângă Antsirabe, cu Aurel Duma

situat în Oceanul Indian, este o insulă mare, de 594.180 de kilometri pătrați, dar tot insulă rămâne. Însă ea mai este numită și insula continent sau microcontinent, cel de-al optulea continent. Este răsfățată și cu apelativele de *Insula liniștii* sau *Paradisul african.*

Din punct de vedere al biodiversității, insula este depășită doar de Australia, fiind considerată drept un laborator al evoluției vieții pe Planetă. Să reținem că 80% din speciile de plante și animale sunt endemice, adică există numai în Madagascar. De aceea, biologii și botaniștii vorbesc de o altă lume. Este impresionant să auzi că există acolo 12.000 de specii de plante și flori și nu mai puțin de 170 de diferite specii de palmieri; cel gigant poate fi zărit și din satelit. O altă curiozitate este prezența, numai aici, a copacilor butelie sau candelabru.

Fauna este tot unică și ea. Țara se mai numea și *Lemursa*, patria lemurului, un mamifer blănos, asemănător cu maimuța (în latină, *lemures* înseamnă strigoi). Alături de acest unicat al naturii, aici trăiesc 50% din cameleonii de pe Terra, iar 99% din broaștele de astăzi sunt endemice.

Pe lângă aceste unicate, adevărate *fosile vii*, cum li se mai spune, există dovezi și despre unele minuni faunistice greu de închipuit astăzi. În Madagascar a fost descoperit scheletul celei mai mari broaște trăitoare pe pământ, numită *broasca diavol* sau *broasca iadului,* un carnivor cu o vechime de 70 de milioane de ani. Sunt pomenite, de asemenea, urmele celei mai vechi specii de dinozauri, cu vârsta venerabilă de 230 de milioane de ani.

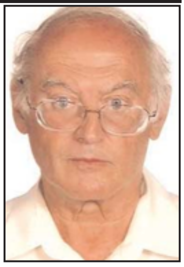
Pentru a ne menține tot pe tărâmul fantasticului, amintesc și de *pasărea elefant,* care, probabil, este *pasărea Roc* sau *pasărea Phoenix*, despre care se vorbește în *O mie și una de nopți.* Tot la ea se referea și Marco Polo în însemnările sale. Greu de imaginat, astăzi, o pasăre înaltă de trei metri și cu o greutate de o jumătate de tonă. Dar și mai fantastic mi se pare oul acesteia, cu o capacitate de 10 litri, din care se putea prepara o omletă pentru 150 de persoane.

Este lăudabilă grija acestei țărișoare pentru tezaurul său natural, pe care îl protejează în cele 23 de rezervații naturale și trei zone interzise, aflate pe listele UNESCO.

În programul suplimentar al vizitei, organizat de șeful de misiune, Petrică Țaranu, a fost inclusă și o deplasare de o zi la Antsirabe, fostă stațiune de relaxare a colonialiștilor francezi, aleasă de acestia și pentru celebrele sale izvoare termale. Printre altele, acolo am vizitat un atelier de prelucrare-vânzare de obiecte din pietre semiprețioase sau mai rare, specifice geologiei insulei. Ne-a primit un meșter chinez, care ne-a făcut cadou câte două eșantioane de rocă, sub formă de scrumiere. Una dintre ele era tăiată dintr-o piatră ce avea conturul exact al insulei. Eu nu m-am putut abține și am cumpărat și opt ouțe din pietre diferite. Acestea se păstrează și astăzi în vitrina peregrinului Pătrașcu.

La întoarcerea spre capitală, cu puțin după orele 18:00, am avut o mică neînțelegere cu șoferul ambasadei, Cyril, care s-a oprit în fața unui pod. O superstiție locală susținea că cine trece acel pod după ora șase seara este luat de un duh malefic. Încercările noastre de a-l convinge au fost zadarnice. Atunci, la volan a trecut Petrică Țaranu. Spiritul rău nu-i avea pe români pe răboj. Văzând aceasta, Cyril a trecut și el fuga, fuga, reluându-și sarcina de șofer. Altfel, Cyril era tare cumsecade. În doar 3-4 zile a reușit să mă facă să rețin și eu 27 de cuvinte din limba malgașă. Astăzi îmi mai amintesc doar *mura, mura* (încet, încetișor) și *fanghia, fanghia* (iute, iute).

De la aventurile chimiei la arheologia fantastică

Mircea OPRIȚĂ

Născut la Piatra Neamț, în 19 iulie 1921, și decedat la Saint-Langis, Normandia, în 27 mai 2008 (publicația *Kadath,* cu nume inspirat din mitologia lui Lovecraft și consacrată, conform programului său, „realismului fantastic în arheologie”, dă data de 9 aprilie), **Dumitru Todericiu** are două perioade de manifestare: în limba română și în franceza adoptată după emigrarea sa în Occident. De profesie inginer chimist, cu Politehnica terminată la București, a scris cărți de specialitate și, din 1958, broșuri de largă popularizare a științei (*Masele plastice, Omul și apa, Cosmochimia*). A debutat în SF în calitate de colaborator al Ceciliei Dudu, cu nuvela *Apa care usucă*, semnată împreună și tipărită de Colecția „Povestiri Științifico-Fantastice” în 1960. Interesat și de unele subiecte exotice ale istoriei, a publicat volumul *Spre America înainte de Columb* (1966), unde prezintă argumentele vizitării Noului Continent de către vikingi, precum și ipotezele unor navigații transatlantice chiar mai vechi, realizate de mediteraneenii antici (cretani și fenicieni), cu mult înaintea exploratorului căruia îi este atribuită oficial descoperirea. O broșură apărută tot la Editura Științifică are ca subiect *Potopul lui Noe*, care îl apropie pe autor și de motivul Atlantidei scufundate. Stabilit din 1970 în Franța, unde a desfășurat o carieră universitară cu specific științific (conferențiar de istoria științelor și tehnicii la École Pratique des Hautes Études din Paris, ulterior la Universitatea din Geneva), își semnează cu pseudonimul Pierre Carnac contribuțiile în franceză la popularizarea contactelor și relațiilor stabilite istoric, documentar și ipotetic între Lumea Veche și Lumea Nouă. În 1973 îi apare la Paris lucrarea *L'histoire commence a Bimini. L'Atlantide de Cristophe Colomb,* tradusă la scurtă vreme în portugheză, iar după 1990 și în limba română.

Sub raportul speculației științifice, *Apa care usucă* atinge ipoteza apei polimerizate, care preocupa lumea savantă în a doua jumătate a secolului trecut, înainte de a se constata în mod incontestabil că direcția cercetărilor respective (în care și Ion Mânzatu își pusese la un moment dat mari speranțe, dovadă teoriile lui despre „apa vie” și „apa moartă”) era greșită. În lucrarea amintită, se obține o gheață „plastică”, polimorfă, capabilă să transforme materia vie într-un fel de sticlă insolubilă. Motivul, ca multe altele din anticipația epocii, s-a folosit în comode scopuri satirico-propagandistice, inventatorului atribuindu-i-se biografia unui nazist ireductibil, cu ambiții de „stăpân al lumii” (alt motiv consacrat în gen). Romanul *Foc pe cer în Ursa Mică* (1964), scris tot în aceeași formulă auctorială, exploatează în continuare imaginea unei planete surprinse de înghețul general, ca urmare, însă, a unui accident cosmic străvechi. Dumitru Todericiu are și scrieri de SF abordate pe cont propriu. Povestirea *Mesajul albaștrilor* (1962) tratează motivul alienilor cu înfățișare strict umană (culoarea stranie a pielii e singurul element de diferențiere), însă structurați din antimaterie, ca la Ion Mânzatu. Motivul se combină, din nou, cu cel al catastrofei cosmice devastatoare. Ceva mai multă consistență epică are romanul *Aventură în adânc* (1968), unde autorul închipuie o expediție spațială răsturnată: devenită vehicul „plutonic” și lansată chiar de pe un „plutodrom” al experiențelor specifice, o navă ultradotată explorează măruntaiele Pământului împreună cu Alexandru Văraru și Doina Harnagea, „vecina sa de bord” (strecurată, alt poncif al epocii, în mod clandestin în autoforeză). Cei doi „plutonauți” participă astfel la o robinsonadă subterană, considerată de autor, într-un post-scriptum al cărții, la fel de bună pentru SF ca și aventurile interplanetare:

„Am procedat astfel pentru a mă încadra legii care conduce dinamica de dezvoltare a anticipației științifice; printr-un obișnuit joc istoric al contrastelor, nu lipsit de oarecare logică – una dintre primele concluzii practice ale reușitelor din Cosmos va fi și aceea a realizării condițiilor optime pentru explorarea *à fond* a interiorului globului. Racheta va furniza motorul ca realizare și principiu, cosmonauții vor împrumuta mezinilor lor plutonauți costumul și experiența menținerii vieții în condiții azoice, iar exemplul curajului și eroismului va genera noi emulări, într-o direcție în care oamenii nu se vor sătura niciodată să ostenească, oricât de mare le-ar fi truda: *cunoașterea*!”

Preocupat de miracolele tehnice care ar face posibilă călătoria prin miezul planetei, Dumitru Todericiu e dispus să le agrementeze, totuși, pentru „culoare”, cu complicații sentimentale. Idilele se desfășoară atât în subteran, cât și între cei de la suprafață, care se zbat să salveze cuplul eșuat în adâncuri. Lăsând în umbră proiectele matrimoniale ivite în condiții de claustrare speologică, anticipația aceasta dă importanță proiectelor industriale.

„Lacul cu produse petrolifere era însă cu totul și cu totul altceva. El devenise, în gândurile lui Sandu Văraru, un izvor de «nou» tehnic și științific. Plutonautul își ocupase multe ceasuri socotind, calculând chiar date preliminare, pe care după socotelile sale s-ar fi putut baza un proiect nu numai de senzație, dar și de o serioasă actualitate economică. Sub pleoapele închise ale plutonautului, tot mai des prindea trup și se întărea o imagine, aceea a unui uriaș Combinat industrial care, funcționând în locul și oarecum aidoma complexului de la ultimul nivel al sistemului de peșteri, va prelucra țițeiul în subteran, trimițând sus, direct prin conducte, produsele distilării lui: benzină, lampant, motorină, uleiuri, păcură. O uriașă uzină automată care, amplasată în inima unei pungi gigantice de petrol, a unei pungi care să se alimenteze din straturile din jur și care pe măsură ce se epuizează se reumple, ar putea să funcționeze în adâncurile Pământului, livrându-și produsele la suprafață prin arterele conductelor de oțel. Sute de sonde, săpate la adâncimi mai mari sau mai mici, ar putea înlocui o asemenea construcție. O uzină care ar scuti tehnica petrolului de forare și exploatare. O fabrică mare care ar prelucra materia primă direct pe locul în care ea se adună, migrând din straturile ei de proveniență.”

Romanul *Aventură în adânc* discută și un subiect delicat, telepatia, complicat prin reflectarea sa în mai sensibila natură animalică. Un moment „științific” amuzant este acela în care un câine supus experiențelor produce așa-numita „oscilogramă a lui Azor”: document din care se decelează și se fac auzite fraze rostite de „plutonauți” la sute de metri sub scoarța terestră.

Articolele și cărțile publicate cu pseudonimul Pierre Carnac explorează momente discutabile ale istoriei umane și nu ocolesc speculația pseudoistorică. Gustul lor pleacă de la descoperirea, în arhivele Bibliotecii din Sibiu, a unui manuscris din secolul XVI, unde artificierul sas Conrad Hass schița niște petarde uriașe, folosibile în focurile de artificii, încât cercetătorul trage concluzia că primele rachete au fost născocite pe pământ transilvan. Inspirat de scrierile lui Thor Heyerdahl, Serge Hutin și Robert Charroux privind navigația intercontinentală, migrațiile umane și megalitismul, se alătură susținătorilor ipotezei privitoare la existența unei civilizații tehnologice extrem de avansate în mezolitic, pierdută apoi, ori chiar ascunsă în mod deliberat de știința oficială. Era convins că fotografiile submarine din situl Bimini indică vestigii de netăgăduit ale vechii civilizații atlante. Spre sfârșitul vieții, retras în Normandia, lucra la o trilogie a simbolurilor esențiale din cultura umană (cercul, triunghiul, pătratul) și la o enciclopedie intitulată *Știința înainte de Știință*, comentând descoperirile timpurii ale omului, uitate complet de istorie.

(Urmare de la pag. 23)

C.L.: Cum să nu-mi amintesc?! Soarele acela de care vorbești este la intrarea în atelier, în hol. I-am făcut calea de rulare–linia de mișcare pe o elipsă, destul de greu de executat manual. El este acum expus în mai multe replici, executat în sticlă de Murano, în cele mai însemnate galerii din Italia secolului XX. Da, mă înțelegeam bine cu Sabin Bălașa. Ne agream reciproc.

P.C.: În ce privește sugestivitatea, eu am crezut întotdeauna că aveți puncte comune, chit că dumneavoastră sunteți sculptor și el pictor. Acum, sigur, dumneavoastră ați parcurs un drum în expresia și tehnica sculpturii așa cum nu a mai parcurs nimeni. Se poate scrie o carte despre istoria sculpturii, parcurgând etapele dumneavoastră. În desenul pe care l-am publicat în *Povestea vorbii 21*, în subsolul său, ați reprezentat un pinion conic... Ha, ha, artiștii viitorului trebuie să cunoască ceva matematică și construcții de mașini, tehnologie cum îi spun eu... De informatică, nu mai vorbesc...

C.L.: Nu cred că cineva va mai putea să repete ce am făcut eu...

P.C.: În niciun caz. Arta s-a dăruit dumneavoastră și dumneavoastră v-ați dăruit artei! Vă aduceți aminte ce-mi spuneați atunci? „Puștiule, eu m-am dăruit complet artei mele, de aceea, nici măcar urmașilor mei, familiei mele, nu-i aparțin total. Aparțin sculpturilor mele!...” Da, acum puteți spune că Dumnezeu v-a înzestrat cu o forță teribilă, aceea care, iată, la 90 de ani, vă face să tăiați granitul cu discul abraziv!... Dacă nu v-aș fi văzut, nu aș fi crezut. La cel mai mic semn de nesiguranță, polidiscul îți poate sări din mâini, devenind catastrofal. Este colosal, așa cum sunt aceste volume teribile din tablă de inox, sudată și șlefuită... Cred că nici Sisif nu a muncit atât, încât, împingând stâncă peste stâncă, cărând bolovani, din grămada lui să țâșnească lumină, așa cum țâșnește din oțelul șlefuit de dvs, ingenios, cu rost de această dată, după o istovitoare succesiune de operații...

*

Am fost de curând la Curtea de Argeș (la Clubul Iubitorilor de Cultură) și am avut un mare succes cu articolul „Lucaci 90!”, cu prezentarea ziarului *Povestea vorbii 21*, în care a apărut articolul. În acest context, mi s-a cerut să ilustrez un număr din revista *Curtea de la Argeș* cu lucrări de Lucaci.

C.L.: Când apare revista, să-i aduci și nevesti-mii una, fiindcă are o anume sensibilitate pentru Curtea de Argeș, tatăl ei conducând un regiment acolo, între războaie. Are poze cu regele, cu personalitățile vremii... Nu de mult a venit directorul muzeului din Curtea de Argeș la noi acasă, să se informeze despre acea perioadă...

Ars longa...

Constantin Lucaci 90!

Fântânile cinetice ale sculptorului Constantin Lucaci sunt unice la nivel mondial, deoarece ele pun în mișcare forme pline (volume), dar, în plus, sugestivizează însăși mișcarea (prin formele lor extrem de dinamice); forma creată de sculptor conjugă cu forma creată de apa sub presiune, cu muzica imprimată pe bandă, în final, eliminându-se orice urmă–intenție de sincretic și făcând loc unei stări unice de sinestezic. Apa, sub presiunea injecției antigravitaționale, completează forma spre înălțimi și în variații nebănuite.

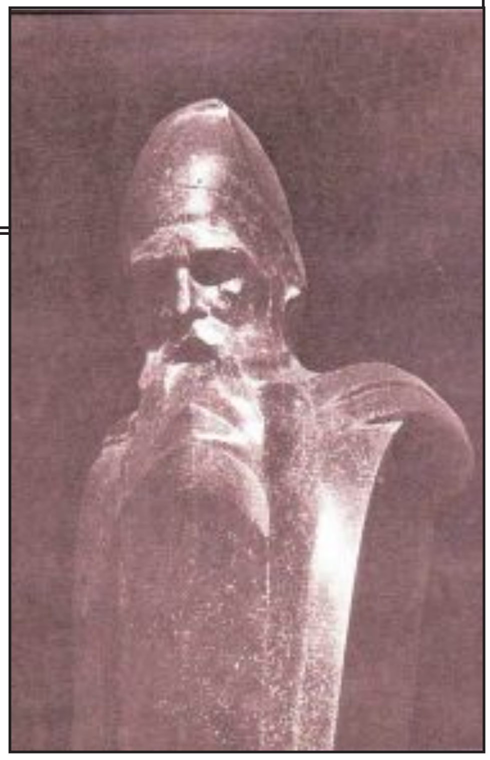
Am avut fericirea să particip la executarea machetei Fântânii Cinetice de la Constanța, creată integral de Constantin Lucaci și care poate fi considerată o bijuterie în domeniu, o capodoperă. De dimensiuni 1,5 x 1,5 m la bazinul din granit al machetei, ea a funcționat, la demonstrație (1971) cu vin, invitații sorbind cu plăcere licoarea iubirii (de viață) și, cu ochii, forma estetică.

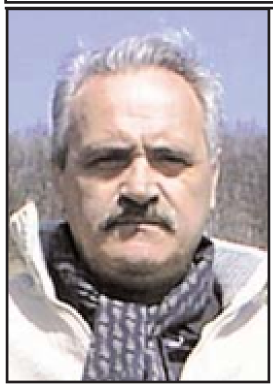
Uzinele navale din Constanța au construit gigantica explozie de apă și oțel inoxidabil. Dar, fără Lucaci, această lucrare ar fi fost un eșec industrial, marele sculptor dând soluția angrenajului în 90 de grade la axul din centrul fântânii; altfel, la presiunea uriașă a apei, acest angrenaj ar fi fost aruncat în aer.

Constantin Lucaci a obținut maximul ce se putea obține de la artă; a recunoscut-o întreaga lume. El este un fenomen și acesta trebuie studiat în școlile de specialitate. (Petre Cichirdan, *Info Puls,* 2003)

Giulio Carlo Argan îl prezintă Europei, în 1983, pe Lucaci la televiziunea italiană, ocazie cu care remarcă locul pe care îl ocupă sculptorul român în Europa milenară. „Unul dintre cei mai mari sculptori europeni, continuator, pe de o parte, într-o manieră absolut autonomă și originală, al lui Constantin Brâncuși, părintele sculpturii contemporane...”

Lucaci a împlinit 90 de ani. A închis secolul XX și l-a deschis pe cel următor. Este demnul urmaș al părintelui sculpturii secolului XX, produce altceva decât „cinetica fitomorfică a lui Calder”, este altceva decât „cinetica mecanică a ansamblurilor în construcții întâmplătoare, lucide, ale lui Tinguely”, altceva decât „formele mișcate de ape ale lui Niki de Saint Phalle”. Când spunem „altceva”, spunem că Lucaci lucrează în forma expresivă a materiei în mișcare, a potențialului ei, păstrând sculptura în forma ancestrală, formă unitară, volum, spațialitate, armonie. În plus, simte structura care mimează macrocosmosul și sfidează biologicul. Putem concluziona că doi români au dominat sculptura secolului XX. (Compilare articol „Doi români au dominat sculptura secolului XX”, Petre Cichirdan, *Info Puls,* 2003)

Atunci și acum

Petre CICHIRDAN

(Scurtă discuție între Constantin Lucaci și subsemnatul, acum, la 90 de ani ai maestrului, la șapte zile după ziua sa de naștere.)

L-am găsit pe Constantin Lucaci în atelierul său din Pangrati 33, lucrând, de această dată asistat de un absolvent al Institutului de Artă, care este și masterand, undeva, la o catedră de sculptură.

Constantin Lucaci: Pe Petrică (subsemnatul, n.n.) mi l-a adus unul de la Televiziune, prin ’70 (Petru Manzur, redactor muzical și cumnatul meu, n.n.). Nu l-am primit, nu aveam chef de studenți, dar, să nu-mi supăr amicul, l-am pus să deseneze, să facă portrete și să mi le aducă să le corectez, eventual să-l mai îndrum. Odată, eu ascultam muzică și m-a frapat când el a recunoscut lucrarea și chiar mi-a comentat-o! Știi (către masterand), mai rar așa ceva în lumea noastră, a plasticienilor, cineva să cunoască muzică, așa cum știa el. Și m-am gândit: hai să-l iau în atelier și să m-ajute la ce fac pe aici... L-am înscris și la Arte Plastice, ca audient, în anul întâi, apoi l-am dus aici, la o vilă, unde știam o cucoană care avea studenți în gazdă, ca să fie mai aproape de mine. (Vila Viorica, peste drum de Televiziune, n.n.). I-am dat lut, o masă rotativă, iar el și-aducea modele, le reprezenta în lut, iar seara eu treceam și i le corectam.

Petre Cichirdan: Din trei-patru mișcări îmi transformați lucrarea–portret, astfel încât ziceai că trăiește, este vie!...

C.L.: Ei, dragă (adresându-se masterandului), eu am fost maestru în figurativ, până la acest inox... Și așa l-am învățat și pe el; să cunoască desenul, să modeleze după natură și mai apoi să fie modern... ca să aibă cu ce! În timp ce profesorii ăia tineri de la Arte voiau să fii modernist încă de la intrarea în Institut!... El a ajuns departe. După ce nu a reușit, nici a doua oară, după ce a lucrat și cu mine, i-am spus să urmeze sfatul tatălui, care-și dorea ca fiul să ajungă inginer. I-am spus și eu: decât un artist luptând la porțile consacrării (unul prost, am adăugat eu, n.n.), mai bine un inginer bun. Dar el, nu numai că a fost bun, și aici este școala mea, el a ales fabrica de avioane, a avut dreptul să aleagă! și a inventat sculptura cibernetică... să sculpteze cu calculatorul, prin intermediul robotului, prin frezare... Din când în când venea pe la mine și-mi arăta ce făcea, îmi povestea, a venit la vernisajele mele de aici și, când se nimerea, ascultam muzică împreună.

P.C.: Maestre, am uitat unele lucruri de atunci. I-ați făcut sceptrul de președinte lui Nicolae Ceaușescu, în perioada precedentă numirii sale în funcția de președinte al României?

C.L.: Da, stai că nu e așa. Am primit o comandă de la Popescu Dumnezeu (ne-a chemat la el, patru sculptori, și fiecare a trebuit să facă un sceptru), pe o jumătate de metru trebuia să creăm o istorie a românilor, de la Decebal până la el. Eu am încheiat șirul de figuri istorice, de jos în sus, cu un Ceaușescu de 6 centimetri... așa (arată mărimea cu degetele). Nu știu dacă l-a folosit vreodată.

P.C.: Apropo, chiar v-ați aruncat carnetul de partid, în 1960?

C.L.: Am fost membru de partid (PCR, n.n.) încă din facultate. Știi, eu am făcut două facultăți: „Guguianu” în timpul regelui și Institutul „Nicolae Grigorescu” (a avut și o bursă la Perugia, n.n.). Am fost și secretar UTC, adjunct pe facultate, până ne-a chemat Virgil Trofin la o ședință în care ne-a

spus că noi, artiștii, trebuie să zugrăvim–exprimăm realitățile noi ale socialismului–comunismului, să implementăm proletcultismul. La o ședință, la o dată ulterioară, la noi la facultate, le-am spus colegilor că trebuie să arătăm realitatea așa cum este, fără amestecuri ideologice împrumutate de la alții. Binențeles că s-a auzit și mi-au cerut să ies din partid; mi-au încropit și o chestie cu niște evrei pe care eu i-aș fi protejat și care erau în legătură cu sioniștii. Știi ce-i ăsta, un sionist (către masterand)? Ceva de genul unui naționalist evreu, care luptă pentru evrei!... Da de unde! erau niște bieți evrei, meseriași, cizmari, tâmplari, vânzători la tejghele, care numai de așa ceva nu se ocupau! În concluzie, am predat carnetul de partid!

P.C.: Constanței Crăciun, parcă, așa îmi spuneați în ’70, atunci...

C.L.: Nu! Constanța Crăciun ținea la mine. Era ministrul Culturii și avea grijă ca la orice expoziție națională să expun și eu. Ținea la mine, îmi băga lucrările în față, eu făcând încă din tinerețe lucrări care produseseră o impresie foarte bună asupra ei. Spunea la toată lumea: Lucaci ăsta o să ajungă mare sculptor! Mă considera geniu!... Și Jalea (Ion Jalea, președintele UAP, membru al Academiei Române, n.n.) ținea la mine.

P.C.: Dar Ion Irimescu?

C.L.: Ion Irimescu, proaspăt vicepreședinte al UAP, mă invidia...

P.C.: Odată, în 1971, înainte de sesiunea de vară a admiterii la Institut, a venit aici la gard, la atelier, eu șlefuiam bazinul pentru macheta Fântânii de la Constanța, și m-a strigat: – Tu ești elevul lui Lucaci? – Da, să trăiți!, i-am răspuns, crezând că mi-a pus Dumnezeu mâna în cap fiindcă știam cine este... El a clătinat din cap și a plecat! Rău om! Și Vlasiu, vecinul dumneavoastră, era rău; tot căuta să mă scoată de aici!

C.L.: La expoziția mea din 1973 (prima expoziție personală a lui Constantin Lucaci, n.n.), Constanța Crăciun a venit la vernisaj și m-a felicitat. Ținea la mine! Mai târziu m-au chemat să redevin membru PCR, dar am refuzat. Așa, domnule inginer, din ’59 până astăzi nu am fost membru PCR. Asta fiindcă m-ai întrebat, căci, de altfel, cu treaba asta nu am avut și nici nu am vreo problemă. Membru PCR sau nu, în țara asta nu mai înseamnă nimic!

P.C.: Deci, avem în fața noastră pe unul dintre cei mai mari sculptori ai lumii, român, care nu a fost membru de partid, care a fost președintele Fondului Plastic din România, care are brevete de invenție omologate de OSIM, care a expus enorm în străinătate și a fost recunoscut de toată lumea bună a artei europene...

C.L.: Dat afară din PCR!

P.C.: Dumneavoastră nu aveați salariu; ce pensie aveți, cum v-au calculat pensia?

C.L.: Da, dragă, dar eu cotizam pentru pensie la UAP... și cotizam puternic, fiindcă câștigam foarte mult. O perioadă nu am avut nicio pensie, apoi mi-au făcut 5,7 milioane și, printr-o decizie a Academiei Române, mi-au mai dat (numai câtiva artiști au beneficiat) 17 milioane... Adrian Păunescu a pus problema în Parlament și datorită lui am primit această indemnizație. Asta, fiindcă mi-ai spus că vrei pensie de la UAP... Te credeam mai serios!

P.C.: Chiar sunt!... Maestre, mai țineți minte expoziția–concurs de la subsolurile Comitetului Central, cu machete ale Teatrului Național pictat, o soluție care se dorea realizată într-o primă variantă, unde ați expus *Soarele* cinetic pe macheta (înaltă cât două înălțimi de om, n.n.) pictată de Sabin Bălașa? Cred că, la cea dată, 1971, acea expoziție ar fi însemnat unul dintre evenimentele plastice cele mai importante din lume, prin calitatea lucrărilor. Așa, rămasă „la secret”, câtă risipă de energie și valoare...

(Continuare la pag. 22)

Ars longa...

Constantin Lucaci 90!

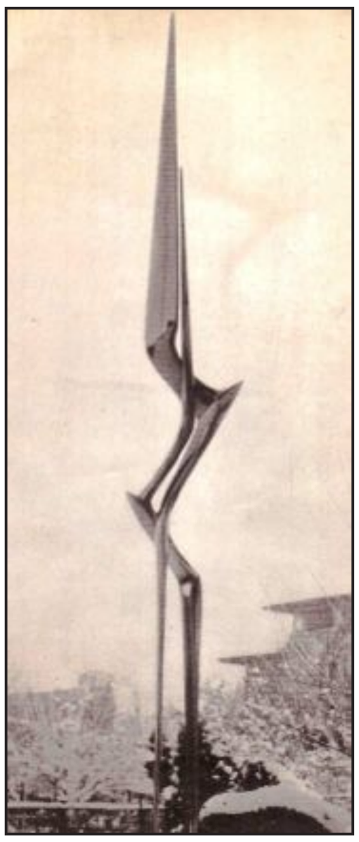

Constantin Lucaci (n. 7 iulie 1923, Bocșa Română, Caraș Severin) este, după Brâncuși, unul dintre cei mai importanți sculptori contemporani (Giulio Carlo Argan, 1983), activând... încă! în atelierul său din București, strada Pangrati 33. Din celebra pleiadă de artiști plastici români ai secolului XX, majoritatea lucrând în atelierele moderne special construite pentru ei de puterea instalată în țara noastră după 1944 – Ion Jalea, Ion Irimescu, Oscar Han, Alexandru Ciucurencu, Ion Vlasiu, Vasile Celmare, Viorel Mărginean, George Apostu, aproape toți cu ateliere în acest cartier – Constantin Lucaci este singurul în viață care mai ține sus fanionul marilor maeștri care au fixat România între cele mai avizate cultural țări din Europa și nu numai, privind artele plastice, arta contemporană. Aici, în Pangrati 33, au prins contur unele dintre lucrările monumentale care au uimit lumea întreagă: „Dialogul undelor”, lucrare din inox modelat, care tronează din 1971 în fața Televiziunii Române și care ani de-a rândul a constituit și sigla acestei instituții; „Fântâna cinetică” de la Constanța, unul dintre cele mai importante monumente cinetice (inox

și apă și muzică) din lume, 1972; urmată de o serie de monumente similare, fântâni cinetice, diferite ca alură, dar modelate în tablă de inox și aflate în mișcare, precum în orașele Brăila, Turnu-Severin, Reșița, Alba Iulia. De asemenea, în aceeași categorie care a uimit lumea, se înscriu și lucrările de atelier, în inox modelat–șlefuit, care ornează din 2009 Galeriile (două) „Lucaci” din Sanctuarul San Francesco di Paola, Calabria, Italia; „Soarele cinetic”, inox, varianta ornării Teatrului Național, 1970, și varianta sticlă de Murano (1977) pentru Galeria „Fucina degli Angeli”, Veneția (alături de opere semnate de Mark Tobey, Pablo Picasso, Max Ernst și Marc Chagall). Să nu uităm că, tot aici, în Pangrati 33, s-au născut și operele în granit ale maestrului Constantin Lucaci, din tinerețe: „Cap de copil”, „Constantin Brâncuși”, „Ștefan cel Mare”, „Bust de oțelar” (între 1955 și 1965).

Astăzi, parcul din fața Televiziunii Române este plin de lucrări de atelier (atât de generoase cu spațiul și lumina) din oțel inoxidabil, semnate de C. Lucaci, care, prin acest gen de tehnologie, a devenit părintele unui gen (stil) absolut nou în plastica mondială, însemnând crearea–modelarea de volume, din tablă de oțel inoxidabil, prin tăiere, lovitură de ciocan, sudare, polizare și șlefuire.

În 1984, Constantin Lucaci devine laureat al Premiului Herder.

După 1993, Universitatea de Artă și Design din Cluj-Napoca îi încredințează Catedra de Sculptură, asigurându-și astfel o celebritate unică, fiind singurul institut superior de artă care l-a avut pe Lucaci profesor de sculptură! La 5 iunie 2012 a fost inaugurat Muzeul „Constantin Lucaci” din orașul Bocșa, localitatea natală a maestrului. Muzeul expune un număr de 17 sculpturi din oțel inoxidabil donate orașului.

(P. Cichirdan)

Sculptând lumina

Este tulburător când vezi pentru prima dată sculpturile în oțel inoxidabil (crom, nichel, molibden) ale lui Constantin Lucaci. O lumină metalică, metafizică, lunară, care-ți golește spiritul, punând în mișcare imaginarul. Lumina din zori, curată, vibrantă, abia născută, asemenea celei ce trebuie să se fi ivit, într-o sublimă extensie în indefinibil, la originile cosmosului. Un cosmos în dilatare, fără frontiere, plutind în tenebre, lipsit de viață și de ritmul pulsant care marchează timpul și organizează spațiul.

Lumina este prima operă de creație pe care a cunoscut-o universul. Scripturile povestesc că Dumnezeu „a despărțit lumina de întuneric”. A creat lumina, făcând ca întunericul să capete formă, culoare și mișcare. Informul și-a început, astfel, uimitoarea istorie a formelor infinite, a căror creație continuă. Culorile, izvorâte din mirajul luminii, au pornit să se multiplice în vibrații fără de limite. Mișcarea, precum apele vălurite ale mării, a îndrumat Geneza infinitului, necuprinsă de gândul sau de cuvântul omului. Viața a izbucnit și s-a descoperit înotând liberă în apa luminoasă. Lumina a început să sculpteze istoria.

Sculptura lui Lucaci s-a născut, încă de la început, dintr-o viziune luminoasă, din călătoria interioară a luminii. O lumină care i-a arătat Maestrului valoarea ritmului și a muzicalității compoziției clasice, crescând într-o șlefuire figurativă, sculptată doar de lumină. Lumina care creează forma, dinamizează spațiul, însuflețește emoția, sugerează și trimite spre infinit. Infinitul vieții ce nu îngăduie creației odihnă. (Monseniorul Pietro Amato, *Sculptând lumina, Constantin Lucaci. Ateliere de artiști din București*, p. 77, Editura Noimediaprint)

Număr ilustrat cu imagini de lucrări ale lui Constantin Lucaci. Fotografii de Petre Cichirdan și de pe internet.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Acad. Johan GALTUNG – Norvegia
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București
- Radu PETRESCU – scriitor, București
- Radu PINTEA – scriitor, București
- Gen. Florian TUCĂ – Curtea de Argeș
- Col. Laurențiu DOMNIȘORU – Curtea de Argeș
- Gheorghe VLAD – profesor, Roșiorii de Vede
- Eugen CRISTEA – actor, București
- Mirela ȘTEFĂNESCU – prof. univ., Constanța
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Cătălin MAMALI – psiho-sociolog, SUA
- Victoria MILESCU – scriitor, București
- Emanoil STERESCU – profesor, Curtea de Argeș
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Gabriel DRAGNEA – publicist, București
- Octavian D. CURPAȘ – publicist, SUA
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Petre CICHIRDAN – inginer și scriitor, Râmnicu Vâlcea